

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΥ: Κ ἐρχόμαστε' ποίημα.
 ΓΑΛΑΤΕΙΑΣ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ: Χαμένες ψυχές' διήγημα.
 ΗΛΙΑ Π. ΒΟΥΤΙΕΡΙΔΗ: Κωστής Παλαμῆς· κριτική μελέτη.
 ΤΑΚΗ ΜΠΑΡΔΑ: Μακαρισμός. Ἡ προσευχή τῶν πεπεδημένων' ποιήματα.
 ΣΠΥΡΟΥ ΝΙΚΟΚΑΒΟΥΡΑ: Κοσμοκυρίαρχο. Δέηση. Προσευχή στήν Ἀθηνᾶ.
 Λαός ἀνέστη' σονέττα.
 ΡΗΓΑ ΓΚΟΛΦΗ: Παλιὰ Γειτονιά' ποίημα.
 EMMANUEL CEIBEL: Ὁ Λαξευτής τοῦ Ἀδριανού' μετάφρ. Δ. Κουκούλα
 ANATOLE FRANCE: André Chenier' μελέτη.
 FRANCOIS DE CUREL: Τὸ Καινούργιο Εἶδωλο· δράμα (μετάφρ. Κ.Σ.) μ'
 ἓνα κριτικό σημεῖωμα.
 ΠΑΝΟΥ Δ. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΥ: Ἄσμα Ἀσμάτων' λυρική πρόζα.
 ΓΚΟΥΡΑ ΤΟΥ ΑΛΕΙΤΟΥΡΓΗΤΟΥ: Ἀγωνίες· Πόνος - Σταμούλα - Ἐρμες
 Ψυχές· πεζοτραγουδά
 ANDRE SUARES: Ἄμλετ· κριτική ἀνάλυση.
 ΤΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ: Πνευματική, λογοτεχνική καὶ καλλιτεχνική κίνηση.—Μουσική καὶ θέατρο.—Τὰ περιοδικὰ καὶ ὅτι μᾶς ἐνδιαφέρει ἀπὸ τὸν τύπο.
 Ἀγγλική φιλολογία—Γαλλική φιλολογία.—Οἱ «προδρόμοι» τοῦ Romain Rolland.—Ὁ θάνατος τοῦ Paul Adam.—Ἑλληνικά βιβλία:
 I. Γρυπάρη, Σαραβαῖοι καὶ Τερρακότες—Κ. Χατζόπουλου: Ἀπλοὶ τρόποι—Κ. Φαλταῖτες: Ἡ γρίπη στή Σκύρο.—Μεταφράσματα:—Λεωνίδα Ἀντρέγιεβ: Στὸ σκοτάδι κα' ἄλλα διηγήματα, μετάφρ. Ἀθηνᾶς.
 I. Σαραντίδη—Καλλιτεχνία—Γεωργίου Δ. Μακριλάκου, Noir: γελοιογραφικὸν λεύκωμα.

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΛΕΩΝΙΔΑΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ

64 σελίδες δίστηλες

ΤΙΜΗ Δρ. 2.—

ΑΘΗΝΑ

2 - ΟΔΟΣ ΤΙΜΟΛΕΩΝΤΟΣ - 2

ΚΙ* ΕΡΧΟΜΑΣΤΕ

Σὺ ποὺ ἡ πνοή σου ἀγάπη εἶναι καὶ πνέει,
σὺ ποὺ ἡ πνοή σου εἶναι ζωὴ καὶ ρέει,
σὺ ποὺ ἡ ζωὴ σου φλόγα εἶναι ἀναμμένη,
σὺ ποὺ βωμὸς ἡ ἀγάπη σου καὶ καίει—
Ξερὴ ἡ ἀγάπη καὶ ἡ ζωὴ φρυγμένη,
κάμπος ποὺ ἀπὸ τὸν ἔκαψε λιοπύρι,
σβησμένη ἡ φλόγα καὶ οἱ βωμοὶ ριγμένοι
ἀπὸ τὸ ἀκόλαστο γύρω πανηγύρι,
στὴν κοιλάδα σου οἱ κρίνοι πατημένοι
ἀπὸ τὸ χορὸ ποὺ βέβηλα ἔχουν σύρει
ἀνόσιοι στὴ γιορτὴ σου καλεσμένοι,
ἀθέριστοι οἱ ἀγροὶ σου ποὺ ἔχεις σπείρει—
σὲ θαμπὴ δύση ἔχεις τὸν ἥλιο γείρει
καὶ τὴν καρδιά σου μᾶς κρατεῖς κλεισμένη.

Καὶ ἀπομένομε σὰν ἀποδιωγμένοι
κι ἀπάνω σου στυλῶνομε τὸ μάτι·
καὶ εἴμαστε ἑμεῖς ὅτι πιστὸ σοῦ μένει
κι ἐρχόμαστε—τὰ πόδια γδέρνουν βᾶτοι,
τὰ κεφάλια μᾶς δέρνει τὸ ἀγριοκαῖρι,
ἡ ὀργή σου ὡς θάμνο μᾶς λυγᾶ τὴν πλάτη,
μὰ πρὸς ἐσένα ὑψώνομε τὸ χέρι
ὄρθο σὰν ἡλιανθὸς τὸ μεσημέρι,
καὶ εἶναι μέσα ἡ ψυχὴ μας καλοκαίρι
κι ἡ καρδιά ἀπὸ τὴν ἀγάπη σου γεμάτη
καὶ εἶναι ὁ νοῦς μας ὡσὰν τὸ περιστέρι
κι εἶναι ἡ ματιὰ μας σὰν τὸ ὕγρὸ τὸ ἀστέρι
καὶ εἶναι ἡ πνοὴ μας σὰν τὸ κρίνο κάτι
κι ἡ προσευχὴ μας τῆς αὐγῆς ἀέρι.

Κι ἐρχόμαστε σὰν ἀνοιξη πού φέρνει
 στὸν κάμπο τὰ πουλιά, τὴ γλόη στὰ πλάγια,
 κι ἐρχόμαστε σὰ Μάης πού πίσω σέρνει
 ὄση δροσιά ἔχει ἢ αὐγή καὶ ἢ νύχτα μάγια,
 καὶ σὰν τὸ Πάσχα ἐρχόμαστε, καὶ σπέρνει
 στὸ ναό σου τὸ χέρι μας τὰ βάρια,
 καὶ στὴν ἐλιά σου ἀνθίζομε κλωνάρι
 καὶ στὸν ἀγρό σου βγαίνομε χορτάρι
 καὶ ρυάκια σου κνιλοῦμε στὰ λιβάδια
 καὶ εἴμαστε ἡμεῖς οἱ αὐγὲς κι ἡμεῖς τὰ βράδια
 καὶ εἴμαστε ἡμεῖς τὸ ἐφτάχρωμο δοξάρι
 πού τῆς δόξας σου κρέμεται πορφύρα,
 καὶ προσμένουμε ὁ ἥλιος σου νὰ πάρη,
 τῆς Κιβωτοῦ ν' ἀνοίξωμε τὴ θύρα.

Κι ἐρχόμαστε· δὲ χύνουμε τὰ μύρα,
 τὸ χέρι μας δὲ σπέρνει τὴν ἀλόη,
 σμύρνα καὶ νάρδους δὲ σκορπίζει στείρα·
 ἐρχόμαστε ὅπως ἔρχεται στὴ γλόη
 τὸν Ἀπρίλη τὸ νέο μελισσολόι,
 ἐρχόμαστε σὰν ἀνθη στὸ λιβάδι,
 ἐρχόμαστε σὰ σύννεφα τὸ βράδυ
 πού ἀνάερα ἢ πνοή σου τὰ φυσᾶ,
 ἐρχόμαστε σμάρια πουλιά χρυσά,
 πνοή ἀπαλή στὰ πεῦκα στὸ λαγκάδι
 καὶ σὰ δροσιά στὰ ρόδα σου κνιλοῦμε,
 σὰ χᾶδι ἀπὸ τὰ κέδρα σου περνοῦμε
 καὶ χυνόμαστε αὐλὸς καὶ ἠχοῦμε λύρα
 στὴ χρυσοελεφαντένια σου τὴ θύρα.

Μὰ δὲν κρατοῦμε αὐλὸ καὶ λύρα· μόνο
 γλωρὸ τὸν ἀργυρόλευκο τὸν κλώνο,
 πλεχτὸ ὡς κισσὸ τρίγυρω στὴν ἀξίνα·
 κι ἐρχόμαστε, τί μέσα στὴν κοιλάδα
 μᾶς εἶπαν πὼς σοῦ πάτησαν τὰ κρίνα,
 στὴν ἀθέριστη ἐρχόμαστε πεδιάδα
 καὶ τὸν ξανθὸ προσμένουμε τὸ μῆνα·
 καὶ εἴμαστε ἔμπρός σου ὅτι ἢ βουλή σου θέλει,
 τὸ καρπερὸ σου εἴμαστε ἡμεῖς τὸ ἀμπέλι,
 τὸ ἀστείρευτο, τὸ ἀγνό σου εἴμαστε μέλι
 πού στάζει ἀπ τὴν ὀλόχρυση κερήθρα
 καὶ εἴμαστε ὁ γόνος μέσα στὴν κυψέλη
 καὶ τῆς ἀνάβρας σου εἴμαστε τὰ ρεῖθρα
 πού λούζεται τοῦ ἀγροῦ σου ἢ σιταρήθρα.

Κι ἀπ τὴ πηγὴ σου φεύγομε σὰ βρύση
 καὶ στὸν κάμπο χυνόμαστε ποτάμια,
 καὶ εἴμαστε ἡμεῖς ὁ κάμπος πού ἔχει ἀνθίσει,
 μὰ στίς ὀχτιὲς ἡμεῖς καὶ τὰ καλάμια
 πού οἱ ἀνέμοι σου τὰ ἔχουνε λυγίσει·
 εἶπες: πλῆθος μᾶς ἔκραξες, μελίσι,
 τὸ ναό σου νὰ στήσωμε στὰ ὕψη,
 καὶ μᾶς ἔχεις τίς γλώσσες μας συγχύσει
 καὶ μᾶς ἔχεις τὴν ὄψη σου ἀποκρύψει·
 εἶπες σὰν κρίνα ἀγροῦ μᾶς ἔχεις ντύσει,
 σὰν τοῦ οὐρανοῦ πετούμενα φροντίσει,
 καὶ εἴμαστε ἡμεῖς τὰ πατημένα κρίνα
 καὶ εἴμαστε ἡμεῖς οἱ σὰν ἀποδιωγμένοι
 καὶ στὴ θύρα σου ἔμπρός τὴ σφαλισμένη
 προσμένουμε τοῦ ἡλιοῦ σου μιὰ ἀκτίνα.

Κι ἐκεῖ σκυμμένοι τὴν προσμένουμε ὅλοι
 μὲ τὴν ψυχὴ μας πρὸς ἐσὲ ἀνοιγμένη,
 μὲ ὄση τὸ μαραμένο περιβόλι
 χαρὰ τὸ πρωτοβρόχι δὲν προσμένει·
 πλεούμενα ριχτὰ στὸ ἀραξοβόλι
 πού λαχταροῦν τὸ ἀπόγειο νὰ φησήξει
 καὶ τὰ πανιά τους, δὲς, ἔχουν ἀνοίξει
 στὰ γαλανὰ τὰ μάκρη νὰ τὰ βγάλη,
 πουλιά, καὶ τὰ φτεροῦγια ἔχομε ἀπλώσει
 στὸ χρυσὸ νὰ πετάξωμε ἀκρογιαλὶ
 πού δὲ φτάνει τὸ βλέμμα μας νὰ γγίξει
 καὶ στὴ θύρα σου τὸ ἔχομε καρφώσει
 καὶ τὸ θάμα προσμένουμε νὰ δείξει,
 σὰ νέο Θαβῶρ τὰ μάτια νὰ θαμπώσει.

Καὶ τὸ βλέπομε πέρα ἀσπροχαράζει
 ὡς σὲ νέφη χρυσὰ τὸ κρύβεις κάτω,
 στὸ βουνὸ ἔτσι τὸ χιόνι δὲ φαντάζει
 καὶ λιβάδι μὲ νάρκισσους γεμάτο·
 ἀλαργινὰ σὰ νὰ σαλεύη μοιάζει
 καὶ μᾶς ἔρχεται σύννεφο τρεχάτο,
 καὶ τοῦ στέλλομε τὸ ἄσπρο περιστέρι
 μὲ τῆς ἐλιᾶς τὸν πράσινο τὸν κλώνο
 τὸ μῆνημα στὰ πέρατα νὰ φέρη
 καὶ θαρροῦμε νικήσαμε τὸ χρονο,
 κι ὡς τοῦ λαοῦ σου μιὰ φορὰ τὸ μάννα
 προσμένουμε νὰ φτάση λευκοβόλο
 καὶ στὸν ψηλό σου ν' ἀντηχήση θόλο
 σὰν ὀρθρινὴ στὸ σύθαμπο καμπάνα.

Και σάλπιγγα να ἤχησῃ γιὰ τὴν Κρίση,
γιατὶ ἔτσι τὸ γυρεύομε τὸ τάμα·
τὸ σπίτι, τὸ ναὸ σου ἔχομε χτίσει,
μὲ τὴ βουλή σου ἔχομε στήσει ἀντάμα,
μὲ τὸ νεῦμα σου ὀλόγυρα σκορπίσει
ὅτι δὲν ἔπλασε ἡ πνοή σου θάμα·
βαριά τὰ χέρια καὶ ἡ ζωὴ μας μοῖρα,
μὰ κρίνα ἀγνά σου ἀπλώνονται τὰ χέρια,
τὰ δάχτυλα ἑλαφρὰ ὡς νὰ παίζαν λύρα,
τὰ μάτια φωτεινὰ σὰ μεσημέρια·
καὶ ταπεινὸ λευκοανθισμένο βάτο
ἐμπρὸς σου τὰ φτερὰ ἡ ψυχὴ μας κλίνει
καὶ προσμένει νὰ γύρη ἡ Δικαιοσύνη,
χελιδόνι τῆς στέγης σου φευγάτο.

ᾠ! ἄς μὴν ἀργήσῃ τώρα νὰ γυρίσῃ!
ἀπ τὴν πηγὴ σου κρήνη νὰ πηδήσῃ,
κρουνοὺς ψηλά ἀπ τὸ βράχο σου νὰ τρέξῃ·
ὦ μὴν ἀργῆς τὸν ἥλιο σου νὰ φέξῃ
καὶ ν' ἀνοίξῃ χαμόγελο ἡ καρδιά σου
στὰ κρίνα τῶν ἀγρῶν, στὰ πετεινά σου!
ὦ κάμε νὰ χλοῖσῃ πάλι ἡ ράπη,
νὰ ξανανάψῃ στὸ βωμό σου ἡ ἀγάπη
καὶ στὸ λαὸ σου νὰ μὴ σβήσῃ φροῦδα
σὰ φθινόπωρου, ἡ ἐλπίδα, πεταλούδα·
κῦμα καὶ φῶς κάμε ἡ χαρὰ ν' ἀπλώσῃ,
ῦμνος, νὰ ἤχῃ στὸ θρόνο σου ὀλογύρα,
τὸν καημὸ μὴν ἀφήσῃς καὶ φουσκώσῃ
κι ἐμπρὸς στὴ σφαλισμένη σου τῆ θύρα
ξεσπίασῃ σὰ βοή καὶ σὰν πλημμύρα.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ

ΧΑΜΕΝΕΣ ΨΥΧΕΣ

Χωριάτικο σπίτι. Στὴ γωνιά τὸ καπνισμένο τζάκι. Παρέκει ἓνα τραπέζι μικρὸ σαγιδένιο. Ἀπὸ τὴ στέγη κρέμονται σκοιναὶ μὲ σαπίδια, γιὰ τὰ τυριά, ἀδειανά. Σύνεργα τοῦ ἀργαλειοῦ εἶνε κρεμασμένα στοὺς τοίχους. Ρόκα, τυλιγάδι, ἀνέμη. Στὸ ράφι τοῦ τζακιοῦ, ἓνα γουδί ξύλινο, δυὸ τρεῖα μπουκάλια μαῦρα, ἓνα πῆλινο τσουκάλι, δυὸ ξύλινες κουτάλες. Μιά πιατοθήκη μὲ λίγα πῆλινα πιάτα. Πάνω σὲ ἓνα πατάρι χτιστὸ ἓνα σταμνὶ τοῦ νεροῦ, ἀκουμπισμένο σὲ θάμνους. Σωρὸς ξύλα ριγμένα κάτω. Σοφᾶς ποῦ ἀνεβαίνουν μὲ τρεῖα σκαλιά, τριγυρισμένος μὲ κάγκελα. Κεῖ ἐπάνω, σὶν τοῖχο κορίσματα μαυρισμένα, παλιά, πολλά, ἓνας μεγάλος βαγένιος σταυρὸς, ἓνα μπουκαλάκι ἀγίασμα. Τὸ καντήλι ἀνάβει ἀνάγια-ἀνάγια. Τὸ μονόσπιτο εἶνε χαματό. Μπαίγεις ἀπὸ πόρτα, μὲ παροπόρι γιὰ τὸ φῶς. Μιά ἄλλη πόρτα μικρότερη εἶνε ἀπέναντι κλειστή μὲ σύρτη, ποῦ βγαίνει σὲ κῆπο. Ἐνας καναπὲς στελειωμένος μὲ τάβλες ποῦ ἀκουμποῦν σὲ δυὸ μεγάλες πέτρες. Σκαμνιά καὶ δυὸ καρέκλες μεγάλες, χοντροκαμωμένες μὲ χαλασμένα ψαθιά. Φιτώχια. Νύχτα. Ὁξω χαλάει ὁ κόσμος. Χειμῶνας, καὶ βροντᾶ μ' ἀστραπὲς καὶ ἀνεμόβροχο ποῦ πάει νὰ πάρει τὸ σπίτι. Τὸ φῶς τοῦ λύχνου, ποῦ εἶνε κρεμασμένος στὸ τζάκι, ἀντιλαρίζει, καθὼς τὸ φουσᾷ ὁ ἀέρας ποῦ τρυπῶνει ἀπὸ παντοῦ. Στὸ σοφὰ κοιμοῦνται τὰ τρεῖα παιδιὰ τῆς Μαριδὸς σκεπασμένα μὲ μιὰν ἀνάπλα. Ἐνα εἶναι μωρὸ στὴν κούνια. Ἡ μάνα τῆς, γοιὰ, χούφταλο, κοίτεται σὶν καναπέ ποῦ τὸν

ἔχει γιατίκι κι' ἀγκομαχεῖ, κουκλωμένη ἀπὸ κοροφῆς. Μόνο τ' ἀχτιένιστα μαλλιά τῆς ἄσπρα σὰν ἀφάνα, φαίνονται ὄξω ἀπὸ τὸ σκέπασμα, κι' ἀττὴ ἡ Μαριδὸ ἀνεκούρκουβα σὶν τζάκι βάνει ἀνελαμπίδα σὶν φωτιὰ νὰ ξάψει :

— Βάλε μωρὴ ἓνα χινοπόδι μεγάλο. Δὲ θωρεῖς πῶς ποφῶ ἀπ' τὴν κρυότη; Λυπᾶσαι το; βαρυγκομᾶ ἡ γοιὰ.

— Βάνω· μὰ εἶναι ὄργα καὶ δὲν ξάφτουν. Ὀλημερὸς ἐβρέχονται σήμερο ὄξω. Πῶς θὲς ν' ἀνάφουν...

— Ἄς τᾶβανες μέσα. Σὰν εἶδες τὸν καιρὸ ἤπρεπε νὰ τὸ στοχαστεῖς. Μὰ ποῦ νοῦς.

— Ἡλιπα. Δὲν ἤλιπα; Ὅλο τὸ πρωτὸ δὲν ἤμουνε στὸ μῦλο;

— Ἦσουνε. Καὶ πῶς ἤσουνε; Ποιὸ τὸ διάφορο; Μ' ἄν ἤκανες λόγο θὰ πήγανες σὶν θειά σου σὶν κάτω χωριὸ νὰ σοῦ δώσει.

— Πολλὲς βολὲς σοῦ τῶπα, μάνα, πῶς φωμοζήμισσα δὲ θὰ βγῶ σ' ἐδικολογιές. Τὸ κατώφλι τοῦ ἐδικοῦ δὲ θὰ τὸ διασκελίσω νὰ φωμοζητήσω.

— Ναί, μὰ θὰ ποθάνεις τῆς πείνας. Κάτεχέ το· ὅλη μέρα τὰ παιδιὰ σου νουρογιοῦνται καὶ φωνάζουν. Δὲν ἔχεις ἐσοῦ σπλάγχθος μάνας;

Ἡ Μαριδὸ σηκώνεται καὶ πάει σὶν δεμάτι τὰ ξύλα, παίρνει κλαδιὰ καὶ τὰ σπίζει σὶν γόνατό τῆς, κι' ἀπὲ πάλι πάει σὶν τζάκι. Εἶνε γερὴ, ἀψηλόκορμη καὶ ἔμορφη.

— Ὅτι περῶ ἀπὸ τὸ χέρι μου κάνω. Λιομαζώχτρα, τρυγήτρα, θεορίστρα. Πότες ἐπομείνετε ἀπόρευτοι; Μῆρες δὲ γυ-

ρίζω τὰ χωριά ξεράτισσα; Ἐφτά μῆνες ποῦμαι χήρα, δὲν παίρνω τὸ μωρὸ στὸν κόρφο μου καὶ φεύγω; Ὁφείτος δὲ γεννήκανε τὰ σπαρμένα. Ὁ σπόρος ἐσάπισε στὴ γῆς. Οἱ ἐλιές δὲ δέσανε καρπὸ. Πῶς νὰ κάμω; Μιὰ γυναῖκα ξερὴ εἶμαι κ' ἐγώ. Ὅσοι ἔχουν σοδειὰ τὴν ἔχουν γιὰ δικοῦ τους. Μοῦ δώκανε μιὰ-δυὸ-τρεῖς μ' αὐτὸ δὲν ἔχει ἄκρα.

— Ὁλη μέρα σ' ἐδέργανε οἱ καιροί. Εἶχα τὴν ἔργοια μὴ σὲ κάψει τ' ἀστροπελέκι, στὰ βουνὰ πὸν ἐπαιρνες. Μὴ σὲ πάρει ὁ ταρὸς καὶ σὲ πετάξει σὲ κανένα φαράγγι. Σάλευε ὁ νοῦς μου νὰ σὲ λογιάζω νὰ προπατεῖς σιτοὺς ἐγκρεμούς. Πήγαινες νὰ φέρεις ψωμί. Κι' ἤσουνα σίγουρη. Χι-χι-χι-χι.

— Καὶ σὰ δὲ μοῦ δίνουνε; Ὅπου κι' ἂν ἐπῆγα δὲ μοῦ δώκανε, ποῦ ἀνάθεμα τὴ μοῖρα μου.

— Τὰ παιδιὰ πέσανε νησικὰ ἀπόψε. αὐριο ποῦ θὰ ξεπνήσουνε λιμασμένα πῶς θὰ τὰ πορέψεις;

— Ὅτι θέλουνε ἄς γενοῦνε κι' αὐτά. Ἐμαύρισε τὸ μάτι μου...

Ἡ Μαριὸ κάθεται χάμου. Ἀκουμπᾶ τοὺς ἀγγώνους στὰ γόνατα καὶ πιάνει τὰ μάγουλά της. Κοιτάζει ἀσάλευτη τὴ μισοσβυμένη φωτιά καὶ τὸν καπνὸ ποῦ στρουφίζει πικνὸς ἀπὸ τὰ ὄγρὰ ξύλα.

— Εἶχες τὸν προκομένο. Μὰ εἶδες καλὸ; Ὅσο ζοῦσε τεμπέλιαζε, κι' ἔτρωγε τὸ βίος μου. Στὸ ὕστερο φόφησε κίχλας...

— Μὴ λὲς κακὸ μάνα, ἀνὲν πιστεύεις στὸ Θεὸ τοῦ ποθαμένου. Ἀνήμπορος ἄθροπος, τί δύνουνταν νὰ κάμει. Μιὰ μέρα καλὰ καὶ τρεῖς σιτὸ στρωμά... Μ' ἄς ζοῦσεν αὐτός...

Ἡ Μαριὸ κλαίει ἀπόσιγα.

— Μὴ λὲς κακό... Χμ! Μὰ ἐγὼ ἔχω ἄσκημα γεράματα κι' εἶν' ἀφορμή. Ὅλα ὅσα κι' ἂν εἶχα πήγανε σιτὸ γιατρό. Πότε μοῦ ἀπόλειψε ἐμένα ὁ καρπός, τὸ κρασί,

γιὰ τὸ λάδι; Ποιές! Μὰ τὸ σήμερο πεινώ! Ποιὸς σοῦ δίνει σὰ δὲν ἔχεις; Σὺν μὲ κατὰστρεψες! Καὶ τὸν συλλογᾶσαι. Δὲ συλλογᾶσαι σύ. Τὰ παιδιὰ σου πεινοῦνε ξυπόλυτα καὶ γδυμνά, σένα φαίνεται ἡ σάρκα σου. Πῶς κάθεσαι ἀνέμοις; Ἐβγα ὄξω. Πάρε τὰ χωριά. Βάλε τὸν νιορβὰ στὸν ὄμο σου καὶ ἔβγα σιτὸς πόρτες τῶν ἀνθρώπων νὰ διακοῦσαι.

— Ὅτι μπορῶ θὰ κάμω καὶ κούρβα θὰ γενῶ.

— Μμμ, λόγια ἀδιάντροπα τὰ λὲς... πάντα ἄτσαλη καὶ πεισματάρη... κακὴ φύτρα...

— Ναί! καὶ κούρβα θὰ γενῶ... Τί ἔχει ἡ Ρούσσα! Ἀρχόντισσά ναι καὶ βασιλικὰ πορεύεται. Καὶ πολλές φορὲς μοῦ βρέθηκα αὐτὴ ἡ κούρβα! Τ' ἀντρός μου τὸ σάβανο αὐτὴ μοῦ τῶφερε κι' αὐτὴ πόδεσε τὰ ὄσφρανὰ καὶ τὰ πόρεψε... Ἡ Ρούσσα! ἡ ἀτιμη, ἡ πόρνη ποῦ γλεντᾷ μὲ τοὺς ἀντρες. Νά... (μὲ πικρότατη εἰρωνεία γελᾷ) ἐγὼ εἶμαι ἡ Μαριὸ ἡ χήρα, ἡ τιμημένη καὶ ἡ ἀξέβγαλτη... μὰ ἡ σάρκα μου φαίνεται καὶ ψωμοζητῶ... Ναί! καὶ κούρβα θὰ γενῶ!

— Κ' οἱ κούρβες μοῖρα θέλουν μανροθυγατέρα...

Ἐνα ἀναφυλλητὸ γροικιέται. Ἡ γοιὰ κλαίει. Ἐνα λεπτὸ ποῦ ἀκούγεται μόνο τὸ κλάμα τῆς γοιᾶς καὶ τὸ μουγγητὸ τοῦ ἀνέμου. Ἡ Μαριὸ ἀσάλευτη κοιτάζει ὄλο τὴ φωτιά. Χτυπᾷ ἡ πόρτα καὶ εὐνὸς ἀνοίγει τὸ πανοπόρι. Ἐνας γέρος, κονκλωμένος. Ὁ παπὰς τοῦ χωριοῦ.

— Καλὴ σπέρα. Ἦρθα ν' ἀποσπερίσουμε.

Ἡ Μαριὸ σηκώνεται.

— Κόπιασε γέροντα.

— Πάω νὰ κοιμηθῶ καὶ πέρασα.

— Καλῶς ἐκόπιασες. Κάτσε. Ἡ φωτιά εἶνε ἀχαμνή. Γραθήκανε τὰ ξύλα.

— Πῶς τὰ περνᾷς θειά;

— Κακὰ καὶ μαθρα. Μὰ δὲ μ' ἀνεμαζώνει ὁ Θεὸς νὰ ἡσυχᾶσω.

— Μὴν ἀμαρτιάνεις. Στὸ μῦλο πῆγες σήμερο Μαριό;

— Πῆγα.

— Καὶ δὲ σοῦ οἰκοτόμισαν τίποτα...

— Ὅχι...

— Καλότυχη. Μὰ δὲ θᾶχουνε. Φτώχεια παιδί μου στὸν κόσμον. Ὁ Θεὸς μᾶς τιμωρᾷ. Εἴμαστε ἄνομοι.

— Ὅλοι εἶχατε μᾶνα σκυλιά, δὲν εἶναι ἄθροποι.

— Εἶναι ποῦ ἔχεις πολλές φορὲς ζητημένα παιδί μου.

— Ἐχω. Κι' ἀπ' τὸ δικό σου σπῖτι ἔχω.

Ὁ παπὰς καθὼς μιᾷ κοιτάζει γύρω-γύρω τὸ σπῖτι νὰ δεῖ ἂν εἶνε κανεὶς ἄλλος σιτὸ σπῖτι λέει:

— Καὶ μοναχὲς εἶστε ἀπόψε; Δὲν ἦρθε κανεὶς ν' ἀποσπερίσετε;

— Ὁλομόναχες. Ψυχὴ δὲ διαφάλασσει ἐπά. Τὸ σπῖτι πέφτει μακριὰ ἀπὸ τὸ χωριό. Ποιὸς νὰ κινήσει νᾶρθη; Καὶ μὲ τέτοιον καιρό.

— Ἀκου Μαριό. Ἀνοιξε τὴν πόρτα ἔβγα κάμε δυὸ ζάλα νὰ δεῖς ἂν φαίνεται κανεὶς, κι' ἀπὲ ἔμπα καὶ ματιάλωσε. Ἐχω νὰ σοῦ μιλήσω.

Ἡ Μαριὸ ὑπακούει μὲ τὸ ἀνοιγμα τῆς πόρτας ποῦ πομένει ἀνοιχτή, ὁ ρούφουλας δομαῖ μέσα, σβύνει τὸ λύχνον καὶ πομένει σκοτεινὸ τὸ σπῖτι, μόνο μὲ τὴ λιγοστὴ φωτιά τοῦ τζακιῦ.

Ὁ παπὰς κάθεται στὴν καρέκλα, ἀκουμπᾷ τὸ σαγόνι στὴ βέργα του ποῦ κρατᾷ ἀνάμεσα στὰ γόνατά του.

Ἡ Μαριὸ γυρίζει. Τὴ στιγμὴ ποῦ μπαίνει, μιὰ ἀστραπὴ τὴ φωτίζει ὄλη καὶ βλέπομε τὰ γυμνὰ πόδια της ὡς τοὺς ἀστραγάλους, τὸ κόκκινο φουστάνι της σκιωμένο σὲ πολλές μεριὲς καὶ τὸ πρόσωπό της τυλιγμένο στὴ μαύρη μπολῖδα τῆς χήρας. Λέει:

— Ψυχὴ δὲ φαίνεται.

Μανταλώνει καὶ πάει ν' ἀνάψει τὸ λύχνον. Ὁ παπὰς:

— Ὅχι. Ἀφ' τον σβυστό. Φέγγει ἡ φωτιά. Φωτιά. (Ἡ γοιὰ ἀποκοιμήθηκε. Ἀναπνέει βαριά).

— Πῆρε ὁ ὕπνος τὴ μάνα μου, λέει ἡ Μαριὸ καὶ κάθεται πάλι ὀμπρὸς στὴ φωτιά.

— Ἀκου Μαριό. Ἀπόψε θὰ κάμεις μιὰν πράξη τοῦ Χριστοῦ. Ἀπόψε ὁ Ἀφέντης Χριστὸς διαλέγει ἐσένα νὰ κάμεις τὸ καλό.

Ἡ Μαριὸ δὲ στρέφεται καθόλου. Ἀπλώνει μόνο τὸ χέρι της καὶ σιάζει τὰ ξύλα. Σὰν ν' ἀκούει καὶ νὰ μὴν ἀκούει τὸν Παπά.

— Ἦκουσες Μαριό;

— Ναί.

— Στὸ χωριό μας βροῖσεται ἀπόψε ὁ Σάρακας ὁ φονιάς ἔχεις ἀκουσιά. Φυγόδικος εἶνε καὶ ζητᾷ καταφύγι. Δέξου τονε σιτὸ σπῖτι σου γι' ἀπόψε. Ἐνα μεγάλο μυστήριο κάνεις.

— Ποιὰ ἡ ἀφορμὴ καὶ δὲν παίρνει τὰ βουνά;

— Ἀνήμπορος εἶνε. Θερμαίνεται ὁ ἄμοιρος. Ἡ ἐξουσία τὸν κυνηγᾷ. Ὁ Σήφακας μοῦπε, πῶς οἱ νομάτοι ποῦ τὸν κυνηγοῦνε, εἶνε ἀπόψε κονεμένοι σιτὸ μοναστήρι τ' Αἰ Γιωργιοῦ. Δέξου τονε.

— Κι' ὕστερα;

— Ἀκου, θὰ τὸν ποσκιάσεις ἀπόψε. Μ' ἔτοιον καιρὸ ψυχὴ δὲν ξεκινᾷ ἀπὸ τὸ μοναστήρι. Κι' ἀπὲ, σέρνει κι' ὁ ποταμός γροῖκα τὸ βροῦχος... Μ' ἂν ἔρθουν τότες ὁ Σήφακας μισέυγει ἀπὸ τὴν πόρτα τοῦ σώχωρον. Δὲν θὰ τὸν ὑποψιαστῆ κανεὶς. Γὸ σπῖτι εἶναι παράπαντα. Κι' ἀπὲ ἄκου ὄντας θὰ ποῦν νὰ πατήσουν καὶ τὸ δικό σου σπῖτι, ἐγὼ ὁ παπὰς τοῦ χωριοῦ, ἔχω νὰ πῶ νὰ τοὺς πλαρέψω. Μὴ φοβᾶσαι.

— Πῶς θὰ μιλήσεις;

— Ὁ ληστής εἶναι ποκηρυγμένος. Ὁ-

ποιος γνωρίζει ποῦ βρίσκεται καὶ τὸ προδώσει, παίρνει πενήντα λίρες. Ἐτοιχοκολήθηκε.

— Πενήντα λίρες! Βιός! ἀποθαμάζει σιγὰ ἡ Μαριό.

— Ναί, πενήντα λίρες. Θὰ πῶ. Πῶς εἶναι μπορετὸ μιὰ χήρα γυναῖκα μὲ τέσσερα παιδιά καὶ γριὰ μάνα, νὰ βασιτᾷ τὸ ληστή καὶ νὰ μὴν καταδίδει νὰ πάρη τὴ βαριά πληρωμή; Κι' αὐτὴ ἡ χήρα εἶναι φτωχή. Τὰ παιδιά της πεινοῦνε. Μάρτυροι ὅλοι οἱ χωριανοί. Καὶ θὰ πιστέψουν. Στέργεις Μαριό; Ὁ ἀφέντης Χριστὸς σοῦ τοι στέλνει. Κάμε τὸ καλὸ,

Ἡ Μαριό, χωμένη σιὰ γόνάτῃ της, ἕνα κουβάρι, κοιτάζει ἀσάλευτη τὴ φωτιὰ ποῦ ποσβύνει, Σωπαίνουν.

— Νᾶρθει Μαριό;

— Γιατὶ δὲν πάει ἀλλοῦ;

— Κανεὶς δὲν τοι δέχεται. Φοβοῦνται. Νᾶρθει Μαριό;

Ἡ Μαριό δίχως νὰ σιραφεῖ μὲ τραχιὰ φωνὴ λέει:

— Ἄς ἔρθει.

Σηκώνεται ὁ παπᾶς. Φεύγει. Ἀνοίγει τὴ θύρα, κοιτάζει καλὰ καλὰ κι' ἀπὲς χάνεται στὸ σκοτάδι. Ἡ Μαριό δὲν κουνᾷ ἀπὸ τὸν τόπο της. Κοιτάζει τὴ φωτιὰ. Σὲ λίγο ἀνοίγει πάλι ἡ πόρτα καὶ μπαίνει ἕνας ἄντρας ἀψηλὸς μὲ γένεια. Ροῦχα κουρελιασμένα φορᾷ καὶ φαίνεται ἀνήμπορος. Μαντιλώνει ὁ ἴδιος τὴν πόρτα. Λέει:

— Καλησπέρα.

Μὰ ἡ Μαριό δὲν τοῦ δίδει ἀπάντησιν. Ὁ ἄνθρωπος παίρνει ἕνα σαμνί, σιγὰ σιγὰ μὴ γενεῖ συντάραχο, μὲ ἀνάλαφρον περπατησιὰ κι' ἀλουπίσιες ματιὰς γύρω του. Πάει στὸ μέσα μέρος τοῦ σπιτιοῦ καὶ χώνεται, ἀπ' ὅπου ξεχωρίζει ἀνάγια.

Ἡ Μαριό σηκώνεται. Πάει καὶ κλειδώνει τὴν πόρτα τοῦ σὸ χωροῦ καὶ λέει:

— Δὲν ἔχομε τόπο. Στενοτοπιὰ μᾶς πέφτει. Πᾶω νὰ κοιμηθῶ στὸν ἀγερωῖνα.

Φεύγει. Κλειδώνει πίσω της· μὰ μὲ τὸ

γύρισμα τοῦ κλειδιοῦ ἡ κλειδαριὰ τρίζει καὶ ἡ γριὰ πετιέται ἐπάνω καὶ φωνάζει σ' ὄνειρο κακό.

— Μαριό! Ποῦ πᾶς; Ἐφυγε! πάει! Πάει νὰ γένει κούρβα!

Πέφτει στὸ στρώμα, μὰ τὸνειρο βασιτᾷ ἀκόμη. Παραμιλᾷ, σὲ βραχνὰ κατὰσκέπη:

— Πάει... κούρβα... ναλ... στὰ χρυσᾷ... ἡ Μαριό... ὄχι ὄχι... κούρβα... πῶ πῶ πῶ ἄντρας!! ... ἄντρας! ... μμμ...

Ὁ ἄνθρωπος σηκώνεται σιγὰ σιγὰ καὶ πάει στὸ στρώμα τῆς γριᾶς. Τὴν ἐγγίζει.

— Κυρὰ μάνα. Κυρὰ μάνα, ξύπνισε. Κακὸς βραχνᾶς σὲ πλακώνει.

Ἡ γριὰ ἀναταράζεται καὶ ξεξυπνᾷ.

— Ἦ εἶναι... Ἦ εἶναι... ποῖς εἶν' αὐτοῦ;

— Ἐγὼ κυρὰ μάνα. Ξύπνα...

— Ποῖς εἶσαι;...

— Περσάσῃς εἶμαι καὶ μὲ κορέψετε.

Ἡ θυγατέρα σου κυρὰ μάνα, μὲ ψυχοπόρεσε καὶ μοῦδωσε σκέπος ἀπόψε. Ἀπὸ μακρονὸ τόπο φτάνω ξένος...

— Δὲ νιώθω τὰ μοῦ λές. Ποῖς εἶσαι. Ποῦναι ἡ θυγατέρα μου; Ποῖς σ' ἔμπασε στὸ σπῆτι τῆς χήρας; Ὁξω δῶσε!

Ὁ ἄνθρωπος περιτρώμος ἀπὸ τὴν ἀγριὰδα τῆς γριᾶς κοιτάζει γύρω του καὶ τὴν καλοπιάνει.

— Σώπα κυρὰ μάνα, Για τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ σῶπα! Μὴ σ' ἀκούσουν!

Ἡ γριὰ ποῦ ὑποψιάστηκε, λέει μὲ περιγέλιο, ποῦναι πικρὸ καὶ σκνθρωπὸ μαζί.

— Σωπαίνω... σωπαίνω... ἡ μάνα παραστέκει στὶς τιροπέδες. Κούρβα! Τῶπε καὶ τῶκαμε. Ὅντας ἐξετομάτιζε τὸ λόγο τὸ βαρὸν τὴν πράξη εἶχε στὸ νοῦ. Ἡ ἄνομη! Κούρβα! Τῶπε καὶ τῶκαμε! Καὶ τ' ἀρραγὰ κοιμοῦνται, κι' ἡ γριὰ μάνα βλέπει κι' ἀφουρνάζεται! Ποῖς εἶσαι; Ποιὰ κατάρρα τοῦ Θεοῦ σ' ἔβγαλε στὴν ἔρμη μας στράτα;

— Σώπαινε κυρὰ μάνα ἀνὲν πιστεύεις σὲ Θεό.

— Σωπαίνω. Μὰ ποῦ εἶναι ἡ χήρα; Ποῦ σοῦστρωσε τὴν τάβλα νὰ γενεῖς; Θᾶδωκε ὁ καῦκος καὶ πάει γιὰ τοὺς μεζέδες καὶ τὸ γλυκὸ κρασί. Ἀγάμαλλη, ξεκούκουλη, ξυπόλυτη, γυρᾷ τὰ μαγαζᾷ. Ἡ χήρα ποῦ διακονᾷται τὸ ψωμί καὶ κλαῖνε τὰ παιδιά της νηστικά, ἡ χήρα γλεντᾷ ἀπόψε θὰ λένε οἱ χωριανοί. «Καὶ κούρβα θὰ γεῖω!». Χμ! Λόγια δὲν ἤσασαν τοῦ θυμοῦ καὶ τοῦ παράπονον. Ἡταν ἡ πράξη. Ἡ ἄνομη!

— Κυρὰ μάνα γροῖκα. Μὴν κριματίζεσαι. Σῶπα. Ἐγὼ ἄγνωρος εἶμαι. Ξένος. Φυγόδικος εἶμαι. Φονιάς. Μὲ κυνηγοῦνε! Ἡ φυλακὴ γιὰ ἡ κρεμάλα εἶναι τὸ μερδικό μου. Ὁ παπᾶς μ' ἔφερε εἶπα. Ταχὰ φεύγω.

— Φονιάς! Θέ μου ξεμπέρδευε! Γιατὶ σ' ἔφεραν ἐπὰ; ... Μ' ἀλήθεια λές; γιὰ τὴ γριὰ ἀναγελᾷς; Κοίτα καλὰ!

— Ἀλήθεια λέω κι' ἀπὲ θὰ δεῖς. Ἡ θυγατέρα σου πάει ἀλλοῦ νὰ ξεφυτρίσει. Δὲν εἶχε τόπο, ἐντροπήθηκε τὸν ἄντρα τὸν ξένο. Μὴν κακαφορᾷσαι.

— Ἀλήθεια λές; Τὸν δοκο παίρνεις!

— Ναὶ μὰ τὴ σωτηρία μου.

— Σοῦ τὸ πιστεύω. Δόξα νᾶχει ὁ Θεός. Κ' ἡ θυγατέρα μου ἔφυγε. Ντηρήθηκε τὸν ἄντρα. Δόξα νᾶχει ὁ Θεός... Μὰ τὸ ἄλλο τὸ φοβοῦμαι. Γυναῖκες εἶμαστε, ἀνήμπορες... Ὁ παπᾶς δὲν τῶκαμε καλὰ... Μὴ σοῦ βαροφαίνεται... κακὸ δὲ λέω... μὰ τρομάσσω. Μὴ μᾶς εἰρεῖ μπελᾷς... ὁ παπᾶς δὲν τῶκαμε καλὰ...

— Μιστὸ μεγάλο ἐκάματε... μ' ἂν εἶναι καὶ φοβᾷσαι, κυρὰ μάνα, νὰ μισέσω. Βάρος μὴ δώσω.

Ἡ γριὰ ποῦ τὸν ἐψυχοπόρεσε, τὸν πιάνει ἀπὸ τὸ χέρι:

— Ὅχι δὲν λέω αὐτό. Μιὰ καὶ σὲ κόνεψαμε θὰ πομείνης. Για τὴν ἀγάπη τοῦ

Χριστοῦ, τῆς χήρας τὸ σπῆτι εἶναι ἀνοιχτὸ νὰ σὲ ποσκεπάσει.

Ὁ ἄντρας κάνει νὰ πάει ὅπου ἐκάθονταν προτιήτερα. Ἡ γριὰ:

— Μὰ ποῦσαι; Γιατὶ δὲν ξάφτεις τὴ φωτιὰ νὰ ζεσταθεῖς. Μὴ σκιάζεσαι. Ἐπὰ κανεὶς δὲν ἔρχεται. Ἀκου ὁ καιρὸς πῶς ρυάζεται. Ποῖς ξεκινᾷ σὲ τέτοιες ὥρες. Μὴ σκιάζεσαι. Πεινᾷς;

— Ὅχι κυρὰ μάνα. Ἀνήμπορος εἶμαι, ἀρωστημένος.

— Συμπάθα με τὴν ἄμοιση· γερόντισσα εἶμαι· ὁ νοῦς μου παραπαίρνει. Στὸν ὕπνο μου ξετρούμισα. Ἐνα ὄνειρο κακὸ εἶδα. Ὁ πρῶτος ὕπνος εἶναι βαρῦς. Ἡρθε ὁ παπᾶς εἶπες;

— Ναὶ κυρὰ μάνα. Ἡρθε νὰ πεῖ νὰ μὲ κορέψετε.

— Ναί, θυμοῦμαι. Μὰ ὡς τόσο μὲ πῆρε ὁ ὕπνος· ὕπνος βραχνᾶς. Βάσανα... Μᾶναρε τὴ φωτιὰ νὰ ζεσταθεῖς. Καλὰ ἔκαμε ὁ παπᾶς. Τὸ σπῆτι εἶναι παράπαντα. Ψυχὴ δὲ διαφυλάσσει... Ἀμοιρε κῆριμα θᾶκαμες... Ὁ Θεὸς εἶναι μεγάλος. Ἐχεις φαρμελιά; Μὰ σίμωσε στὸ τζάκι. Σοῦπα μὴ σκιάζεσαι.

Ὁ ἄνθρωπος ἔρχεται καὶ ἀπλώνει τὰ χέρια του πάνω ἀπὸ τὴ σβυστὴ γωνιά.

— Κρούς ποῦ κάνει... Σύνγκρα μὲ ζώνουνε...

— Ἀχ! ἄναρε φωτιὰ νὰ ζεσταθεῖς. Μεγάλη φωτιὰ νὰ φουντώσει. Νὰ γεῖ πυρὰ. Νὰ σοῦ στεγνώσουν τὰ ροῦχα ἂν εἶναι ὕγρα. Πῶς σοῦ χτυποῦν τὰ δόντια! Ἀμοιρε ἡ ψυχὴ μου σὲ κλαίει. Ἀναρε φωτιὰ, μὴ σκιάζεσαι σοῦ λέω.

Σιγὰ σιγὰ ὁ ἄνθρωπος ξεθαρρεύει ἀπὸ τὰ πονετικά λόγια τῆς γριᾶς. Παίρνει προσάναμα καὶ δανλοῦς καὶ ἀνάβει. Σὲ λίγο ἡ φωτιὰ φουντώνει. Φλόγες ἀνεβαίνουν ψηλὰ καὶ τοῦ ἀνάβουν τὴ σκαμένη γλωμὴ του ὄψη, ὡς κάθεται καὶ πυρώνεται. Μιὰ γαλήνη καὶ μιὰ παρηγοριὰ τοῦ γλυκαίνει τὸ πρόσωπο.

— Ἐχεις γυναῖκα ;
 — Ὅχι· ἔχω παιδιά· ἔξην παιδιά.
 — Κι' ἔχεις πολὺν γὰ τὰ δεῖς ;
 — Πάει χρόνος.
 — Ποῖος σοῦ φτιεξε κι' ἔκαμες τὸ κοῖμα ;
 — Τὰ βάσανα τῆς φτώχειας. Δὲν τὸ λέω γιὰ νὰ λαφρώσω τὸ κοῖμα μου· εἶναι βουνὸ τὸ κοῖμα μου. Ἐβαλα φωτιά κι' ἔκαψα ἀνθρώπους ζωτανούς...
 — Μνήσθητί μου Κύριε !
 — Μ' ἔδιωξαν ἀπ' τὴ δουλειά τους. Ἄνεργος. Λεχώνια γυναῖκα καὶ πέντε ἀνήλικα. Πεινούσαμε. Ἡ γυναῖκα χάνονταν, θέρημ τὴν ἔκαψε. Γιατρὸ δὲν εἶχα. Κανεὶς δὲ μοῦδινε νὰ πληρώσω. Πῆγα μόνος μου γὰ τὸν φέρω. Τὸ χωριὸ ἦταν μακρυνὸ καὶ χειμῶνας. Δὲν ἔστρεξε ὁ γιατρός. Μιὰ νύχτα ἔβαλα φωτιά στὸ ὑποστατικὸ τοῦ ἀφέντη. Ἡ γυναῖκα μου ξεψυχοῦσε κι' ἐγὼ ἔβανα φωτιά. Ἀπ' τὴ νύχτα αὐτὴ γυρίζω.
 — Ἡ φτώχεια... ποῖος δύναται νὰ τὴν παλαίψει, παιδί μου...
 — Τὰ παιδιά... Αὐτὰ σοῦ καίγει τὰ φυλλοκάρδια· μαυρίζει τοῦ γονιοῦ τὸ μάτι.
 — Μέγας εἶσαι Θεέ μου ! συχώρα μας τοὺς ἀμαρτωλοὺς.
 Ἐκεῖ σιτὴ σιωπὴ ἀκούγεται ἢ κλειδαριὰ νὰ τρίζει. Ὁ ἄνθρωπος πετάγεται ἀλαφιασμένος καὶ πάει στὸ μέρος καὶ κρῦβεται. Ἡ γριὰ καρφώνει τὰ μάτια τῆς στήν πόρτα καὶ περιμένει. Ἡ πόρτα ἀνοίγει καὶ εἶναι ἡ Μαριὸ μὲ νεκρικὴ χλωμάδα στήν ὄψη. Φαίνεται σὰν παραλοισμένη. Μπαίνει βιαστικὴ σφαλνᾶ, κλειδώνει. Πάει στὸ τζάκι. Ὁρθὴ ἀπλώνει τὰ χέρια τῆς, πάνω ἀπὸ τὴν πυρὰ καὶ κοιτάζει, βυθισμένη σὲ συλλοή. Ἡ μάνα λέει :
 — Μαριὸ ποῦ ἦσουν; ποῦ πῆγες γὰ ξενυχτίσεις ;
 — Ποῦ ἦμουνα... σιτὸν ἀχερῶνα, ἀπολογιέται τραχιά ἡ Μαριὸ.
 — Καὶ θὰ μάρωσες.. Ὁἄτρεχεν ἢ στέγη. Ὁργάθηρες ;
 — Ναί... Ἐύπνισε τὸ μωρό ;

— Ἀκόμη...
 — Δὲ μεταπύσασε τ' ἄλλα ; δὲ μ' ἀνεζητήσασε ;
 — Ὅχι... Καλάκαμες κι' ἤρθες. Εἶχα τὴν ἔγνοια... Νὰ μὴ ξεπνήσουν γὰ σὲ γυρέψουνε, γὰ βάλουν τὰ κλάμηματα. Μὲ τὸ μόνο μόνο ἀρχινοῦνε καὶ δὲ σωμαίνουνε.
 — Πεινοῦνε...
 Λέει σιγὰ ἡ Μαριὸ σιγὰ καὶ σκνυθροπάζει ἢ ὄψη τῆς.
 — Ὁ μεγάλος ὑποφέρει, μὰ τὸ μικρὸ πῶς γὰ τὸ μερῶσεις... Πῶς θὰ ξεμερῶσει πάλι ἢ ἀδριανὴ μέρα...
 Ἀπολογιέται ἢ γριά.
 — Σώπαινε μάνα. Μὴ μοῦ σαλέψει ὁ νοῦς ἀπόψε...
 — Γροῖκα θυγατέρα. Τὰ πείσματα δὲν τεριάζουνε στὸ φτωχό. Σήκω ταχιά κάμε τὸ σταυρὸ σου καὶ πήγαινε σιτὴ θειά σου γὰ κλαφιτεῖς. Θὰ σοῦ δώσει.
 — Μάνα χίλιες φορὲς σοῦ τῶπα. Μὴ μ' ἀναθυβάνεις τῶνομα τῶν ἔδικῶ. Κάλιο γὰ ψοφήσω τῆς πείνας ἐγὼ καὶ τὰ παιδιά μου, κάλλιο γὰ τὰ σκοτώσω μὲ τὸ τσικούρι καὶ γὰ χαθῶ κι' ἐγὼ ξωπίσω, παρὰ γὰ πέσω σ' αὐτούς. Πῶς θὸ ξαλησομῆσω τὰ λόγια ποῦπανε σιτὴ παντριά μου ;
 «Σ' ἐμᾶς θ' ἀρθεῖς γὰ κλαντεῖς σὰν ψοφήσει ὁ βερεμιάρης ποῦ μάζεψες. Ἐμεῖς θὰ φορτωθοῦμε τίς σπορὲς του ;».
 Σ' αὐτοὺς γὰ πάω ;
 Γρηά—Καὶ τὸ ἀνήμπορο ; δὲν τὸ συλλογᾶσαι μωρὴ τὸ ἀνήμπορο ; Δὲ συλλογᾶσαι πῶς ἔχεις παιδί σιτὸ στρώμα ; Ταχειὰ σὰν ξεμερῶσει, πῶς θὰ τὸ πορέψεις ; Ἡ θέρημ τὸ καίει... ὅλη μέρα κοίτονταν ξερὸ κι' ἀμίλητο. Αὐτὸ θέλει ἀπ' ὅλα... Δὲ λυπᾶσαι σὺ... Σκύλλα σ' ἐγέννησε.
 Μαριὸ—Σκύλλα μ' ἐγέννησε. Δὲν σοῦ λέω γὰ δώσουμε τὸ ρημαδιὸ ποῦχουμε ; Δὲ μᾶς τὸ ζητοῦν γὰ τὸ πουλήσωμε ; Γιατὶ δὲν τὸ δίνεις ; Ἐγὼ μαι σκύλλα, γὰ σὺ, σὰν μὲ θωρεῖς γὰ καίομαι καὶ δὲ βοηθᾶς. Τὸ ἄρρωστο θέλει γιατρικὸ, τ' ἄλλα θέτε

ψωμί... Δὲν εἶσαι Χριστιανή ! ...

Γρηά—Ἀπὸ τὸ νοῦ σου βγάλετο θυγατέρα κι' ἐγὼ τὸ πατρογονικὸ μου δὲν τὸ πουλῶ γὰ τὸ φᾶς ἐσὺ κι' οἱ γόνιοισι ; γὰ τὸ πουλήσω ἔ ; Κι' ὕστερα ; γὰ πομείνω σιτὸ σοκάκι ; Ὅχι. Ἐγὼ τὸ κατῶφλι δὲν τὸ διασκελῶ. Οἱ τέσσεροι θὰ μὲ σηκώσουν ἀπὸ πᾶ. Καὶ σὺ κάνε καλὰ μὲ τὰ παιδιά σου. Ὅλα μοῦ τὰ ρήμαξες. Ὅλα μοῦ τα διάνεψε ὁ ἀναθεματισμένος ποῦχες. Ποῦ γὰ μὴν τὸν χωρέψει ἢ γῆς !
 Ἡ Μαριὸ κάθεται ὅλη χωμένη σιτὰ γόνατά τῆς...

Μαριὸ—Κ' εἶναι ὁ στεγνός σου λόγος. Δὲν τὸ δίνεις ;

Γρηά—Δὲν τὸ δίνω. Πάρε τὰ παιδιά σου καὶ μίσεψε γὰ βοῆς ἄλλοῦ γὰ ζήσης. Ἐγὼ ἢ μάνα σου σοῦ τὸ λέω. Ἀπὸ μένα μὴ καρτερεῖς. Τὸ σπῖτι μου τὸ θέλω. Σὰν ψοφίσω ἄραμος καὶ καπνός. Μὰ ὄσο ζῶ ὄχι ! Δὲν σοῦ τ' ἀφίνω !

Ἡ Μαριὸ πετιέται ἐπάνω.

Μαριὸ—Μάνα ! Ἐέρε το, ἐσὺ μὲ οἰχτεῖς σιτὸ γκρεμό. Τὸ κοῖμα σιτὸ λαιμό σου ! (Πάει σιτὴν πόρτα μὲ ἀπόφαση).

Γρηά—Ποῦ πᾶς ; Παραλοιστηρες ;

Μαριὸ—Πάω !

Τὰ παιδιά—Μάνα, μάνα, ποῦ πᾶς ; Ἐλα ! (κλαῖνε).

Αὐτὴ κάνει γὰ σταθῆ, μιὰ σιγμὴ, καὶ γὰ πάει σιτὴ φωνὴ τους μὰ μ' ἕνα κίνημα ἀγαράχησης καὶ θλίψης μαζὺ σπρώχνει τὴν ἐξώθυρα τὴν ἀνοίγει καὶ χάνεται.

Γρηά—Στ' ἀνάθεμα !

Ἄνθρωπος—(ποῦ βγαίνει περιλινπος). Σῶπα κυρὰ, μὴ βαρυγκομᾶς. Ἡ θυγατέρα σου ἔχει δίκιο ὁ πόνος τῆς εἶναι βουνό !

Ἡ γρηά κουνουλώνεται καὶ ἡσυχάζει. Ὁ ἄνθρωπος κάθεται σιτὴ φωτιά. Γίνεται σιωπὴ. Χτυπᾶ σιγὰ ἢ πόρτα. Ὁ ἄνθρωπος πετιέται καὶ κρῦβεται σιτὸ βάθος. Ἡ γρηά ἀνασηκώγεται. Ἀπόξω ἀκούονται γέλια γυναικεῖα.

Γρηά—Ποῖος εἶναι ;

Ροῦσσα—Ἀνοίξατε ἐγὼ μαι.

Γρηά—Ποῖος ; Τέτοια ὦρα ποῖος κτυπᾶ ; Ροῦσσα—Ἐγὼ.. ἢ Ροῦσσα.. ἀνοίξε Μαριὸ.

Γρηά—(Φωνάζει) Παυλῆ, Παυλῆ, ἔλα ν' ἀνοίξεις.

Ἐνα παιδί κατεβαίνει τρεμάμενο σὲ λίγο.

Ἄνθρωπος—Κυρὰ μάνα μὴν ἀνοίξεις, γὰ τὴν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ μὴν ἀνοίξεις.

Ροῦσσα—Ἀνοίξτε... μάρωσας... τὸ χιόνι μὲ δέρει... ἀνοίξε Μαριὸ.

Γρηά—Μὴ σκιάζεσαι. Κρύφου δὲ θὰ σὲ δεῖ.

Τὸ παιδί ἀνοίγει, μπαίνει ἢ Ροῦσσα ὄραία σιβαρὴ γυναῖκα μὲ ἀνοιχτὰ στήθια καὶ γεμάτη τὴν ποδιά.

Ροῦσσα—Καλησπέρα. Πῶς ἀργήσατε. Εἶμαι μὲ τὸν ἀνεμῖό σου... Κι' ἢ Μαριὸ ;

Γρηά—Πάει σιτὸ μοναστήρι... δὲν ξέρω ποῦ πάει... πάει γὰ ζητήσῃ βοήθεια...

Ροῦσσα—Νὰ κυρὰ μάνα... ἔφερα σιτὰ παιδιά λίγο ζεστὸ ψωμάκι. Ἰώρα δὰ ξεφούρνησα... Τοὺς ἔφερα καὶ σῦκα καὶ καρύδια... Ποῦντα... φώναξέ τα. Αὔριο πάλι θὰ τοὺς φέρω ὅτι μπορέσω.

Γρηά—Ὁ Θεὸς γὰ σοῦ τὸ δώσει... Ὁ Θεὸς γὰ ἐλλογάει τὸ σπῖτι σου. Ροῦσσα,

Ροῦσσα—(Καλόκαρδη πάντα). Φώναξε τὰ παιδιά κυρὰ μάνα.

Γρηά—Ἐγνοια σου τόννοιωσαν καί... ὄπου τα πῶς σηκώθηκαν !

Τὰ παιδιά κατεβαίνουν... χυμοῦν σιτὴ ποδιά τῆς Ροῦσσας ποῦ αὐτὴ μὲ γλυκύτατη καλοσύνη τοὺς μοιράζει τὰ καλούδια καὶ τὰ βάζει σιτὴ φωτίτσα γύρω καὶ κάθονται γὰ φᾶν... (Στέκει καὶ τὰ βλέπει μὲ χαμόγελο).

Ροῦσσα—Πάω... καλὴ νύχτα κυρὰ μάνα... πάω...

Γρηά—Κάτσε παιδί μου.. νᾶρθε ἢ Μαριὸ..

Ροῦσσα—Ὅχι κυρὰ μάνα... μὲ καρτεροῦν... (ἀνοίγει τὴν πόρτα καὶ φωνάζει πρὸς τὰ ἔξω γελαστή) Ἀντώνη... εἶσαι αὐτοῦ... μὲ καρτερεῖς ;

Φωνή—Ναί, ἔλα, μὲ ξεπάγιασε...

Ροῦσσα—Καλὴ νύχτα κυρὰ μάνα...

Ὁ ἄνθρωπος πάει καὶ σφαλᾶ. Γυρ-
νώντας κοιτάζει τὰ παιδιὰ τοῦ τρωῶνε.
Ἔνα κλάμα βαρὺ τὸν παίρνει καὶ κρύ-
βεται κλαίοντας.

Γρηά—Καὶ ποῦνε τ' ἄλλο; Ὁ Ἡλίας
ποῦναι; Γιὰ δὲ κατέβηκε; Τὸ ἄρρωστο.
(Τὸ παιδί δὲ μιλά). Καλὲ ἄνθρωπε. Ἔχω
ἔργουα. Ἀναίβα καὶ δὲς τὸ ἄλλο τί νὰ γί-
νεται. Δὲν ἄκουσε τ' ἀδέρφια;

Ὁ ἄνθρωπος πευιέται στὸ σοφᾶ. Ἡ
γοηὰ τεττώνεται ν' ἀκούσει... μιὰ ἄγρια
ἀγωνία εἶναι ζωγραφισμένη στὴν ὄψη της.

Ἄνθρωπος—Κυρὰ μάνα ποῦναι ἢ
κόρη σου;

Γρηά—Τὸ παιδί πεθαίνει!

Ἄνθρωπος—Πὲς ποῦναι νὰ πάω νὰ
τὴ γυρέψω.

Μὲ τὰ λόγια τοῦτα ἡ πόρτα σπρώχνε-
ται μὲ βία. Μπαίνει ἡ Μαριὸ μούσκεμα
ἀπὸ πᾶ ὡ ὡς κάτω. Τὸ φουσιάνι της
εἶναι κολλημένο ἐπάνω της καὶ σιάζει
νεορά. Τὰ μαλλιά της πέφτουν γύρω στὴν
ὄψη της. Κρατεῖ ἕνα δαυλὸ ἀναμένο καὶ
βαρεῖ ἀνασαίνει σὰν ἀπὸ τρέξιμο πολὺ.
Παραμιά ἰ σὺν τρελλή.

Μαριὸ—Πάει... πάει πιά χάθηκε...
ἔρχονται... Σοσο... ἄκου; ἀνεμιγὴ γροι-
κίεται στὸ χωριό... Ἔρχονται... Θὰ τὸν
πάρουν... Θὰ τὸν πᾶν στὴν κρεμάλα!

(Ἀφίνει τὸν ἀναμένο δαυλὸ νὰ πέσει
καὶ πᾶει τὰ μάτια της).

Σὲ κρεμάλα! Ἰ Ἰ Ἰ Ἰ... Ἔργω! ἔργω!
τῶκαμα!

— Μαριὸ τᾶχεις; Σάλεψε ὁ νοῦς σου;
Μαριὸ! (Φω ἄει ἡ μάνα ἀπλόωντας τὰ
κοκκαλάκια χέρια της).

— Ἐγὼ τῶκαμα... ἔγὼ τῶκαμα... ἔγὼ
τῶκαμα...

— Ποιὸ Μαριὸ; μίλα; Ποιὸ!

Ὁ ἄνθρωπος βγαίνει καὶ λέει τρομαγ-
μένος σκύβοντας στὴ γοιὰ

— Κυρὰ ἰ ἰ... Ἡ θυγατέρα σου μὲ
πρόδωκε. Μὲ πῆρε στὸ λαιμὸ της...

— Ναὶ μάνα! Τὸν ἐπρόδωκα. Τὸν

ἐπρόδωκα! Στὸ μοναστήρι πῆγα. Τὸν
ποταμὸ πέρασα μάνα κ' ἔφτασα... Τὸ
ληστὴ σιὸ σπύτι μου τὸν ἔχω! Φώναξα.
Δώστε τίς πενήντα λίρες! Δώστε τίς πε-
νήντι λίρες!

— Σκρόφα! Καταραμένη! Προδότρα
τοῦ Χριστοῦ!

(Σωριάζεται ἡ Μαριὸ χάμω καὶ κλαίει)

— Πεινοῦσαν τὰ παιδιὰ μου μάνα!...

σκοιζόνταν ἢ καρδιά μου νὰ τὰ γροικῶ...

(Καὶ κλαίει, μὲ κλάμα βαρὺ-βαρὺν-ἀβά-
σταχτο).

Ὁ ἄνθρωπος πῆγε στὸ βάθος καὶ κά-
θησε κρατώντας τὸ κεφάλι του. Ἄξαφνα
ἡ Μαριὸ σηκώνει τὸ κεφάλι κ' ἀφουκρά-
ζεται...

— Ἄκου ἔρχονται!

Σηκώνεται ὀρθή. Στὸν ἄντρα:

— Φεύγα! Φεύγα! Φτάνουν! Γιὰ τὴν
ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ. Φεύγα! Σῶσε με!

Ἄνοίγει τὴ μικρὴ πόρτα μὲ βιάση:

— Φεύγα! Φτάνουν!

(Μὲ τὸ ἄνοιγμα τῆς πόρτας ὁ ἄνθρω-
πος κάνει νὰ χυμίζει ὄξω... μὰ ἐκεῖ ἀ-
κούεται τὸ κλάμα τοῦ μωροῦ καὶ τῶν ἄλ-
λων τοῦ κλαίνε: «Μάνα... Μάνα... στα-
ματᾶ. Λέει σκοτεινός:)

— Δὲ φεύγω.

Ἀκούονται ὀμιλίες καὶ κτυπήματα ὄξω.

Ἡ Μαριὸ τὸν σπρώχνει μὲ δύναμη.

— Φεύγα! Διασκέλα τὸ κατώφλι κ'
ἔρχομαι μαζί νὰ σ' ὀρμηρέψω.

— Ἄφησε γυναῖκα. Εἶπα δὲ φεύγω.

Μπαίνει ἡ Ἐξουσία, μὲ βιάση καὶ συν-
τάραχο.

— Σιγὰ ἐλάτε. Μὴ ξετρουμίσετε σιτὸν
ὑπνο τὰ παιδιὰ. Δικὸς σας εἶμαι.

Οἱ ἄνθρωποι τὸν δένουν. Ἡ Μαριὸ πέφ-
τει προύμητα καὶ κλαίει. Τὴν ὄραποῦ τὸν
πέρνουν καὶ περνοῦν ἀπὸ μπροστά της,
αὐτὴ πιδὸ πολλὴ πέφτει στὴ γῆσκαὶ λέει:

— Σχώρα με!

— Συχωρεμένη νᾶσαι.

ΓΑΛΑΤΕΙΑ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

(ΤΟ ΠΟΙΗΤΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ)

Στὴ σύντομη τούτη μελέτη τοῦ ποιητι-
κοῦ ἔργου τοῦ Κωστή Παλαμά μόνο γενι-
κὲς γραμμὲς θὰ χαράξω καὶ θὰ μιλήσω
μόνο γιὰ τὴν ποιητικὴν του, ἀφίνοντας κατὰ
μέρος τὴν πολὺτροπὴ καὶ πολὺμορφὴ δη-
μιουργία του καὶ στὸν πεζὸ λόγο. Μὰ
πρὶν προχωρήσω στὴ γενικὴ αὐτὴ ἐξε-
τάση τοῦ ἔργου τῆς φαντασίας τοῦ Μεσο-
λογίτη βάρδου πρέπει νὰ εἰπῶ λίγα λό-
για μὲ ποιά ψυχικὴ διάθεση ^{κρίνω} τὴν
ἐξέτασή τούτη.

Εἶχα πάντα τὴ γνώμη, ὅτι ἂν θέλουσε
νὰ νοιώθουμε τέλεια ἕνα ἔργον τέχνης καὶ
νὰ μιλοῦμε γι' αὐτὸ σωστὰ καὶ δίκαια
πρέπει νὰ κλεισοῦμε μέσα μας ἀληθινὸ ἐν-
θουσιασμὸ γιὰ τὸ ἔργον αὐτό. Ἐπειδὴ ὁ
ἐνθουσιασμὸς γεννιέται ἀπὸ τὴν ἀληθινὴν
ἀγάπην, κί' ὅπως ἡ ἀγάπη εἶναι παντοῦ
δημιουργικὴ ἔτσι καὶ στὴν ἐξέτασή ἐνὸς
ἔργου δημιουργεῖ δίκαια κρίση. Καὶ μαζὺ
μὲ τὸν ἐνθουσιασμὸ, ὁ θαυμασμὸς μπορεῖ
νὰ γίνῃ ὁ καλλίτερος ὀδηγὸς τοῦ λογικοῦ
μας. Ἄν δὲν ξέρομε νὰ θαυμάζουμε ἕνα
ἔργον, δὲν μποροῦμε καὶ νὰ τὸ νοιώθουμε·
νὰ νοιώθουμε πρῶτ' ἀπ' ὅλα τὴν ψυχὴ
ἐκείνου, ποῦ τῶπλασε, γιὰ νὰ ξεχωρίζουμε
τίς κρυμμένες ὁμορφιές του. Ὁ θαυμα-
σμὸς μᾶς μαθαίνει νὰ σεβόμαστε τὴν ὁ-
μορφιά, αὐτὴ τὴν ὁμορφιά τὴ γόνιμη κ'
ἐξαγνιστικὴ καὶ ποῦ μιά μέρα θὰ εἶναι
τὸ μοναδικὸ ἀντιστάθμισμα τῆς ὀλικῆς
πεζότητος, ποῦ ἄρχισε νὰ κυριαρχῇ στὴ
ζωὴ μας. Κ' οἱ ἀφορμὲς γιὰ νὰ ἐνθουσια-
ζόμαστε μὲ τὸ ποιητικὸ ἔργον τοῦ Παλαμά
καὶ νὰ τὸ θαυμάζουμε δὲ λείπουν. Πρέ-
πει νὰ τίς προσδιορίσω; Ἄρκει νὰ κοι-
τάξουμε ἀπὸ ποῦ καὶ πῶς ἄρχισεν ὁ ποι-
ητὴς καὶ ποῦ ἔχει φτάσει.

Ἄς στοχαστοῦμε λίγο τὸ πρῶτον ποιη-
τικὸ φανέρωμά του, «Τὰ Τραγυδία τῆς
Πατρίδας μου» κί' ἂς ἀφύσσουμε τὴ φαν-
τασία μας καὶ τὴν κρίση μας νὰ περάσουν
προσεχτικὲς μέσ' ἀπ' ὅλη τὴν ποιητικὴν

ἐργασίαν του, ὡς ποῦ νὰ σταματήσουνε στὸ
τελευταῖον ποιητικὸν δημιουργημά του, «Τὰ
Παράκαιρα». Ποιά ἀπόλυτη βεβαίωση γιὰ
μᾶς τὸ πολὺμορφον αὐτὸ ἔργον, ὅτι βρισκό-
μαστε ἐμπρὸς στὴν πιδὸ γνήσια ποιητικὴν
φλέβα κί' ἀπὸ τίς πλουσιώτερες ποῦ φα-
νήκανε στὴν ἱστορίαν τῶν νεοελληνικῶν
γραμμάτων!

Λιγοστοὶ εἶναι οἱ ποιητὲς, ποῦ ἐδημι-
ούργησαν, τόσο πολὺμορφα, τόσο πολὺ-
τροπα καὶ τόσο πλούσια. Ὁ νοῦς τοῦ Πα-
λαμά ἐμπῆκε γεμάτος μέσα σ' ὅλους τοὺς
φανεροὺς καὶ κρυφοὺς κόσμους· εἶδε τὴν
οὐσίαν τους κί' ἄκουσεν ὅλες τίς φωνές
τους. Ἡ φύση τοῦ μίλησε μὲ ἀμέτρητα
στόματα. Ἡ ζωὴ ξετυλίχτηκε ἐμπρὸς του
σ' ὅλες τίς μορφές της. Ὁ Παλαμάς εἶναι
πραγματικὰ ὅ,τι σημαίνει ἡ λέξις ποιη-
τήης: Νοῦς κ' αἴσθημα· συγκινητὴ καὶ
πάθος. Καμιά οὐσία τῶν δυνάων καὶ τῶν
πραγμάτων δὲν τὴ βλέπει ἀδιάφορα. Τὸ
καθετὶ ἢ σκέψη του τὸ δέχεται σὰν ποιη-
τικὴ αἰτία. Καὶ γιὰ τοῦτο μέσα στὸ ἔργον
τοῦ βλέπουμε τὴν ἰδέαν τοῦ ἐνὸς ἀνθρώπου
καὶ τὴν ἀνθρωπότητα ὅλη. Πότε ὑποκει-
μενικὸς καὶ πότε ἀντικειμενικὸς, μὰ πάν-
τα λυρικὸς, μᾶς μιλεῖ γιὰ ὅλα· ἢ ποιητὴ
του εἶναι συνολικὸ φανέρωμα τῆς ζωῆς.
Μᾶς τραγουδεῖ τὴν ἀνθρώπινην ζωὴν τοῦ
ἀτόμου καὶ τῆς κοινωνίας· το συναισθη-
ματικὸν κόσμον τοῦ ἐνὸς καὶ τῶν πολλῶν·
τὴν ψυχὴν τὴ δικήν του κί' ὅλων τῶν ἄλ-
λων· τοῦ πουλιοῦ τὸ κελάδημα καὶ τὸ
βαθὸν τραγουδεῖ τῆς φύσης ὅλης· τὴ μικρὴν
πατρίδα του καὶ τὴν πατρίδα τοῦ ἀνθρώ-
που, ποῦ εἶναι πολίτης ὅλου τοῦ κόσμου·
τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν ἀνθρωπότητα· τὴ
δύναμιν τοῦ ἀτόμου καὶ κάθε ἐθνικῆς δύ-
ναμιν· τὰ περασμένα καὶ τὰ μελλούμενα·
ἱστορικὸς καὶ προφήτης μαζί. Μᾶς τρα-
γουδεῖ τὸ φιλί τῆς χαρᾶς καὶ τὸ δάκρυ
τοῦ πόνου· τὴν ἡδονὴν τῆς μοναξιάς καὶ
τὸ θόρυβον τῆς ζωῆς· τὴν ἀγάπην καὶ τὸ

θάνατο· τὰ ταπεινά και τὰ μεγάλα. Τὸ ἔργο του ὄλο εἶναι σὰν κάποιο ἐπιβλητικό μνημεῖο· μνημεῖο λογικὸ κι ὄρατο. Καὶ πιστεύουμε στὴν ὁμορφιὰ τοῦ ἔργου αὐτοῦ, πού τὸ δημιούργησε ὁ λόγος, ἐπειδὴ βλέπουμε γιὰ πρῶτο στοιχεῖό του τὴν εὐκρίνεια· τὸ βλέπουμε νὰ ὑψώνεται ἐπάνω ἀπὸ τὰ πάθη και τίς ταπεινότητες τῶν ἀνθρώπων· νὰ στήνεται σὰν ἀθάνατο μνημεῖο δίπλα στὸν ἀργὸ θάνατο τῶν πραγμάτων. Ὁ ποιητὴς τὸ ἔστησε χρησιμοποιοῦντας κάθε ἡθικὴ του δύναμη, ἐργατὴς τίμιος ἀνάμεσα στοὺς συγχρόνους του, πού νοιάζονται νὰ υπερασπίζονται τὰ συμφέροντά τους μόνο. Καὶ τὸ μνημεῖο τοῦτο θὰ εἶναι πάντα ἀληθινό, ἐπειδὴ εἶναι κι ὄρατο. Τὴν ὠραιότητα τοῦ τῆ δίνει ἡ ἴδια ἡ οὐσία του, πού ὅσο κι ἂν μᾶς παρουσιάζεται πολὺμορφη μένει κατὰ βάθος ἡ ἴδια κι ἀνάλλαγη. Εἶναι ἡ οὐσία ἡ ποιητικὴ, πού ὁ νοῦς κ' ἡ τέχνη τὴν πλάθουν και τῆς δίνουν τίς διάφορες μορφές, τίς ἀρμονισμένες μὲ τὴ θέληση και τὴν ψυχικὴ ἔκφραση τοῦ ποιητῆ.

Τὴν πολυμορφιὰ αὐτὴ, πού θὰ ξετυλιχτῆ φυσικὰ και θ' ἀπλωθῆ γόνιμη και δημιουργικὴ, μᾶς τὴν προμηνοῦν τὰ πρῶτα ποιητικὰ φανερῶματα τοῦ Παλαμᾶ: «Τὰ τραγούδια τῆς Πατρίδας μου». Μέσα σὸ βιβλίο τοῦτο μὲ τὰ ἰσάριθμα προτερήματα και ψεγάδια — ψεγάδια, πού δὲν ἔχουνε τὴν ἀρχὴ τους σὲ λειψὴ ποιητικὴ διάθεση, παρὰ στὴν ἐποχὴ, στὴν ἐπαναστάτα νιότη τοῦ ποιητῆ, πού ἐζήτησε νὰ χαράξῃ δικό του δρόμο, στὴ φυσικὴ ἀτέλεια κάθε τεχνίτη, πού θέλει μόνος του νὰ γίνῃ τοῦ ἑαυτοῦ του δάσκαλος και τῶν ἄλλων· μέσα σὸ βιβλίο τοῦτο ὑπάρχει ὁ σπόρος τῶν κατοπινῶν δημιουργημάτων· ὑπάρχει ἡ πρώτη λάμψη τοῦ νοῦ, πού ἀργότερα θὰ μεγαλώσῃ και θὰ ξεχυθῆ σὲ πλημμύρα φωτός.

Και νὰ ἀμείσως ὕστερ' ἀπὸ τὰ «Τραγούδια τῆς Πατρίδας μου» τὸ ποίημα, τὸ πιὸ σημαντικό γιὰ τὴν ἔννοια τῆς δημιουργικότητας τοῦ Παλαμᾶ: «Ὁ Ὑμνος τῆς Ἀθηνᾶς». Μαγεμένος ἀπὸ τὴν ὁμορφιὰ τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ κόσμου και κλείνοντας μέσα στὴν ψυχὴ του τὴ

λάμψη, πού εἶχε ἀντικρύσει στὴ μελέτη τοῦ κόσμου αὐτοῦ, ὁ ποιητὴς τὸν τραγουδεῖ μὲ γλώσσα και τρόπο, πού δείχνουν πὼς εἶχε νοιώσει βαθιὰ τὴν ἀθάνατη ὁμορφιὰ και τὴν Ἑλληνικὴ ἰδέα. Τὸ ποίημα τοῦτο φαίνεται σὰν κομμάτι ἀπὸ ἀγνωστο ἀρχαῖο ὕμνο και σὰν ἐξακολούθησῃ τῆς πιὸ ψηλῆς ποιήσεως τοῦ Σολωμοῦ. Μιλεῖ ἓνας ἐνθουσιασμένος ἀρχαιολάτρης και ἓνας νεώτερος πανθειστής. Ἐξάφνισε ὅταν πρωτοδημοσιεύτηκε ἡ δύναμη τοῦ στίχου και τοῦ ὕφους. Γλώσσα και σκέψη παλληκαρίσια—μπορεῖ νὰ εἰπῆ κανεὶς—και τραγούδι ἀνάλογο μὲ τὸ ψηλὸ θέμα. Σημειώνει σταθμὸ στὰ νεοελληνικὰ γράμματα τὸ ποίημα τοῦτο, ὅπως σημειώνει σταθμὸ και σ' ἄλλη τὴν Παλαμαϊκὴ ποιήσῃ. Μᾶς προμηναίει τὰ κατοπινα ἔργα.

Ὁ ἀρχαῖος Ἑλληνικὸς κόσμος συγκινεῖ βαθιὰ τὸν Παλαμᾶ. Στὴ συγκίνηση τοῦτη ἔχει τὴν ἀρχὴ του και τὸ μεγαλειότερο μέρος ἀπὸ τὴν τρίτη ποιητικὴ συλλογὴ του: «Τὰ Μάτια τῆς ψυχῆς μου». Ποιητικὸ βιβλίο, πού δείχνει καθαρὰ πῶς τὸ δρόμο τῶν πλατῶ, ὅπου μπλίνει ὁ ποιητὴς. Στὸν πρόλογο τοῦ βιβλίου αὐτοῦ, πού ὁ τίτλος του μᾶς πληροφορεῖ πιὸ φανερά, ὅτι ὁ Σολωμὸς δὲ στέκει ξένος ἀπὸ τὴν ποιητικὴ διαμόρφωσή του, ὁ Παλαμᾶς προτδιορίζει μόνος του τὴν τέχνη του και τὴν υπερασπίζεται μαζί. Εἶναι ὁ πρόλογος τοῦτος κάτι σὰν ποιητικὸ μανιφέστο, χρειάζουμενο τὴν ἐποχὴ πού βγήκε. Ἡ παρανόηση κυριαρχοῦσε παντοῦ στὸν πνευματικὸ κόσμο τῶν νεοελλήνων κι ὁ ποιητὴς ἔπρεπε νὰ κάμῃ ἀνοιχτὰ κι ἀγρυπνα τὰ μάτια τῆς ψυχῆς και τῶν ἄλλων γιὰ νὰ ἰδοῦν ποῖος πλοῦτος ποιητικὸς ἀπλώνονταν ἐμπρός τους. Πρῶτ' ἀπ' ὅλα γιὰ νὰ μὴν ἀερολογοῦν οἱ ἀντίδοι ἐπρεπε νὰ ξεκαθαριστῆ τὸ ζήτημα τῆς «σαφήνειας και ἀσάφειας στὴν ποίηση»—ζήτημα, πού κι ἀργότερα ἀπασχόλησε τὸν ποιητῆ. Δὲ μπορούσαν νὰ νοιώσουν τότε τὸν Παλαμᾶ, τότε βρῖσκανε σκοτεινὸ, ὅπως τότε βρῖσκουν ἀκόμη και σήμερα πολλοὶ—πάντα ὅμως λιγώτεροι ἀπὸ τότε. Τὸ πρᾶγμα ἄς μὴ μᾶς ξαφνίξῃ, ἐπειδὴ εἶναι φυσικὸ. Ὁ

καλλιτέχνης, ὁ ποιητὴς μὲ τὴν ψυχὴ τὴν ἀπομονωμένη, γι' αὐτὸ και μάντισσα, βλέπει και μαντεύει πράγματα, πού τὸ πλῆθος δὲ μπορεῖ νὰ τὰ νοιώσῃ ἢ θ' ἀργήσῃ νὰ τὰ νοιώσῃ. Γιὰ τοῦτο κάθε νέα τεχντροπία μᾶς ξαφνίζει τόσο, πού νὰ τὴν κατηγοροῦμε πρῶτα κι ἀργότερα νὰ τὴ δεχόμαστε μ' ἀρκετὴ δυσκολία. Κ' ἡ τεχντροπία τοῦ Παλαμᾶ στὰ «Μάτια τῆς Ψυχῆς μου» ἦτανε νέα· πρώτη φορὰ στὴν καινούργια Ἑλλάδα ποιητὴς μιλοῦσε μὲ τέτοιο τρόπο και γιὰ τέτοια θέματα· και τὴν κατηγοροῦσαν οἱ πολλοὶ τὴν ποίηση αὐτὴ, τὴν βρῖσκανε σκοτεινὴ, παραδοξολογία, ἀδύναμη νὰ συγκινήσῃ. Περιστατικό, πού μᾶς θυμίζει πολλὰ τὰ παρόμοιά του. Τὸ ἴδιο ἔγινε και μὲ τὸ Δεκόντ-Ντελίλ. Μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Φράγκου ποιητῆ μπορούμε νὰ θυμηθοῦμε και τὴν ἀφορμὴ, πού ἔκανε τὴ νέα ποίηση τοῦ Παλαμᾶ νὰ ξαφνίξῃ και νὰ φαίνεται δυσκολονόητη γιὰ νὰ τὴ λένε οἱ ἀντίδοι κι ἀφύσικη. Ὁ Παλαμᾶς ἔμπαζε στὴν ποίησή του και τὴν ἐπιστήμη. Δὲν ἀράδιαζε αἰσθηματολογία μονάχα· ἔντυνε μὲ τὸ ρυθμικὸ φόρεμα και φιλοσοφικὸς θεωρεῖς νεώτερες ἢ και παλιές· κι ἀδελφῶνε μὲ τὸ αἰσθημα τὴ σκέψη. Ἀέει ὁ ἴδιος στὸν πρόλόγο του: «Ὁ ποιητὴς ἐμφυσᾷ ψυχὴν εἰς τὴν ὕλην και τὸ πνεῦμα παρουσιάζει εἰς τὰς αἰσθήσεις μας ὡς κάτι τι ὕλικόν. Πάσχει ἀπὸ τὰς ιδέας και μὲ τὸν λόγον χαλιναγωγεῖ τὸ αἰσθημα».

Ἐπάνω σ' αὐτὸ τὸ στοχασμὸ εἶναι δημιουργημένη ἡ ποίηση τῶν «Ματιῶν τῆς ψυχῆς μου»· κ' ἐπάνω στὸν ἴδιο στοχασμὸ θὰ δημιουργηθῆ κ' ἡ συνέχεια τοῦ βιβλίου αὐτοῦ. Ἐπειδὴ συνέχεια τῶν «Ματιῶν τῆς ψυχῆς μου» μπορούνε νὰ χαρακτηριστοῦν οἱ «Ἰαμβοὶ και Ἀνάπαιστοι», ἡ σύντομη συλλογὴ μὲ τὰ λιγόλογα τραγούδια, τ' ἀριστουργηματικὰ τεχνουργημένα, ὅπου μὲ κλασικὴ λιτότητα ἐξωτερικῆς μορφῆς και μὲ φραστικὴ συντομία παραδειγματικὴ διατυπώνει τὴ βαθύτατη ἐργασία, πού ἔγινε μέσα σὸ πνεῦμά του, στὸν κόσμον τῶν ιδεῶν του, στὴ φιλοσοφία του και σὸ ποιητικὸ αἰ-

σθητήριό του· τὸ σμίξιμο δηλαδὴ τοῦ ἀρχαίου και νεώτερου κόσμου, τὸ συνταίριασμα τοῦ κόσμου τοῦ ἰδεατοῦ μὲ τὸν ὑπαρκτό, τῆς φύσης και τῆς ζωῆς, τῆς σκέψης και τοῦ αἰσθηματος· ἐργασία πού θὰ παρουσιάζεται συχνὰ κατόπι σ' ὄλο τὸ ποιητικὸ φανέρωμα τοῦ Παλαμᾶ.

Ἐργασία, πού θὰ φανῆ δλοκληρωτικὰ στὸν «Τάφο». Τὸ ποίημα τοῦτο τὸ γέννησεν ὁ πόνος τοῦ πατέρα γιὰ τὸ παιδί του, πού πέθανε. Εἶναι ἓνας ἔλεγχος, πού μιλεῖ ἴσια στὴν ἀνθρώπινη καρδιά, μὰ και πού δείχνει, ὅτι τὸ πνεῦμα τοῦ ποιητῆ ἔξερει ν' ἀνεβάξῃ τὴν κραυγὴ τοῦ πόνου ἴσαμε τὴν τραγικὴ ἀναπαράσταση τοῦ αἰσθηματος. Τὸν «Τάφο» δὲ μπορῶ νὰ τότε συγκρίνω μ' ἄλλο ποιητικὸ δημιούργημα παρὰ μὲ τίς περίφημες «Νύχτες» τοῦ Ἀγγλου ποιητῆ Γιούγκ. Ἀπὸ τὸ θάνατο τῆς θετῆς κόρης του ἐπῆρε και τοῦτος ἀφορμὴ κ' ἔγραψε τὸ ἀριστοῦργημά του. Στὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων τοῦ πνεύματος πάντα θὰ ὑπάρξῃ κάποιο περιστατικό, πού θὰ γίνῃ κύριος σταθμὸς τῆς. Ὁ θάνατος τοῦ Ἄλκη του ἦτανε γιὰ τὸν Παλαμᾶ τὸν ποιητῆ ἓνας τέτοιος σταθμὸς. Τοῦ ἔγινε αἰτία νὰ γράψῃ ἓνα ἀριστοῦργημα και νὰ τοῦ υπαγορεύῃ πάντα τὴ συγκινητικώτερη φράση, ὅταν θέλῃ νὰ μιλήσῃ γιὰ θάνατο. Πουθενὰ ἄλλου ἴσως δὲν εἶναι ὁ Παλαμᾶς τόσο τρυφερός, τόσο αἰσθητικὸς, τόσο ὑποκειμενικὰ συγκινημένος, ὅσο ὅταν τραγουδᾷ τὸ θάνατο, ἐπειδὴ πάντα ἐμπρός στὴ φαντασία του και μέσα στὴ σκέψη του ὑπάρχει ἡ ἰδέα κ' ἡ εἰκόνα τοῦ πεθαμένου παιδιοῦ του. Τὴ βλέπει τὴν εἰκόνα αὐτὴ παντοῦ, ὅπου φαίνεται σδύσιμο ζωῆς· στὸν ἄνθρωπο και στὴ φύση· στὰ λιγόζωα νιάτα και στὰ λιγόμερα λουλούδια. Στὴν «Ἀσάλευτη Ζωὴ» τὸ ποιητικὸ βιβλίο, πού διαδέχτηκε τὸν «Τάφο» ὑπάρχει τὸ ποίημα «Μίλημα μὲ τὰ Δουλοῦδια». Ὁ ποιητὴς μιλεῖ μὲ τάνθη γιὰ νὰ τοὺς πῆ τίς χάρες τους και βλέπει σ' αὐτὰ τὸ παιδί του. Ἀντικρύζει παντοῦ τὴν εἰκόνα του· και γιὰ τοῦτο παντοῦ ὅπου μιλεῖ γιὰ θάνατο ἢ ποίηση τοῦ Παλαμᾶ εἶναι τόσο πολὺ ἀνθρώπινη.

Ἡ «Ἀσάλευτη Ζωή» εἶναι ἡ ποιητικὴ συλλογή, ποὺ τὸν καιρὸ ποὺ δημοσιεύθηκε μπορούσε νὰ ὀνομαστῆ τὸ «βιβλίο τῶν βιβλίων» τοῦ Παλαμᾶ. Σ' αὐτὸ δείχεται ὅλο τὸ πλάτος τῆς ποιητικῆς του δημιουργίας: ἀκέρια ἢ μεγάλοπνη τέχνη του. Τὸ λυρικό ξέσπασμα ξεπερνάει πολὺ τὰ συνηθισμένα σύνορά του. Τῆς φαντασίας ὁ πλοῦτος παρουσιάζεται τέτοιος, ποὺ νὰ θυμόμαστε τοὺς στίχους τοῦ Γκαίτε στὸ «δεύτερο Φάουστ».

Ὅλο καὶ πὺ ψηλά ἀνεβαίνω
νὰ βλέπω ὅλο πὺ πέρα πρέπει.

Ἡ σύνθεσή του ὅλη μᾶς δίνει τὴν ἐντύπωση, ὅτι ὁ ποιητὴς ἐδέχτηκε κ' ἀγνόησε τὸ πὺ ἀγνὸ φίλημα τῆς Μούσας. Πουθενά, σὲ κανένα στίχο ἢ ποιήσῃ του δὲ φαίνεται καὶ μιὰ στάλα κουρασμένη. Νόημα καὶ διατύπωση τοῦ νοήματος βαδίζουν χεροποιστὰ ἐπάνω στὸν ἴδιο δρόμο τῆς τελειότητας. Τὸ αἰσθημα πάντα πλούσιο κι ἀγνὸ συντροφεύεται ἀπὸ μοναδικὴ μουσικότητα στίχου. Ἐδῶ ὁ Παλαμᾶς εἶναι ὁ τρυφερός εἰδυλλιακὸς κι ὁ μεγάλοστομος ἐπικός. Μὰ χωρὶς νὰ καταφεύγει κανένας σὲ ξεχωριστοὺς χαρακτηρισμοὺς, ποὺ ἀληθινὰ δὲν ἔχουν καὶ τόσο βαθιὰ σημασία, μπορεῖ νὰ εἰπῇ ἀπλούστατα γιὰ νὰ εἰπῇ τὴν πραγματικὴ ἀλήθεια, ὅτι εἶναι ὁ γνήσιος ποιητὴς, ὁ ποιητὴς ποὺ τὰ βλέπει ὅλα, τὰ αἰσθάνεται ὅλα καὶ τὰ κλεῖ μέσα στὴν ψυχὴ του γιὰ νὰ τὰ κάμῃ τὴν οὐσία τοῦ πλατιοῦ τραγουδιοῦ του. Ἰσως κανένα ἄλλο ποιητικὸ βιβλίο νὰ μὴ σημειώνη τόσο σημαντικὸ σταθμὸ μέσα στὴ νεοελληνικὴ ποίηση, ὅσο ἡ «Ἀσάλευτη Ζωή», ἐπειδὴ κανένα ἄλλο βιβλίο δὲν ἀντιπροσωπεύει τόσο τέλεια τὴν ποιητικὴν ἰδέα, αὐτὴ τὴν ἐννοια τοῦ ποιητῆ. Ἄν ὁ ποιητὴς εἶναι ὁ ἐρμηνευτὴς τῶν πόνων καὶ τῶν στοχασμῶν, τῆς ἀγάπης καὶ τῶν θυμῶν τῶν ὁμοίων του, ὁ ἐρμηνευτὴς τοῦ κρυφοῦ καὶ τοῦ φανεροῦ γύρω του κόσμου, ὁ μυσταγωγὸς ποὺ μᾶς φανερῶνει τῆς φύσης καὶ τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς τὰ μυστήρια καὶ μᾶς κάνει ν' ἀκοῦμε καὶ καὶ τὶς δυσκολονόητες φωνές τους, ὁ Πα-

λαμᾶς μὲ τὴν «Ἀσάλευτη Ζωή» εἶναι ὁ τέτοιος ἐρμηνευτὴς: εἶναι δηλαδὴ ὁ ποιητὴς. Τὰ διάφορα μέρη, ποὺ κάνουν τὸ σύνολο τοῦ ποιητικοῦ αὐτοῦ βιβλίου μᾶς τὸ μολογοῦνε. Γιὰ τοῦτο καὶ δὲν ξέρει κανεὶς πὺ νὰ προτιμήσῃ ἀπ' ὅλα: Τὶς Πατριδες ἢ τὸ Γυρισμὸ ἢ τὸ Τραγουδοῦ τοῦ Ἡλίου ἢ τοὺς Στίχους σὲ γνωστὸ ἤχο ἢ τὴ Φοινικιά ἢ τοὺς Ὑμνοὺς καὶ τοὺς Θυμοὺς ἢ τὰ Μεγάλα δράματα; Ἐπειδὴ καθένα ἀπὸ τὰ μέρη αὐτὰ μᾶς δείχνουν κι ἀπὸ ἓνα ποιητῆ, ποὺ συγκεντρώνει ὅλα τὰ προτερήματα καὶ τῶν ἄλλων μερῶν. Εἶναι ὅμως γνωστὴ κάποια γενικὴ προτίμηση στὸ μέρος, ποὺ ὁ ποιητὴς τὸ ὀνόμασε: Ἐκατὸ Φωνές. Γιὰ τὰ μεγάλα ἔργα σπάνια τυχαίνει ἡ γνώμη τῶν πολλῶν νὰ μὴ εἶναι καὶ γνώμη τῶν ὀλίγων. Κάτι τέτοιο γίνεται καὶ μὲ τὶς Ἐκατὸ Φωνές. Κ' οἱ λίγοι κ' οἱ πολλοὶ προτιμοῦν τὸ μέρος αὐτὸ ἀπ' ὅλα τὰ ἄλλα. Ἄς σεβαστοῦμε τὴν προτίμηση τούτη.

Παραπάνω θυμήθηκα δυὸ στίχους τοῦ Γκαίτε. Περνώντας ἀπὸ τὴν «Ἀσάλευτη Ζωή» στὸ «Δωδεκάλογο τοῦ Γύφτου», τὸ ποιητικὸ βιβλίο, ποὺ φάνηκε κατόπι, ξαναθυμᾶμαι τὸ Γκαίτε γιὰ νὰ εἰπῶ, ὅτι ὅπως στὸ φυσικὸ τούτου ἦτανε νὰ μὴ σταματᾷ ποτὲ σὲ μιὰ μονάχα ἰδέα καὶ νὰ μὴ διαλέγῃ ἀπὰ στὴ λύρα μιὰ μονάχα κόρδα, ἔτσι καὶ ὁ Παλαμᾶς τῶχει στὸ φυσικὸ του νὰ μὴ εἶναι ποτὲ μονόχορδος. Περνάει τολμηρὰ μὲς ἀπὸ δρόμους ἀγνωστούς ἀκόμη ἢ ποὺ μὲς ἔχουνε χαραχτῆ: τὸ πνεῦμα του ἀδιάκοπα δουλεύει σὲ καινούργιες δοκιμές, σὰν νὰ φοβᾶται ὁ ποιητὴς μήπως τὸ ἴδιον νὰ κουράζεται ἀπὸ τὴνεὔκολη ἐργασία συνηθισμένης μορφῆς. Εἶναι γραφτὸ τοῦ Παλαμᾶ νὰ κάμῃ ἀπὸ τὴν κάθε δοκιμὴ του κ' ἓνα ἔργο τέλει: σὲ καθένα ἀπὸ τοὺς ἀγνωστούς δρόμους, ὅπου μπαίνει, νὰ σταίη καὶ μιὰ βρῦση, ὅμοια μ' ἐκεῖνες ποὺ ἔσταιναν στὰ παλιότερα χρόνια οἱ πλούσιοι φιλόφρονες στὴ μέση τῶν μεγάλων ἐξοχικῶν δρόμων γιὰ νὰ δροσίζονται οἱ κουρασμένοι διαβάτες. Νέος μᾶς ἔδωκε ἓνα τέλειο ποίημα τὸν «Ὑμνο στὴν Ἀθηνᾶ». ἔπειτα τοὺς Ἰαμ-

βους καὶ Ἀνάπαυτους». Στὴν ἀντρικὴ ἡλικία του τὴν «Ἀσάλευτη Ζωή», καὶ κατόπι ἀπὸ τὸ τέλειο τοῦτο ἔργο τὸ «Δωδεκάλογο τοῦ Γύφτου». Τὶ κρίμα νὰ μὴ μπορούμε νὰ σταματήσουμε πολὺ ἐμπρὸς στὸ ποίημα αὐτὸ γιὰ νὰ τὸ ἐξετάσουμε, παρὰ λίγες μόνο στιγμές: ἐπειδὴ, ἂν ἀρχίσουμε νὰ μιλάμε μὲ ὄση τοῦ πρέπει προσοχὴ καὶ μὲ λεπτομερειακὸ ἀντίκρυσμα, θὰ ἐχρειαζόμαστε καιρὸ πολὺ γιὰ ν' ἀντικρύσουμε τὶς διαφορὲς ἰδιότητές του, καὶ δείχνουν τὴν ψηλὴ ἐννοια τοῦ καὶ δείχνουν τὴν ψηλὴ ἐννοια τοῦ καὶ μᾶς κρατοῦσε βαθιὰ συγκινημένους ἢ ὑποβλητικὴ δύναμη καὶ χάρη του σὰν αὐτὴ, ποὺ ὑπάρχει στὸν ὕμνο τῆς Τσιγγάνας, τῆς Τσιγγάνας ἐκεῖνης, ποὺ καθὼς λέει ὁ ποιητὴς στὸν πρόλογο τοῦ βιβλίου του ἴσως νὰ εἶναι ἡ μητέρα τοῦ ὅλου τραγουδιοῦ:

Περδικόστηθη Τσιγγάνα,
ὃ μαγεύτρα ποὺ μιλεῖ;
τὰ μεσάνυχτα πρὸς ἄστρα
γλώσσα προσαγής.

Μάθε με πῶς νὰ κατέχω
τὰ γραφιά θνητῶν κ' ἐθνῶν,
πῶς τ' ἀπόκομα τῶν κύκλων
καὶ τῶν οὐρανῶν

Οἱ τελευταῖοι ἀπὸ τοὺς παραπάνω στίχους — μολονότι ὁ ποιητὴς στὸ μέρος αὐτὸ τοῦ ποιήματός του θέλει περισσότερο νὰ τραγουδήσῃ τὴ σκλαβιά τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν γυναῖκα — μᾶς ὑποδηλώνουν ὅλη τὴν οὐσία τοῦ ποιήματος: μᾶς ὑποδηλώνουν ἐκεῖνο ποὺ λέει ὁ ποιητὴς ὁ ἴδιος στὸν πρόλόγόν του: «μὰ δὲ μπορεῖ νὰ εἶμαι μονάχα ὁ ποιητὴς τοῦ ἐκυτοῦ μου: εἶμαι ὁ ποιητὴς τοῦ καιροῦ μου καὶ τοῦ γένους μου: κι ὅ,τι μέσα μου κρατῶ δὲ μπορεῖ νὰ χωριστῆ ἀπὸ τὴν ἔξω πλάση» ἢ ὅ,τι λέει πάλι ὁ ἴδιος πὺ καθαρά: «Πρόφραση κι ἀφορμὴ τὸν ἠῆρα τὸ γύφτο γιὰ νὰ ξεχύσω μ' ἐκεῖνον μέσα σ' ἓνα τύπο ταιριαστὸ μὲ τὴν ψυχὴ μου, τὶς λαχτάρες μου τὶς διανοητικὲς: γιὰ νὰ ξαναπῶ κ' ἐγὼ τὴ συγκίνηση τοῦ ἀνθρώπου — κι ἄς εἶναι ἀδύνατη ἢ φωνὴ μου — μπροστὰ σὲ κάποιον προβλή-

ματα τῆς ζωῆς, τὴν ὑποταγὴν τοῦ ἢ τὴν ἐναντίωση: τὴ συγκίνηση τοῦ πολίτη καὶ τοῦ μελετητῆ μπροστὰ σὲ κάποια ἐπεισόδια ἱστορίας τοῦ ἔθνους του». Τὰ λόγια αὐτὰ μᾶς ἐξηγοῦν καλλίτερα ἀπὸ κάθε κριτικὴ ἀνάλυση γιὰ τὸ Παλαμικό τοῦτο ποίημα εἶναι ἀπὸ κείνα, ποὺ δὲν ἔχουν τὸ προηγούμετό τους: εἶναι ποίημα, ποὺ τὸ πρότυπό του τὸ ἐπλάσεν ὁ ἴδιος ὁ Παλαμᾶς καὶ μονάχ' αὐτός, ποὺ δὲν μπορούμε νὰ βροῦμε τὸ ἀνάγογόν του σὲ καμιὰ ξένη φιλολογία: γι' αὐτὸ δίκαια πρέπει νὰ τὸ ὀνομάζουμε καὶ τὸ ποίημα τῆς Φυλῆς. Σταματῶ στὸ χαρακτηρισμὸ τοῦτο, ἐπειδὴ κάθε ἄλλη προσπάθεια νὰ εἰπῶ πῶς πρέπει νὰ τὸ νοιώθουμε τὸ ποίημα αὐτό, ὅπου τὸ ἐπικό καὶ τὸ λυρικό στοιχεῖο φανερώνεται μὲ μοναδικὸ ταίριασμα, θὰ μὲ τραβοῦσε σὲ μακρὸς λόγου.

Ἡ «Ἀσάλευτη Ζωή» κι' ὁ Δωδεκάλογος τοῦ Γύφτου» μᾶς προμηνοῦν τὸν ἐρχομὸ τῆς «Φλογέρας τοῦ Βασιλιᾶ». Τὸ μεγάλο αὐτὸ ἐπιχολυρικό ποίημα, ὅπου τὸ πνεῦμα τοῦ Παλαμᾶ ἀπλώνεται πάλι παντοῦ ἐλεύθερο, ἀπὸ τὴν παράδοση καὶ τὸ θρόλο, ἀπὸ τὴν ἱστορία καὶ τὴν ἔθνολογία, ἴσαμε τὴ φιλοσοφία καὶ τὴν κοινωνιολογία — ὅπου ὁ ποιητὴς παρουσιάζεται πατριδολάτρης γιὰ νὰ καταντήσῃ στὸν ἀνθρωπιστῆ, τὸ μοναδικὸ αὐτὸ ποίημα, τὸ σοφὸ καὶ παράξενο, τὸ γραμμμένο πότε μ' ἀπλότητα δημοτικοῦ τραγουδιοῦ καὶ πότε μ' ἐπιβολὴ προφητικῆς μεγαλοστομίας, τὸ ἐνιαῖο στὴν οὐσία του καὶ πολυσύνθετο στὴ διατύπωσή του, τὸ ποίημα ποὺ δίνει τὴν ἰδέαν τοῦ ὀρμητικοῦ ποταμοῦ καὶ εἶναι τὸ ὑπέρτατο ξεχείλισμα τοῦ λυρικοῦ μεθυσιοῦ, τὸ τραγούδι αὐτὸ τῆς ἐλληνικῆς δόξας καὶ τῆς τραγικῆς μοίρας τοῦ ἐλληνισμοῦ, τὸ πατριωτικὸ κι' ἀνθρωπιστικὸ μαζὶ, εἶναι ἴσως τὸ πὺ χαρακτηριστικὸ δημιούργημα τοῦ Παλαμᾶ. Δὲν ξέρω πῶς τὸ ἀντίκρυσαν καὶ πῶς τὸ ἐμελέτησαν ἄλλοι καὶ τὸ βρίσκουν ἔργον θαρετὸ κι' ἀτεχνό. Ἄλλοι μὲν ἐτόλμησαν νὰ τὸ εἰποῦν ἀτεχνό. Τὸ κατηγόρησαν, ὅτι εἶναι παραφροναμένο ἀπὸ ἱστορικὲς λεπτομέρειες, ἀπὸ περιγραφικὲς ἀκολασίες, ἀπὸ μικρόλογες

ζωγραφίες, από πολλά ψεγάδια, που του άφαιρούν πολύ από την αξία της πρώτης σύλληψής του. Τό βρίσκουν έργο περισσότερο ιστοριοδίφης και μελετητή των βιβλίων και όχι γνήσιο ποιητικό δημιουργήμα. "Ας μου δοθῆ ὅμως κ' ἐμένα ἢ ἄδεια νά ρωτήσω:— Ἄπό πότε ὁ ἀληθινός ποιητής ἔπαψε νά εἶναι καί σοφός καί φιλόσοφος καί παντογνώστης καί νά μὴ ἔχῃ τὸ δικαίωμα νά κλῆ μέσα στό ἔργο του ὅ,τι νομίζει ἱκανὸ ν' ἀναπαραστήσῃ τῆς ἐθνικῆς δυνάμεως, πού αὐτὸς θέλει νά τις συγκεντρώσῃ γύρω σ' ἓνα πρόσωπο ἢ σὲ μία ἰδέα; Ἄπό πότε ἡ ποίηση δὲν πρέπει νά βρίσκεται σὲ στενὴ γνωριμία μὲ κάθε σοφία, μὲ κάθε φαινόμενον τῆς ἱστορικῆς καί κοινωνικῆς ζωῆς; Ἄπό πότε ἡ ποίηση δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νά χρησιμοποιεῖ εἰκόνες πού θυμίζουν Ὀμηρο, Ντάντες, Ἐρωτόκριτο; Κ' ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἐρώτησή μας τούτη δὲ διαστάζουμε καθόλου νά εἰποῦμε, ὅτι μὲ τὴ «Φλογέρα τοῦ Βασιλιά» ὁ Παλαμᾶς ἔδειξεν ἴσαμε ποιά δυσκολοσίμωτη κορυφὴ φτάνει ἡ ποιητικὴ του τέχνη. Γιὰ νά νοιώσουμε σωστὰ καί νά κρίνουμε δίκαια τὸ ποιητικὸ τοῦτο δημιουργήμα τοῦ μεγάλουστομου θάρρους πρέπει νά γνῶ ἀντικρυσσοῦμε καθαρὰ ἀπὸ ὅλες τις κύριες μεριές του. Στὴ «Φλογέρα τοῦ Βασιλιά» ὁ Παλαμᾶς παρουσιάζεται πολυσύνθετος καί πολυπόστατος, ἀν μπορῇ νά τὸν ὀνομάσῃ κανεὶς ἔτσι. Εἶναι ὁ ξαναζωντανευτὴς τοῦ θρόλου καί τῆς παράδοσης, πού φέρνει ἐμπρὸς μας τὸ μεστὸ δημοτικὸ τραγοῦδι καί τὴν ἀπλὴ χάρη του, πού θυμάται τὸ Διγενὴ καί τοὺς ἀκρίτες καί τοὺς ἀπελάτες, πού ἀντικρύζει τὴν ἀρχαία θρησκεία μέσα στὴ νεώτερη παράδοση, πού βοηθεῖται μιντευτικὰ στὸν ἀρχαῖο κόσμον καί τὸν ξαναγεννάει μὲ τὴν ποιητικὴ φαντασία. Εἶναι ὁ ἱστορικός, πού διηγίεται τις Βυζαντινὲς τραγωδίες, πού ἀνιστορεῖ τὸ πολεμικὸ καί τὸ θρησκευτικὸ Βυζάντιο, πού διατυπώνει τὴν ἱστορικὴ ἀλήθεια, ὅτι οἱ συφορὲς τοῦ Γένους θὰ χτυπήσουν πάντα τὴν Ἐκκλησία πρώτα. Εἶναι ὁ Ἕλληνας καὶ ὁ χριστιανός, πού θὰ ὑμνήσῃ τὴν Ἀθηνᾶ καί τὴν Παρ-

θένα Μαρία, τὴ χλωμὴ Παναγία, πού ἀντικατάστησε στὴν πίστη τοῦ λαοῦ τὴν πολεμὸχαρη θεὰ τῆς Παρθενιάς, γιὰ νά γίνῃ ἔτσι ὁ χριστιανικός ποιητής, πού ἀνταποκρίνεται στὰ ἰδανικά τοῦ λαοῦ του, πού δὲ θὰ προσπεράσῃ ἀπαρατήρητα τὴ Χριστιανικὴ πίστη καί τὸν συγκινητικὸ λόγον «Χαῖρε Κεχαριτωμένη». Εἶναι ὁ ἐθνικιστὴς πού ἀγκαλιάζει ὅλον τὸν Ἕλληνισμό γιὰ νά γίνῃ πλατύτερος Ρήγας Φερραῖος. Εἶναι ὁ ποιητὴς πού φέρνεται πάντα πρὸς τὴν Ἀθήνα καί ψέλνει τὴ δόξα τῆς καί τὴν πολύτερα τύχη τῆς. Εἶναι ὁ δοξολογητὴς τῆς ἀνυπόταχτης λευθερίας, ὁ ζωντανὸς ἀπόγονος τῆς ἀρχαίας σοφίας, πού φέρνεται στοὺς χρόνους τοῦ ξεπεσμοῦ τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας καί ψέλνει τὸ στερνὸ φεγγοδόλημά τῆς καί τὸ θάνατό τῆς. Εἶναι ὁ φιλόσοφος πού βλέπει, ὅτι ἀπὸ τὸ γκρέμισμα τοῦ ἀρχαίου καί τοῦ μεσαιωνικοῦ κόσμου κ' ἀπὸ τὰ συντρίμια τούτων ξεπροβαίνουν οἱ νέες κοινωνικὲς ἰδέες. Εἶναι πιά ὁ κοινωνικός ποιητής. Ὁ ποιητὴς ὁ γνήσιος, πού συγκεντρώνει μέσα του ὅλες τις παραπάνω ιδιότητες γιὰ νά μᾶς παρουσιάσῃ καί σὰν ἡρωϊκὸς ποιητὴς κατὰ τὸν ὀρισμὸ τοῦ Κάρλαυλ. Ποιητὴς ἡρωϊκὸς ἀκόμη καί στὴν ἀντίληψή του γιὰ τὴ γυναίκα. Τὴν ἀντίληψή του αὐτὴ τὴν φανερώνει ὀλοκληρωτικὰ στὸ τραγοῦδιμα τῆς αυτοκρατορίσσης Θεοφανῶς, τῆς τραγικῆς αυτοκρατορίσσης πού γεμίζει μὲ τὴ μορφή τῆς ὅλο τὸ δεύτερον λόγον τῆς «Φλογέρας τοῦ Βασιλιά», τὸ μέρος τοῦ μεγάλουστομου ποιήματος πού εἶναι, καθὼς μπορῶ νά ξέρω, ἡ ἀδυναμία τοῦ δημιουργοῦ του. Ἐκεῖ:

στὰ τραγικὰ νησιά, στὰ ὄρατα νησιά, στὰ
(ἐρμονήσια

στὰ ἐνιά νησιά, πού στολιζοῦν τὴ θάλασσα
τῆς Πόλης, ὁ ποιητὴς βλέπει τὴν Ἀυτοκρατορίσση, τὴ βλέπει μὲ τὰ ἰσόθεα νιάτά
τῆς. τὴ βλέπει μὲ τὴ χάρη τῆς ἀρχαίας
Ἑλένης γιὰ νά φωνάξῃ:

νά τὴν ἢ Ἀυγούστα Θεοφανῶ, παντοῦ καί
(πάντ' ἀφέντρα
γιὰ βασιλεύει στὴν καρδιά, γιὰ κυβερνᾷ τὴν
(Πόλη.

τὴ βλέπει θαμπωμένος ἀπὸ τὰ κάλλη τῆς καί τὴ δύναμή τῆς, μεθυσμένος ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ κορμιοῦ τῆς. Καί τραγοῦδαί τὴ ζωὴ τῆς ὅλη μ' ἐνθουσιασμό, δέχεται ἡ ψυχὴ του τις κακίες τῆς σὰν ὁμορφιές: τὴ θέλει ἀφεγάδιαστη. τὴ θέλει ἀνέγγιχτη ἀπὸ κάθε ταπεινότητα μ' ὅσα κι ἂν ἔκαμε, ἔπειδὴ εἶναι ἡ μητέρα τοῦ μεγάλου ρήγα, ἡ μητέρα τοῦ Βουλγαροκτόνου, ἔπειδὴ εἶναι γι' αὐτὸν τὸν ποιητὴ ἡ τέλεια γυναίκα, πού θὰ τὸν κάμῃ νά εἰπῇ:

Καὶ βρυσομάννα εἶναι ἡ γυναίκα· κ' ἔρχονται
[ἀπὸ κείνη
κ' ἐσὺ ἁμαρτία, κι ὁ λυτρωμὸς κ' ἡ ἀνάσταση
[καὶ ὁ Χάρος·

Κάπου στὸν πρόλογον τοῦ «Δωδεκάλογου τοῦ Γύφτου» ὁ Παλαμᾶς λέει: «δὲν μπορεῖ λαμπρότερα νά ἐκπληρώσῃ τὸν προορισμὸ τῆς ἡ ποίηση παρὰ μὲ τὴ λυρικὴ σκέψη». Γίνονται τὰ λόγια αὐτὰ ὁμολογία καί βεβαίωση, ὅτι εἶναι ποιητὴς τῆς σκέψης, ὅπως ἄλλως τε μᾶς τὸ μαρτυράει ὅλο τὸ ἔργο του, ὅπου βλέπουμε νά κυριαρχῇ πολὺ τὸ ἀδρὸ νόημα καί τὸ αἰσθημα νᾶναι πάντα ὑποταγμένο στὸ νοῦ. Μᾶ μὲ τοὺς «Καημοὺς τῆς Λιμνοθάλασσας» ὁ ποιητὴς παραδέχεται καί νέο κυρίαρχόν του: τὸ Πάθος.

Ἡ καινούργια αὐτὴ θεότητά του, πού τὴν πιστέψαν πολὺ οἱ ρωμαντικοί, τότε σπρώχνει νά γίνῃ στὴ σειρά τούτη τῶν τραγοιδιῶν τοῦ ποιητῆς πιδ προσηπικός. Ἡ φυσιολατρεία του καὶ ὁ πανθεισμός του, ἡ γενικότητα στὸ ἀντίκρυσμα τῆς ζωῆς ὑποχωροῦν κάπως στὴν ἀτομικὴ ζωὴ. Ὁ ποιητὴς ἐδῶ ξαναθυμάται τὴν κόρη τῶν δεκοχτῶ χρόνων του, θυμάται τὰ ὄνειρα καί τοὺς πόθους, τις ἰδέες καί τὰ πράγματα, πού τοῦ ζέσταιναν τὴ νιότη καί πού δὲν ἔπαψαν ποτὲ νά τοῦ εἶναι συμπαθητικὰ ἀκριβῶς γι' αὐτό· καί τὰ τραγοῦδαί μὲ κάποια λυπημένη χαρά, μπορεῖ νά εἰπῇ κανεὶς. Τὸ πάθος τὸν μεταμορφώνει, ἔπειδὴ τὸν ξαναφέρει στ' ἀγαπημένα χρόνια καί μέρη, στίς ἐντύψεις, πού τοῦ ἄφινεν ἡ ἀσυλλόγιστη ζωὴ. Θυμάται τὴν ἀπλὴ καί ταπεινὴ ζωὴ τοῦ ψαρά, τοῦ πραιματευτῆ, τῆς βλαχοπούλας· θυμάται τὸ Δάσος, τὴν Ἀνατολή, τὸν Πλάτανο,

τὴ Βελανιδιά. Μὰ σιγά-σιγά τὰ καθέκαστα αὐτὰ ἀπλώνονται, μεγαλώνουν, γενικεύονται γιὰ νά γενικευτοῦν καί τὰ νοήματά του, κ' ἔτσι, ἐνῶ τραγοῦδαί τὸν ἀνθρωπο-ἐαυτό του μὲ τοὺς πόθους του καί τὰ ὄνειρά του, τραγοῦδαί καί τὸν ἀνθρωπο γενικά, τὴν ἀνθρώπινη ζωὴ· ἐνῶ ψέλνει τοῦ Μεσολογγιοῦ του τις ὁμορφιές καί τις δικές του λαχτάρες, ψέλνει καί τὴ φυλὴ του, τὴν ψυχὴ τῆς φυλῆς του. Μποροῦμε λοιπὸν νά συνοψίσουμε τὴν οὐσία τῶν «Καημῶν τῆς Λιμνοθάλασσας» μὲ τούτα τὰ λόγια: Τὸ ἔργο του αὐτὸ τὸ ἀπλό, εἶναι τὸ ἀληθινὸ γέννημα τῆς εἰλικρινείας καί τῆς ἀγάπης· εἶναι ἓνα ἔργο λογικόν, πού βγήκε ἀπὸ τις αἰτίες, πού περιτρογυρίζουν τὸν ποιητὴ, ἀπὸ τις αἰσθηματικότητες τοῦ ἀτόμου, ἀπὸ τις ἀνάγκες τῆς στιγμῆς, ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τῶν γύρω του, τις κληρονομικότητες τῆς φυλῆς. Κ' ἓνα τέτοιο ἔργο διχῶς ἄλλο ἔχει καί βαθιὰ σημασία.

Ἄν ἔπρεπε νά δοθῇ στὸν Παλαμᾶ κάποιος ξεχωριστὸς χαρακτηρισμός, πού νά καθορίζῃ κάπως πιδ οὐσιαστικὰ τὴ θέση του μέσα σ' ὅλη τὴ νεοελληνικὴ φιλολογία, τὴν πιδ παλιότερη καί τὴ συγκαιρινή, τὸ σωστὸ—νομίζω—θὰ ἦταν νά τόνε λέγαμε ποιητὴ τῆς φυλῆς. Καμιά στιγμὴ τῆς ποιητικῆς του ἐργασίας, τῆς πλατιάς, ὅταν δραματίζεται—στέκεται θαρρῶ ἡ λέξη αὐτὴ—γιὰ νά γράψῃ καί ὅταν θυθίζεται στοὺς κόσμους τοῦ δικοῦ του ὡσὰν νά πέφτῃ σὲ προφητικὸ βῦθισμα, δὲν ξεμακραίνει ἀπὸ τὴ φυλὴ καί τὴ ζωὴ τῆς καί τις τύχες τῆς. Τὰ περασμένα τῆς καί τὸ μέλλον τῆς ἀνοίγονται ἐμπρὸς τοῦ ἴδια ὀμιλητικὰ. Γι' αὐτὸν τὸ τώρα συνορεύει πάντα μὲ τὰ πολὺ μακρινὰ ἱστορικὰ περασμένα—ἀκόμη καί μὲ τὰ μυθολογικὰ καί μὲ τὰ προϊστορικὰ—καί μὲ τὸ μέλλον, πού δὲν ἔχει καθορισμὸ καιροῦ. Ἡ ἔμπνευσή του εἶναι συχνὰ ἱστορικὴ· πρόσωπα ἢ περιστατικὰ ξεπερνῶν τὸ διάστημα καί παίρνουν γι' αὐτὸν τωρινὴ ὑπαρξή. Κ' ἔτσι ὁ Παλαμᾶς, πού μᾶς παρουσιάζεται πάντα σὰν ποιητὴς νεωτεριστῆς, ὁ πιδ νεωτεριστῆς ἀπὸ ὅλους, τόσο πού μερικοὶ νά θαρροῦν ὅτι δὲν μπορεῖ ν' ἀνισταθῇ σὲ κᾶ-

ποιεῖ ἐπιδρασθεῖς ζέοντες στήν ὄλη ποιητικὴν του ὑπόστασιν, εἶναι ὁ πιὸ συνεδεμένος μὲ τοὺς παλιότερους προγόνους. Μᾶς τὸ βεβαιώνει τοῦτο παραπολυτὸ ποιητικὸ βιβλίον του, ποὺ ἔχει τίτλο: «Ἡ Πολιτεία καὶ ἡ Μοναξιά». Τὴν ἀξία τῶν τραγουδιῶν τῆς σειρᾶς αὐτῆς καὶ καὶ τῆ βαθυτέρα ὁμορφιά τους— ἀκόμη καὶ τῆ χαρὰ τῆς λεβεντιάς τους— εἶναι ἀδύνατο νὰ τῆ γευτῆ κι' ὁ πιὸ διανοητικὸς μελετητῆς τους, ἂν δὲ νοιώσῃ, ὅπως ὁ Παλαμᾶς, σὺν πραγματικότητι τὴν ὁπτασία τοῦ πλατιοῦ φυλετικοῦ κόσμου. Εἶπα ἱστορικὴ τὴν ἔμπνευσιν τοῦ βιβλίου αὐτοῦ· ξανακλέω τὸ χαρακτηρισμὸν, ἐπειδὴ μέσα σ' αὐτὸ βρίσκω συνολικὰ τὴ ζωὴ τῆς φυλῆς: ἀπὸ τὰ μυθικὰ χρόνια ἴσαμε τις μέρες ποὺ δημοσιεύτηκε. Καὶ κάθε του ποιήματι εἶναι μιὰ ἐπική ἢ λυρική ἱστορία. Τῆ ζωὴ τῆς Πολιτείας τὴν ἀναπαράστησε ὁ ποιητῆς μέσα στὴ μοναξιά του· ἡ λέξις τοῦτῃ ταιριάζει καὶ στὸν ἄνθρωπον— Παλαμᾶ· ξέρουμε πόσο τοῦ ἀρέσει νὰ μένῃ ἀποτραβηγμένος ἀπὸ τὸν κόσμον, ἀπὸ τὸ θόρυβον τῆς ζωῆς. Δὲν μπόρεσε ν' ἀντισταθῆ στὴ θέλησιν τῆς ἰδιοσυγκρασίας του κ' ἔδωκε τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς ζωῆς του γιὰ τίτλον σ' ἓνα βιβλίον του. Μᾶς ἡ μοναξιά του αὐτῆ εἶναι γεμάτη ἀπὸ φωνῆς μακρινῆς, φωνῆς σιμωντινῆς, ἀπὸ δράματα καὶ πνεύματα, ποὺ ὅλα τοῦ ἱστοροῦν τὴν παλιὰ ὁμορφίαν καὶ δόξαν τῆς Ἑλλάδας, τὸν ξεπεσμό τῆς, τὴν τραγικὴ μοῖρὰ τῆς καὶ τὴν καινούργια δόξα ποὺ λάμπει ἀπάνουθε ἀπ' τὴ «χώρα ποὺ ἀρματώθηκε» στὰ 1912. Ἡ ποίησις ἐδῶ βρίσκεται σὲ στενὴ σχέση μὲ τὰ μεγάλα πολιτικὰ περιστατικὰ τῆς φυλῆς, πρᾶγμα ποὺ δὲ μπορεῖ νὰ τὸ κάμῃ ἔτσι τέλειαν καὶ σωστὰ μῆτε ἡ ἱστορία, μῆτε ἡ φιλοσοφία· ἐπειδὴ ὁ ποιητῆς, γέννημα τοῦ καιροῦ του, νοιώθει καὶ τὴν ψυχὴ τῶν συγκαίρινων του καὶ μπορεῖ νὰ τὴν ἀναπαράστησῃ ὅσο καὶ νὰ τὴνε συνεπάρῃ. Μᾶς ἡ Πολιτεία δὲν ἔχει μόνον ἱστορικὴ ἢ πολιτικὴν ζωὴν· ἔχει καὶ κοινωνικὴν· εἶναι περιστατικὸν σημαντικὸν γιὰ τὴ ζωὴ τῆς ὁ θεληματικὸς ἄσπρον θάνατος μιᾶς κόρης ἢ μιᾶς καλῆς, ποὺ κλεῖ μέσα στὴν ταπεινότητά τῆς τὸν ἔρωτα. Ἀντικρύζον-

τας τὴν πολὺμορφον αὐτὴ σύνθεσιν τῆς «Πολιτείας καὶ Μοναξιάς» βλέπουμε ὅτι ὁ Παλαμᾶς εἶναι δραματιστῆς λυρικός, ὅπως ὁ Βίκτορας Οὐγκώ, ὁ Σολωμός, ὁ Σουλὸ Πρυντόμι· δραματιστῆς, ποὺ τὰ δράματά του δὲν τὰ χρησιμοποιεῖ γιὰ διακοσμητικὰς ἀφορμὰς, παρὰ τὰ κάνει ἓνα μὲ τὴν ἰδέαν καὶ τὰ σμίγει μὲ τὴν ἴδιαν του τὴν ὑπόστασιν. Δυὸ μόνον ποιήματα ἀπὸ τὴν σειράν αὐτὴν ἄμα διαβάσομε: τὴ «Βραδινὴ Φωτιά» καὶ «Στὴν Κόρη ποὺ σκοτώθηκε», μποροῦμε νὰ νοιώσομε καλύτερα ἐκεῖνο ποὺ θέλω νὰ εἰπῶ.

Οἱ γενικότητες καὶ τὰ καθέκαστα, ποὺ χαρακτηρίζουν τὴν ποίησιν τοῦ Παλαμᾶ, ὅπως γοργὰ τὴν ἀντικρύσαμε ὡς τώρα, ὑπάρχουν καὶ μέσα στὴν ποιητικὴν συλλογὴν «Βωμοὶ», ποὺ μπορεῖ νὰ ὀνομασθῆ ξεχωριστὰ καὶ τὸ βιβλίον τῆς φαντασίας. Ἐδῶ ὁ Παλαμᾶς παραδίνεται ὀλιάνερος στὸ ἓνα ἀπὸ τὰ δυὸ κύρια ποιητικὰ στοιχεῖα, στὴ φαντασίαν, ὅσο σὲ κανένα ἄλλο ποιητικὸν βιβλίον του. Μᾶς ἡ φαντασία του εἶναι ὑποταχτικὴ τῆς τέχνης· δὲν κάνει πηδημάτα ἀρρυθμα· ὅλες οἱ θορυβώδικες δυνάμεις καὶ οἱ κάπως σκοτεινῆς ὑπάρχουν μέσα στοὺς «Βωμοὺς» κυρίαρχες, βαλμένες ὅμως σὲ τάξιν καὶ οργανωμένες. Ἡ φαντασία τοῦ ἱστορικοῦ ποιητῆ ξαναγεννᾷ τοὺς νεκροὺς γιὰ νὰ τοὺς παρουσιάσῃ μὲ τὴ μορφήν ἐπικῶν φαινομένων. Ὁ θρόλος εἶναι πιὸ πλατιὰ προσκαλλημένος στὴν ἀνθρωπότητα, ὅπως τὸ βλέπουμε περισσότερο καθαρὰ στὸ ποιήμα «Οἱ χαιρετισμοὶ τῆς Ἡλιογέννητης» (ἔβδομον βιβλίον), ὅπου τὸ παραμυθένιον αὐτὸ πρόσωπον γίνεται σύμβολον ἐκφραστικὸν τῶν πόθων καὶ τῶν παθῶν, ποὺ συνταράζουν τὴν ἀνθρώπινον ψυχὴν, τῆς ἀνησυχίας τοῦ νοῦ καὶ τῆς πραγματικῆς ζωῆς. Ἡ ἰδέαν τῆς Ἀγάπης περὶ ἐπάνω ἀπὸ ὅλον αὐτὸ τὸ δημιουργήμα τῆς φαντασίας του γιὰ νὰ δώσῃ κάποια νέα δύναμιν στὸ ἀκούραστο πνεῦμα του. Τὸ πνεῦμα τοῦτο δὲν ἀφίνει τίποτε, ποὺ νὰ μὴ τὸ ἀντικρύξῃ, ποὺ νὰ μὴ τὸ δέχεται σὺν δρᾶμα γιὰ νὰ τὸ υποτάξῃ στὴν τεχνικὴ ἀναπαράστασιν μὲ τὸν τρικυμισμένον στίχον. Οἱ κόσμοι οἱ ἀθώρητοι κ' οἱ κόσμοι οἱ πραγ-

ματικοί, οἱ θρυλικοί κ' οἱ ἱστορικοί, οἱ περασμένοι κ' οἱ συγκαίρινοι, ποὺ ζοῦνε μέσα στὴ φαντασία καὶ τρικυμίζουσι τὴν καρδιάν, ζητοῦνε πᾶν νὰ βγοῦνε στὸ φῶς μὲ τὴ μορφήν ποὺ ὁ ποιητῆς θὰ τοὺς δώσῃ, μορφήν ἐπιβλητικὴν καὶ ὑποβλητικὴν:

Μεγάλα δράματα, ἐπικά ταξίδια, ρυθμισμένα σοφὰ τραγούδια, ἀφύερωτα βλαστώματα, θασμ-
[ποιήτε
στῆς φαντασίας μου τὰ βαθιά, στὰ κρυφὰ τῆς
[καρδιάς μου
καὶ ἀκόμα δὲ χαρήκατε μὲ τὸ φιλὶ τῆς τέχνης,
τοῦ ἰδανικοῦ ἀφροπλάσματα, τὸν ἥλιον ποὺ σὰς
[πρέπει.

Τὰ δράματα αὐτὰ διατάζει ὁ ποιητῆς ἂν θὰ μπορέσῃ νὰ τὰ διαλαλήσῃ διονυσιακά. Μᾶς ὁ οἶστρος δὲν τοῦ ἀπολείπει, καὶ τὰ δράματα γίνονται τραγούδια. Κάποιος πραγματικὸς διονυσιασμός κυριαρχεῖ μέσα σ' αὐτὰ καὶ στὴ σύλληψιν καὶ στὴ διατύπωσιν. Ὁ στίχος ἐδῶ εἶναι πολὺ ὀρμητικὸς, ἡ φράσις ζωηρὴ, ἀσυγκράτητη—μποροῦσε νὰ εἰπῆ κανεὶς, χωρὶς νὰ παίρνῃ τὸ ἐπιθετικὸν καμιά σημασίαν κατὰ κρισιν. Ἡ σύλληψιν τολμηρὴ καὶ ἡ ἐκτέλεσις πολλὰς φορὰς ἀναπάντεχον. Ἀρχίζει τὸ τραγούδι μὲ κάποιο δρᾶμα ἀπὸ τὸν ἀρχαῖον ἢ τὸ Βυζαντινὸ ἢ τὸ θρυλικὸν κόσμον καὶ προχωρεῖ μέσα σὲ διάφορα μονοπάτια γιὰ ν' ἀπλωθῇ καὶ νὰ γίνῃ τραγούδι, ποὺ κλεῖ στοὺς στίχους τοῦ κόσμου ἄλλου λογῆς-λογῆς, παλιούς καὶ νέους, ἰδεατοὺς καὶ ὑπαρκτοὺς, βγαλμένους ἀπὸ τὸ βιβλίον καὶ ἀπὸ τὴν πραγματικότητα, ἀπὸ τὴ σοφίαν τῆς μελέτης καὶ ἀπὸ τὴ σοφίαν τῆς ζωῆς, ἀπὸ τὴ σκέψιν καὶ ἀπὸ τὸ αἴσθημα ἢ πιὸ σωστὰ ἀπὸ τὸ πάθος. Θὰ ἔπρεπε ἴσως κανεὶς—γιὰ νὰ προσδιορίσῃ πιὸ καθαρὰ τὴν ποίησιν τῶν «Βωμῶν»—νὰ εἰπῆ ὅτι σὲ κάθε τραγούδι βασιλεύει κάποια περιστροφικὴ κίνησις τῆς κεντρικῆς ἰδέας, ποὺ μέσα στὸν κύκλον τῆς τὸν πλατὺ κλεῖ ἀπειρες ἄλλες ἰδέες κ' εἰκόνας, ὅσες συναρπάζει στὸν ὀρμητικὸν δρόμον τῆς σωστῆς ποιητικῆς μεθύσι, διονυσιακὸν ἔσπασμα νοῦ, ψυχῆς καὶ καρδιάς. Καὶ γι' αὐτὸ—κατὰ τὴ γνώμην μου—ὁ κοντόθυρος μελετητῆς βρίσκει μέσα στὸ βιβλίον τοῦτο ψεγάδια, ὅσα σὲ κανένα ἄλλο βι-

βλίον τοῦ Παλαμᾶ. Μᾶς τὰ ψεγάδια τοῦτα ἴσως νὰ εἶναι τὰ πιὸ ἀκριβὰ στολίδια του. Μποροῦμε νὰ νοιώσομε τέλειαν τὴν οὐσίαν τῶν «Βωμῶν», ἂν προσέξομε στὰ λόγια, ποὺ ὁ Παλαμᾶς ἔχει βάλει γιὰ μὴν στὸ βιβλίον του, τὰ λόγια τοῦ Γκαίτε: «Ὅσοι ἔχετε τὴν Ἐπιστήμην καὶ τὴν Τέχνην ἔχετε θρησκείαν». Καὶ πραγματικὰ ὑπάρχει στοὺς «Βωμοὺς» πολλὴ Ἐπιστήμη, ὅση καὶ Τέχνη, καὶ ὑπάρχει ἀληθινὴ θρησκεία ἢ θρησκεία τῆς Ποίησης. Τοῦτο γίνεται ἀφορμὴ νὰ ὑπάρχῃ καὶ σ' ὄλη τὴν Παλαμικὴν αὐτὴ ποιητικὴν ἐκδήλωσιν κάποιον μεγαλεῖον, ποὺ θαυμάσιον. Ὅπως καὶ σ' ὅλον τὸ ἄλλο ἔργον τοῦ ποιητῆ, ἔτσι κ' ἐδῶ βασιλεύει ἡ πλατεῖα ἰδέαν τῆς Ἑλλάδας, ὁ μεγάλος κόσμος τῆς:

Ἡ Ἑλλάδα, ἀρχαία, παντοεινὴ.

καὶ ὕστερα:

Ἡ νέα Ἑλλάδα, νέα ψυχὴ, νιὸς λόγος, νιὸ
[τραγούδι,
καὶ τῆς Ἑλλάδας τῆς ψυχῆς, τραγούδι ἐσῶ, ὁ
[καθρέφτης.

Εἶναι ὁ ἀγαπημένος τόνος τοῦ Παλαμᾶ αὐτός, ποὺ θυμίζει πάντα τὴν Ἑλληνικὴν ἰδέαν καὶ ποὺ τοῦ χρησιμεύει γιὰ ν' ἀπλωθῇ τὸ τραγούδι του μέσα σ' ὅλον τὸν Ἑλληνικὸν κόσμον, στὸν παλιὸν καὶ στὸ σημερινόν, κ' ὕστερα σ' ὄλη τὴν ἀνθρωπότητα· μέσα σὲ κάθε ἐποχὴ τῆς ἀνθρώπινης ἱστορίας καὶ ζωῆς· μέσα στὴ ζωὴ τοῦ θρόλου, τοῦ παραμυθιοῦ, τῆς ἱστορίας καὶ στὴ ζωὴ τὴν ἀτομικὴν τοῦ ποιητῆ καὶ τῶν ἄλλων. Κ' ἔτσι ἐνῶ ἀκούμε νὰ μᾶς τραγουδά τὴν Ἀντιόπη ἢ τὸ Βυζαντινὸν «Ζωγράφον Λάζαρον» ἀκούμε καὶ τὸ τραγούδι του γιὰ τὸ «Ἀεροπλάνον» ἢ γιὰ τὴν «Ἐδρῶπην», ποὺ μπαίνει στὸν πόλεμον ἐνῶ μᾶς μιλεῖ γιὰ κάποιο ἀτομικὸν πάθος ἢ γιὰ κάποια ἀτομικὴ συγκίνηση, μᾶς μιλεῖ γιὰ κάθε πάθος καὶ κάθε συγκίνηση, ποὺ ταράζει τὴν ἀνθρώπινον ψυχὴν καὶ ζωὴν. Μᾶς φέλνει γενικότητες ἱστορικὰ καὶ ψυχικὰ, μᾶς φέλνει καὶ καθέκαστα, ποὺ φτάνουν ἴσαμε τὴ φιλολογικὴν γνώμην του γιὰ ὀρισμένα ἔργα. Ἡ ἀνησυχία τοῦ νοῦ του καὶ τῆς ψυχῆς του οἱ πόθοι γίνονται μὲ τοῦτο φανεροί. Κ' ἔτσι μποροῦμε νὰ ἐξηγήσομε

γιατί ή ποίηση τῶν «Βωμῶν» μᾶς παρουσιάζεται συχνά τόσο περιπλοκή στή σύλληψη καί στήν ἐκτέλεση καί τόσο μεγαλύτερη στήν οὐσία της. Ποίηση σοφή καί διονυσιακή μαζί. Ποίηση, πού πρέπει νά τήν ἀντικρύζουμε στό μυστικό βάθος της, ἀν δέ θέλουμε νά μᾶς ξαφνίξει ή ἐξωτερική διατύπωσή της, ἀν θέλουμε νά νοιώθουμε περισσότερο τήν οὐσία παρά τὸ φαινόμενο, καί νά μὴ παραγνωρίζουμε τήν ἄξια της.

Ἦστερ' ἀπὸ τοὺς «Βωμοὺς» φάνηκαν τὰ «Π α ρ ἄ κ α ι ρ α». Ποιητικό βιβλίο, πού, καθὼς λέει κι ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς στὸν πρόλογό του, δὲν εἶναι ἴσως ἱκανὸ νά δείξει πὼς συνεχίζει κανονικὰ τὸ ποιητικὸ περπάτημά του. Κι ἀλήθεια στὰ «Παράκαιρα» ὁ Παλαμᾶς δείχνεται ποιητὴς ἀλλοιώτικος ἀπὸ ὅ,τι τὸν ξέραμε ὡς τώρα. Ἀλλοιώτικος ὅμως σὲ ἐξωτερικὰ πιδὸ πολὺ γνωρίσματα, ἐπειδὴ στό βάθος, στήν πιδὸ ἀξιοπρόσεκτη ποιητικὴ οὐσία εἶναι ὁ ἴδιος. Μᾶς παρουσιάζεται ἀλλοιώτικος, ἐπειδὴ τόνε συναπαντοῦμε βαθιὰ ἀνανεωμένο, ὅλως διόλου νέο ποιητὴ· μὰ συνάμα ἀντικρύζουμε παντοῦ, σὲ κάθε στίχο, τὸν ἴδιο τὸν Παλαμᾶ : τὸν πιστὸ δουλευτὴ τοῦ σοφοῦ στίχου καί ρυθμοῦ καί τὸ λατρευτὴ τῆς λυρικής σκέψης. Στὸν πρόλογό του, ὅπου μᾶς ἐξηγεῖ γιατί ὀνομάτισε τὸ βιβλίο του τοῦτο «Παράκαιρα» καί ποιά εἶναι ἡ σύνθεσής του, μᾶς ἐξηγεῖ ἀκόμη καί πὼς νοιώθει τήν ποίηση : «Μιά ἀφιλοσόφητη φιλοσοφία· νά ἡ Ποίηση!» πού εἶναι «Μία, καί πόσο διαφορετικὰ φανερωμένη κάθε τόσο ἀπὸ τοὺς διαλεχτοὺς της· πρωτοτυπία, μὰ πού σχεδὸν ποτὲ δὲν ξεκόδει ὀλότελ' ἀπὸ τήν παράδοση, δεξισύνη πού συνεχίζει τὰ παραδομένα σὲ τρόπο πού φαίνεται πὼς ἐκέλη πρώτη τὰ γεννᾷ». Ὁ πρόλογος αὐτός, μολονότι μερικὰ σημαντικὰ σημεῖα του δίνουν ἀφορμὴ γιὰ κάποιες ἀντιλογίες, εἶναι τέτοιος, πού πρέπει κάθε νέος ποιητὴς νά τὸν διαβάσει με ἱερὴ προσοχή, ἐπειδὴ θὰ ἴδῃ μέσα σ' αὐτὸν πόσο ἓνας ἀληθινὸς ποιητὴς δὲν ξεμακραίνει, ὅταν τραγουδά, ἀπὸ ὅ,τι ἔχει κάμει ποιητικὴ του πίστη καί θρησκεία,

ἀπὸ ὅ,τι εἶναι ἡ βάση τῆς τέχνης του, καί θὰ ἴδῃ ἀκόμη ὁ νέος πὼς ἐργάζεται ἓνας ἀληθινὸς ποιητὴς. Ἄν ἔχουν ἄξια τὰ «Παράκαιρα» γιὰ τήν ποιητικὴ τους οὐσία, ἔχουν ἄλλη τόση ἄξια καί γιὰ τὸν πρόλογό τους. Ὁ Παλαμᾶς ὅ,τι λέει σ' αὐτὸν τὸ διατυπώνει ἴσως πιδὸ ἐκφραστικὰ μὲ τοὺς στίχους του, πού τὸ νόημά τους τὸ ἐξηγεῖ καθαρὰ τὸ δίστιχο :

Τώρα Ἀγάπη, Σοφία, Ψάλτρα Μοῦσα, ὦ θεές!
Τρισυπόστατες τώρα θὰ σᾶς χτίσω ἐκκλησιές.

Τὸ βιβλίο τοῦτο τὸ χαρακτηρίζουν : ἡ συγκίνηση ἢ βαθιά, πού γεννιέται ἀπὸ τήν πλατιά Ἀγάπη, τὴ δημιουργικὴ καί ἐξευγενιστικὴ ἢ Σοφία ἀπὸ τὴ μελέτη καί τήν παρατήρηση τοῦ βαθύτερου ψυχικοῦ κόσμου καί τοῦ γύρω μας κόσμου· ἡ πιστὴ λατρεία καί ἀφοσίωση στή Μοῦσα. Καί γιὰ τοῦτο ἠρῶσκουμε σ' αὐτὸ ἓνα νέο Παλαμᾶ, μὰ πάντα ὅμοιο μὲ κείνον πού γνωρίσαμε ὡς τώρα. Ὁ ποιητὴς πού ἀρχίζει τὸ ποιητικὸ τοῦτο βιβλίο του μὲ τοὺς στίχους :

Κι' ἄς μοῦ φέρουν τὰ χρόνια τὸ ραβδί πού
[βοηθᾷ
τὸ ἀργὸ βῆμα τ' ἀνθρώπου, τ' ἀσπρισμένα
[μαλλιά

εἶναι ὁ ἴδιος μὲ τὸν ὁμηρικὸ ποιητὴ, τὸ γεμάτο νεανικὴ ἀλκή, πού ἔγραψε τὸν «Ἕμνο στήν Ἀθηνᾶ». Τὸ περπάτημά του ἔμεινε πάντα κανονικὸ στό μακρὸ δρόμο του. Ἐκεῖ, πού βλέπουμε, ὅτι τὸ πέρασμα τῶν χρόνων κ' οἱ ἀνθρώπινες δοκιμασίες ἐρρίξανε στήν ψυχὴ του κάποια μελαγχολία, χυμένη μέσα στοὺς στίχους μὲ τρόπο πού νά μᾶς θυμίζει τὴ μελαγχολικὴ σκέψη τοῦ Σοφοκλῆ στό ἔργο τῶν γερωνικῶν του χρόνων, στὸν «Οἰδίποδα ἐπὶ Κολωνῶν»· ἐκεῖ πού ὁ προχωρημένος στήν ἡλικία ἀνθρώπος— Παλαμᾶς δείχνεται ὁ μελαγχολικὸς μελετητὴς τῆς ζωῆς καί ὁ συγκινημένος ἀπὸ θύμησες καί περασμένα, ἐκεῖ ἀντικρύζουμε καί τὸν ποιητὴ πού μὲ ἀνήσυχη τὴν ψυχὴ καί μὲ ἀνήσυχο τὸ πνεῦμα, μὰ καί πάντα δημιουργικὸ ζητάει νά σμίξει τήν καινούργια ζωὴ :

Μέσα μου ἄσβυστη φλόγα καί μὲ στρώχνεις,
[ὀρμή,
μὲ τὴ φλόγα ν' ἀνάψω μιὰ καινούργια ζωή.

Καί γιὰ τοῦτο τὰ ποιήματά της συλλογῆς «Τὰ Παράκαιρα» εἶναι τόσο ἀνόμοια στήν ἰδέα τους καί στή σύστασή τους, μὰ καί τόσο ὅμοια στήν ποιητικὴ τους οὐσία. Μὲ τὴν ἀγάπη καί τὴ σοφία συντρόφους καί βοηθοὺς ἡ Μοῦσα τοῦ Παλαμᾶ μᾶς δείχνεται καί στὰ «Παράκαιρα» ἀκουραστὴ καί δροσερὴ κ' ἔτοιμη νά ὀρμήσει σὲ νέους ποιητικούς ὀρίζοντες. Μπορεῖ νά εἰπῇ κανεῖς, ὅτι τὸ ποιητικὸ τοῦτο βιβλίο τοῦ Παλαμᾶ εἶναι τὸ προμήνυμα ἄλλου βιβλίου καινούργιας ὕψης καί καινούργιας δημιουργικότητος—ἀν εἶναι δυνατό νά χρησιμοποιηθῇ ἔτσι παράξενα ἢ λέξη αὐτὴ.

Φτάνοντας στό τέλος τῆς λειψῆς τούτης μελέτης μου γιὰ τὸ ποιητικὸ ἔργο τοῦ Παλαμᾶ, πού εἶναι πιδὸ πολὺ διατύπωση κάποιων γενικῶν ἀτομικῶν στοχασμῶν, γεννημένων ἀπὸ τὸ θυμασμὸ στό ἔργο αὐτό, θᾶπρεπε ἴσως νά μὴ λησμονήσω, ὅτι ἡ ποιητικὴ ἐργασία τοῦ Μεσολογγίτη δάρδου δὲν ἔχει κύριο στοιχεῖό της μόνο τὴ λυρικὴ σκέψη καί τὴν ποιητικὴ ἰδέα, μὰ καί τὴ σοφὴ χρησιμοποίησή τοῦ ὄργανου γιὰ νά ἐξωτερικεῖ ἢ σκέψη καί ἡ ἰδέα· δηλαδὴ τὴ σοφὴ χρησιμοποίησή τῆς γλώσσας καί τοῦ ρυθμοῦ. Ἡ ἐξέτασή, ὅμως τοῦ μέρους τούτου εἶναι ἔξω ἀπὸ τὸ σκοπὸ μου, καθὼς τὸν ὄρισαν ὅταν κατάπινα τὴ μελέτη ὅλου τοῦ ποιητικοῦ ἔργου τοῦ Παλαμᾶ. Στὰ στενά

σύνόρα τῆς μελέτης αὐτῆς δὲ χωράει ἡ ἐξέτασή, ἓνός τόσο μεγάλου καί σημαντικοῦ μέρους. Θέλησα μόνο ν' ἀντικρύσω συνολικὰ τὸ ἔργο τῆς φαντασίας τοῦ νεοῦ ἑλληνα ποιητῆ, πού μᾶς δίνει τὴ βεβαίωση τῆς θετικῆς, ὅτι εἶναι ὁ πιδὸ συγκροτημένος, ὁ πιδὸ πλατὺς καί ὁ πιδὸ βαθύς ἀπὸ τοὺς ποιητὲς τῆς νεώτερης Ἑλλάδας· ὅτι εἶναι ὁ πιδὸ ἀληθινὸς ποιητὴς, πού ἐφάνηκε στή χώρα μας ἀπὸ τὸν καιρὸ πού «χαμαὶ πέσε δαίδαλος αὐλά». Ἕνας ποιητὴς, πού κλεῖ μέσα στήν ψυχὴ του ὅλη τὴν Ἑλλάδα, ὅλη τὴν ἑλληνικὴ ἰδέα, ἓνας πραγματικὸς ἔθνικὸς ποιητὴς, χωρὶς ἢ ἰδιότητά του αὐτὴ νά τὸν ἐμποδίζει νά εἶναι καί ποιητὴς πού ἡ ψυχὴ του καί ὁ νοῦς του εἶναι ἀφοσιωμένοι καί στήν ἰδέα τῆς ἀνθρωπότητος· πατριδολάτρης καί ἀνθρωπιστῆς, ἔθνικὸς καί κοινωνικὸς ποιητὴς· γι' αὐτὸ κι' ἀληθινὰ μεγάλος ποιητὴς.

Ἀπριλίου 1919

ΗΛ. Π. ΒΟΥΤΙΕΡΙΔΗΣ

Σημ.—Στὴν ἀρχὴ τοῦ ἀρθροῦ τούτου ὑπάρχουν μερικὰ τυπογραφικὰ λάθια πού παραμορφώνουν σημαντικὰ τὰ νοήματα. Διορθῶνω τὰ σπουδαιότερα :

Σελ. 13 στίλη 1η στίχ. 10 ἀντὶ κρῖνω νά διαβαστῇ κᾶνω.

Σελ. 15 στίλη 2α στίχ. 11 ἀντὶ ἔλεγος νά διαβαστῇ ἔλεγος.

Σελ. 16 στίλη 2α στίχ. 11 ἀντὶ δείχνουν νά διαβαστῇ δείχνει. Στὴν ἴδια σελίδα καί στίλη στίχ. 30 ἀντὶ ἀπὸ στὴ λύρα νά διαβαστῇ ἀπὸ τὴ λύρα. Ἡλ. Π. Β.

ΜΑΚΑΡΙΣΜΟΣ

Il buon dolor ch'or Dio ne rimarita...

DANTE

«*Ἐν θλίψει ἐπλάτυνάς με*»

ΠΡΟΦΗΤΑΝΑΣ

Μακάρια ἡ νιότη ὅπ' ἀγροικῶ νὰ κατεβαίνει σι' ἀγγελοκρουσιμένα
Χρυσόνειρά της ὁ Οὐρανός, νὰν τῆς γιομίζει ἀστροφεγγιὰ τὰ φρένα!

Καὶ κάθε νέο ἠλιοχάραμμα, σὰν Ἄγγελος νὰ μπαίνει πρωτοστάτης
Μέσα, ὁ βουνίσιος ἄνεμος, νὰ εὐαγγελίσει νέα χαρὰ στὸ σκῆνωμά της.

Μακάρια ἡ νιότη ὁποῦ φαιδρῆ, στοὺς κάμπους, στὰ βουνὰ τῶν ἀρωμάτων,
Πετάει μ' ἀκάματο φτερό, τρυγίζοντας τὸ πενταπόσταγμά των.

Ὡς ποῦ, μιὰν ὥρα, ἀπ' τὸ πολὺ τὸ πλοῦτος νὰ γιομίσει, ὅπως γιομίζει
Τὰ χέρια ἐκεῖνος ποῦ τρυγᾷ, κι' ὅπως τὸν κόρφο ἐκεῖνος ποῦ θερίζει.

Π' ἀπὸ τὸν ξέχειλο παλμόν, ὁ γῦρος τοῦ προσώπου φεγγοβόλος
Τῆς λάμπει, ὡσὰν τὰ στήθη της νὰ σφύζει, ὅχ' ἡ καρδιά, μὰ ὁ ἥλιος ὅλος!

Ποῦ τῆς ψυχῆς τὸν οὐρανὸ κανένα δὲν τῆς τὸν ἰσκιάζει νέφος,
Μὰ πάντ' ἀπάνου του ἡ χαρὰ στέκει σὰ μάννα ἀπάνου ἀπὸ τὸ βρέφος.

Μακάρια ἡ νιότη, κι' ἡ χαρὰ! μακάρια κι' ἡ φαιδρῆ καρδιά τῆς νειότης
Ποῦ ξενοχταίει σὰ μάρμαρα καὶ τὰ σφυροκοπάει μὲ τὸν παλμό της!

Μὰ τρισμακάρια ὅταν πονεῖ καὶ στὸ ζυγὸ τὸν τράχηλό της σκύβει,
Τοῦ μαρτυρίου της τὸ σταυρό, σὰν ἀγγαρεύει στὴ χρυσῆ της ἦβη.

Μὰ τρισμακάρια ὅταν μπορεῖ, γιὰ τὴ χρυσῆ στὸ δάχτυλό της βέρα,
Ὅλη τὴ νύχτα νὰ πονεῖ, νὰ θανατώνεται ὅλη τὴν ἡμέρα.

Μὰ τρισμακάρια ὅταν γευτεῖ, γιὰ τὸ χρυσὸ τῆς ἁγίας νίκης κλῶνο,
Σὰν ἅγια κοινωνία τὸ θάνατο, σὰν ἅγιο ἀντίδωρο τὸν πόνο...

Ἡ ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΤΩΝ ΠΕΠΕΔΗΜΕΝΩΝ

Καὶ ἔστιν ὁς ἀπὸ ταπεινώσεως ἦρε κεφαλὴν.
Καὶ ἔστιν αἰσχύνη, δόξα καὶ χάρις.

ΣΟΦΙΑ ΥΙΟΥ ΣΕΒΡΑΧ

Ι

Τὸ ξέρω, Κύριε, πῶς μπορεῖς σὲ χεῖμαρρον ἱερῆς χαρᾶς νὰ πνίξεις
Τὸ πόνο μου, ἄστρο νὰ γενεῖ, καὶ μὲ τ' ἀστέρι' ἀπάνω νὰ τὸν σμίξεις.

Τρισμακάρη ὅποια, στὴν ἐρωτιὰ τοῦ πόνου της ἑφτά φορὲς λουσιμένη,
Γλυκὰ καὶ πρᾶ τὸ θάνατο, σὰ νύφη τὸ γλυκὸ νυμφίο, προσμένει...

Τὸ ξέρω, Κύριε, πῶς μπορεῖς, κι' ἂν εἶν χαλκοὶ οἱ μοχλοὶ στὴ χαλιὰ θύρα,
Εἰς τὸν οὐρανὸν ἄνεμος νὰ μπεῖς, μὲ τῆς Ἐδέμ ὅλα τὰ μύρα.

Μπορεῖς σὰ λαῦρος ἄνεμος, μπορεῖς, σὰν τὴν Αὐγὴ ποῦ φορτωμένη
Τ' ἀρώματα ὅλα τῶν ἀγρῶν, ἀπ' τὴ μικροῦλα χαραμάδα μπαίνει.

Βρεμμένη δάκρυον ἡ σποδὸς κι' ἡ κόπρος μοῦ ἡμερεύουσε τὴν πεῖνα·
Μ' ἄρτος ἀγγέλων νὰ γενεῖ μπορεῖ ἡ σποδός, ν' ἀνθίσει ἡ κόπρος κρῖνα!

Σὰ ρίζα μὲς ὁστῆς ἔρημου τὴν ἄμμο, στὸ στεγνὸ λαρύγγι ἡ γλῶσσα
Διψᾷ, τὰ φρένα μου διψᾷ, διψᾷ ἡ καρδιά σὰν ἔρημος διψῶσα.

Μὰ ἡ δύναμή Σου, Θεέ, μπορεῖ πηγὲς στὴν ἀνδρο ἔρημο ν' ἀνοίγει
Κύριε, μπορεῖ σὰ κρούα νερὰ τὴ φλεγόμενην ἔρημο νὰ πνίγει.

Ἐδῶ νὰ σπάει τὸ βράχο, ἐκεῖ νὰ σκεῖ τὴν πέτρα, καταρράχτης ν' ἀναβρῦσει!
Σὰν κρῖνον ἡ ἔρημος ν' ἀνθεῖ—ἐδῶ τὸ κέδρο, ἐκεῖ τὸ κυπαρίσσι!

Μπορεῖς πλοῦτη ἄμετρα φωτὸς νὰ μοῦ σκορπᾷς ἐδῶ καὶ θάλπους πλοῦτη,
Σὰν ἀηδονοφωλῆ νὰ ζεσταθεῖ, καὶ νὰ εὐωδήσει ἡ μοῦχλα τούτη.

Μπορεῖ φῶς ἄπλετο—μπορεῖ—φῶς νὰ γιομίσει ὁ ἴσκιος τοῦ θανάτου,
Φῶς παραδείσιον ἕλαρό, φῶς νὰ γιομίσει ὁ ἄδης μου ἐδῶ κάτου.

Κι' ὀλόθερμη χαρὰ, ἱερὴ χαρὰ, χαρὰ σφοδρῆ νὰ τρικυμῖσει
Τὸν τάφο ἐτοῦτο, κι' ἡ καρδιά ζεστὸ κόκκινον ἥλιο νὰ γιομίσει!

Μὰ ἐμένα δυνατὴ ἡ ψυχὴ, κι' ἀγάλλασε τὸν πόνο ἡ δύναμή της
Σφιχτά, σὰ μάννα ὅπου κρατᾷ σφιχτὰ μες τὴν ἀγάλλη τὸ μονογενῆ της.

Κι' ὄχι μονάχα ἐτούτη τὴ φωτιὰ, μονάχα ἐτοῦτο τὸ καμίνι
Νὰ καίει, μ' ἀκόμα καὶ τὴν Κόλαση μπορεῖ ἡ καρδιά μου νὰ ὑπομείνει.

Ναί, Κύριε, ἀκόμα καὶ στὴν Κόλαση—ναί, Κύριε, ἀκόμα καὶ στὴν πίσσα
Τῆς Γέεννας, ἡ ψυχὴ μου ἀλώβητη, μπορεῖ νὰ μείνει, ἀκέρηα κι' ἴσα!

Καὶ νᾶβγη ἀκέρηα ὡσάν τὸ μάλαμα ποῦ δὲν τὸ δάμασεν ἡ πύρη,
 Νᾶβγη καθάρια ὡσάν τὸ μάλαμα ποῦ δὲν τὸ καίει τὸ χωνευτήρι.
 Μπορεῖ στὴ κόπρον ἢ ψυχὴ, στὴ λέπρα ἀκόμα μέσα καὶ στὴν ψῶρα,
 Στὸ βόθρο τοῦ ἄδη τῆς μπορεῖ, ν' ἀστροκοπᾷ σὰ φλέβα χρυσοφόρα.
 Σὰν τ' ἅγιο ἀντίδωρο, μπορεῖ στὴν κόπρον μέσα ὡς ῥόδο νὰ εὐωδιάζει,
 Σὰν τ' ἁγιασμοῦ Σου τὸ νερό, τὸ μοσκοβολιστό, ποῦ δὲ μουγλιάζει.
 Μπορεῖ ἡ ψυχὴ τὴν ἀρετὴ, κι' ἄς καίει γύρω ἢ φλόγα κι' ἄς φουντώνει,
 Νὰ τὴν κρατᾷ ὡς βουνοκορφὴ π' ὄλοχονις ξερὸ κρατᾷ τὸ χιόνι, . .
 Μ' ἄς μὴ γενοῦνε τῆς καρδιάς, Κύριε, ἄγονοι οἱ λυγμοὶ κι' οἱ πόνοι στεῖροι
 Ἄγονο, Κύριε, ἄς μὴ γενεῖ τὸ δάκρυ καὶ τὸ αἶμα ὀπῶχω σπείρει.
 Ὅπως στὴ Φάτινι εὐλόγησες τὴν κόπρον τῶν ἀλόγων, χρυσὸς θρόνος
 Νὰ γένει, ἀπάνου νὰ λυθεῖ τῆς Παναγιᾶς ὁ ἀκράτητος ὁ πόνος.
 Τὴν κόπρον εὐλόγα τοῦ κελλιοῦ—Πολυέλεε—εὐλόγα τὰ δάκρυά μου!
 Κι' ὅπως σὰ μήτρα μου πονεῖ, σὰ μήτρ' ἄς γένει γόνιμ' ἢ καρδιά μου!

III

Κύριε, ἡ ψυχὴ μου δυνατὴ, κι' ἀγάλιασε τὸν πόνο ἢ δυνάμη της,
 Σφιχτά, σὰ μάννα ὀποῦ κρατᾷ σφιχτὰ μεσ' τὴν ἀγκάλῃ τὸ μονογενῆ της.
 Γοερὰ σοῦ κράζω τὴν αὐγὴ, τὴ νύχτα ἀπελπισμένα Σὲ ἱκετεύω:
 Καταξίωσέ με ὡς τὴν κορφὴ τὸ Γολγοθᾶ Σου, ἀγόγγυστα ν' ἀνέβω!
 Τὸν ἔμπαιγμό Σου καὶ τὸν κόλαφο ν' ἀστροντυθῶ σὰ βασιληάδων ἀλουργίδα,
 Σὰν ἀρχαγγέλων ἠλιοφόρεμα τοῦ χλευασμοῦ Σου τὴ χλαμύδα.
 Σὰ νυφικὸ στεφάνι νὰ στεφανωθῶ τοῦ μαρτυρίου τ' ἀγκάθι,
 Σὰν ὄργια γάμου νὰ χαρῶ τῶν μεγαλομαρτύρων Σου τὰ πάθη.
 Μὲς τὸ καμῖνι Σου νὰ μπῶ, σὰ νᾶμπαινα νυμφίος μὲς ἴστο νυμφῶνα,
 Τὴ φλόγα σὰ χιλιόδροσο, νὰ τὴν περιφορέσω, ἀστροχιτῶνα.
 Νὰ μὲ συντρίψει ὁ Κεραυνός Σου, ὡς τὸ σταφύλι μὲς ἴστο πατητῆρι,
 Ὡς νὰ γιομίσει ἀπ' τῆς καρδιάς μου τὸ αἶμα τῆς ὀργῆς Σου τὸ ποτήρι!
 Ἀπάνω μου ὡς μυλόπετρα π' ἀλέθει, ἢ μανητὴ νὰ περάσει
 Ὡς ποῦ νὰ Σὲ κορέσει ἢ σάρκα μου καὶ τὸ θυμὸ Σου νὰ χορτάσει
 Νὰ θεριστῶ, ὡς πανώριμος χρυσὸς καρπός, ἐν στόματι μαχαίρας.
 Νὰ μοῦ σκορπάει—σὰ σπέρματα—τὰ κόκκαλα, στ' αὐλάκια Σου ὁ ἀγέρας.
 Γοερὰ Σοῦ κράζω τὴν αὐγὴ, τὴ νύχτα ἀπελπισμένα Σὲ ἱκετεύω:
 Καταξίωμέ με ὡς τὸ βυθὸ τὴν ἄβυσσο τοῦ πόνου νὰ κατέβω.
 Καταξίωμέ με, στὸ φριχτὸ π' ἀγγέλοι τ' ἀνεμίζουν χωνευτήρι,
 Μιὰν ἁγία ἡμέρα ν' ἀναφτῶ, σὰ μοσχολίβανο στὸ θυμιατῆρι . . .

Κι' ὅταν, τὰ οὐρανοθέμελά Σου νὰ κατασαλεύονται θὰ κάμεις,
 Καὶ θὰ βροντήσεις, τῆς οὐρανικῆς Σου συναγείροντας Δυνάμεις.
 Ὅταν οἱ θόλοι οἱ σκοτεινοὶ τῶν οὐρανῶν, σὰ λογχισμένα στήθη,
 Θὰ σκίζονται καὶ θὰ ἐξορμοῦν, μὲ πύρρινες ρομφαῖες, ἀγγέλων πλήθη.
 Ὅταν μες' ἀπ' τὰ μνήματα θὰ βγαίνουν τῶν νεκρῶν Σου οἱ λεγεῶνες
 Καὶ τῶν Δικαίων θ' ἀστροκοπᾷν σὰν ἄστρα οἱ συντριμμένους οἱ κορῶνες.
 Σὰ θὰ ἰχράξει, σὰ πυκνὰ σκοτιάδια, τῆς Αὐγῆς Σου ἢ ῥόδινη ὥρα
 Κι' ἀπ' ἄκρη ὡς ἄκρη τ' οὐρανοῦ θ' ἀστράψει, σὰ ρομφαία τροπαιοφόρα
 Σὰ θ' ἀνατεῖλει ὁ τρομερὸς Ἡλιος τῆς Δικαιοσύνης Σου, καὶ κάτου
 Οἱ Ἀρχάγγελοι θὰ κατεβοῦν, σαλπίζοντας τὸ μεσουράνημά του.
 Σὰ θὰ φανεῖ μὲς ἴστους χοροὺς τῶν Σεραφεῖμ, μὲ τ' ἀστροφῶς στολὴ του.
 Σὰν τεραστία Πανσέληνος μὲ τ' ἄστρα, ὁ δοξασμὸς τοῦ Παρακλήτου
 Σὰ θὰ σημάνει ἢ τρομερὴ Σου Σάλπιγγα τὸ Πλήρωμα τοῦ Χρόνου,
 Καταξίωμέ με, Κύριε, ὀμπρὸς σὰ κράσπεδα τοῦ τρομεροῦ Σου Θρόνου
 Ναρθῶ, τὸ φωτοστέφανο φορῶντας τῶν ἡρώων καὶ τῶν μαρτύρων,
 Ν' ἀνοίξω ὀμπρὸς Σου τὴν καρδιά, σὰν μυρεψὸς τ' ἀλάβαστρο τῶν μύρων,
 Νὰ Σοῦ γυμνώσω τὴν ψυχὴ, σὰ σπάθα ὀποῦ τὴ βγάζουν ἀπ' τὴ θήκη,
 Κι' ἀτάραχα ἀτενίζοντας, δίχως νὰ τυφλωθῶ, τὴ θεία Σου Δίκη,
 Νὰ Σοῦ φωνάξω, ἀτάραχα ἀναμένοντας τὴν τρομερὴ Σου κρίση:
 Ἄθλησα, Κύριε, τὸν Καλὸν Ἀγῶνα καὶ τὴν Πίστιν ἔχω τηρήσει!

ΤΑΚΗΣ ΜΠΑΡΛΑΣ

ΚΟΣΜΟΚΥΡΙΑΡΧΟ

Ἐπερένδοξε, ἀδόξαστε ἅγιε θρόνε
 τῆς ἀναιώνιας μνήμης ἀναστήσου,
 καὶ στοῦ φωτὸς τὸ θρόνο ἀπάνω στήσου,
 Ἀγαπημένε τῶν ὀνείρων φίλε.
 ἀστροποφόρε τῆς Νεφέλης στυλε
 τὴν ἱερὴ σου πανοπλία ντύσου
 μὲ τὸ τέρας τ' ἀνόσιον ἀκοντίσου
 καὶ τῆς δάφνης τὸ ἐξαίσιο θάμμα στείλε.
 Σφίγγω στὴν ἀγγαλιὰ τὸ σύμπαν, θείας
 πνοῆς γλυκιάς μὲ φίλημα σοφίας.
 Τοῦ στόματός μου ὁ πλανήτης ἄς ῥίψει
 μύρου λαγήνη ἀγνὸ θαράπιο λαύρας
 ὅσες λαλιὲς ἀκούγω ἀπάνω σὰ ὑψη
 Χρυσοπηγῆς ἀνιστορήτου ἀναύρας.

Δ Ε Η Σ Η

Ἐκεῖ ποῦ δὲν ὑπάρχει γλῶσσα δίκης
οὔτε σφραγίδα νόμου, ἀνύψωσε μας
Πρόνοια τῆς Φύσης θεία, καὶ χάρισε μας
ἕμους γλυκοὺς παρθενικοὺς τῆς νίκης.
Στὴν ἀμαρτία θλιμμένη μὴν ἀφήκης
τὴν Πολιτεία γιὰ πάντα, λύτρωσε μας
ἀπὸ κάθε κακό, καὶ φύλαξε μας
ὡσὰν διαμάντια κρυσταλλένιας θήκης.
Ἦ μητέρα τρισέβδοξη, τὸ τέρας
ὅς κάψει φωτοβόλος, θεῖος ἀστέρας.
Θὰ πιοῦμε νέχταρ καὶ ἀμβροσία θὰ φάμε
κι' ἀπ' τὸ θαράπιο τοῦ χρυσοῦ ταΐστρου
ὄντας ψηλὰ σ' ἄλλον πλανήτη πάμε
θὰ λάμπουν τὰ πετράδια ἐξαίσιου οἴστρου.

ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ

Ὄντας τὸ χάος τὴν πολιτεία πνίξει,
ἀνοίξε, ἀγαπημένη, τὴν καρδιά σου,
Καὶ τὴ στιγμὴν ὅπου ὁ οὐρανὸς θ' ἀνοίξει
δῶσε τοῦ κόσμου τὰ χρυσὰ κλειδιά σου.
Ἦ ἀνιστόρητο φέγγος! ἢ ὠμορφιά σου
βάθος ναοῦ χερουβικοῦ θὰ τρίζει,
κι' ἢ τέχνη (κάλλος πλούτου) ἢ συντροφιά σου
τὸ παναρόνιο μυστικὸ θὰ δείξει.
Τὸ μάννα καὶ τὰ νέχταρα γεμένη
λάμπει σὰν οὐρανὸς τὸ πρόσωπό σου!
κι' ἐγὼ (ποῦ ἀλήθεια λέω) εἶμ' ὁ ἄνθρωπος σου
ἀστροφεγγιὰ πανώρηα μαγεμένη
στὸ πιὸ ὑπερούσιο λαχταρῶ νὰ πάγω
φῶς ἐκ φωτὸς ἀνέσπερο καὶ μάγο.

ΛΑΟΣ ΑΝΕΣΤΗ

Φλόγα ἱερὴ χερουβικῆς θυσίας
ξανθὰ γαλάζια σύγνεφα στιβάζει.
Καὶ στὸ ἄτι τὸ ἀχαλίνωτο ἀνεβάζει
τὸ σατανὰ σηγάρχη, ποῦ Μεσσίας
λογιέται, καὶ με κῆμα φαντασίας
Θεοτικῆς, ἀστράφτει, τὸ μαρᾶζι
στὰ τάρταρα πετώντας, καὶ φωνάζει
μὲ σάλπιγγα χρυσοῦν ἀθανασίας :
Ἀναστήτω ἡ ζωὴ, τὸ φῶς τοῦ χρόνου
ἀπ' τὰ ψηλὰ στὴν Οἰκουμένη στέλλω.
Τῆς μεγαληγορίας ἀπὸ θρόνου
Χερουβικοῦ τὴν Ἀνασσα ἀναγγέλλω
καὶ λυόνται πλιὰ τοῦ σκότους τὰ μυστήρια
Θεοφανείας λαοῦ τὰ νικητήρια.

ΣΠΥΡΟΣ ΝΙΚΟΚΑΒΟΥΡΑΣ

ΠΑΛΙΑ ΓΕΙΤΟΝΙΑ

Παλιά, πικρὴ μου γειτονιά! Κι' ὅμως αὐτοῦ ἡ μεγάλη
τοῦ κόσμου μ' ἔκαψε φωτιά. Γειτόνισα γεράδα,
στὸ παραμῦθι σου ἔζησα. Ἐγὼ ἴμουν τάνθογιάλι,
κι' ὅλα τὰ ρόδα τῆς καρδιάς, ποῦ μαραθῆκαν, τάειδα.

Περνῶ ἀπὸ χρόνια. Κι' ὁ στενὸς δρομάκος ἐξαυλώνει
τὴν ὥρα ποῦ ἔγειρε τὸ φῶς, μὰ ποῦ δὲ βγήκαν τᾶστρα
Παλιὰ σημάδια... Καρτεράς σκυμένη στὸ μπαλκόνι,
ἢ μή, ὅπως τότε, μὲ πλανᾶ κλωνόγυρτη μιὰ γλάστρα;

ΡΗΓΑΣ ΓΚΟΛΦΗΣ

ΕΜΜΑΝΟΥΕΛ ΓΕΙΒΕΛ

Ο ΛΑΞΕΥΤΗΣ ΤΟΥ ΑΝΔΡΙΑΝΟΥ

Περήφανη του αρχαίου ναού ή στοά
 Ύψώνεται και στέκεται με χάρη.
 Λαμποκοπάει ο θόλος του ψηλά
 Και κάτω ἀτράφτει κάθε του λιθάρι.
 Κι' ἀπάνω έχει μαρμάρινον κοιτάς
 Τὸ Δία, ὅπου κρατάει τὸ ἀστροπελέκι,
 Ἔργο δικό μου. Κύριε, τὸ παινάς
 Κ' ἐγκώμια μύρια ὁ λόγος σου μοῦ πλέκει.

Τώρα ὁμως πού στά μάτια μου μτροστά
 Τὸ ἔργο μου τὸ ἴδιο ὀλόγγυμο φαντάζει,
 Δέ βρίσκω ἀκόμα ὠραῖο πὼς εἶναι πιά
 Καὶ νοιώθω κάτι τι πού με ντροπιάζει.
 Τί ἂν εἶναι ἡ συμμετρία του σοφῆ
 Καὶ ἂν κάθε ἀνθρώπινη αἰσθητὴ γητεύει,
 Δέ μοῦ γητεύει ἐμένα τὴν ψυχὴ
 Καὶ ἀνέκφραστη χαρὰ δέ με κυριεύει.

Κατὰρα δέρνει αὐτὴ τὴν ἐποχὴ
 Πού ἕνας τρανὸς παλμὸς δὲν τὴν ἀντρεῖσει,
 Πού πόθος θεῖος γιὰ κάθε μιά ψυχὴ
 Τὰ στήθια τοῦ τεχνίτη δὲ σαλεύει,
 Πού νὰ τοῦ κἀνὴ ἀνήσυχο τὸ νοῦ,
 Ὡς πού πάνω στὴν πέτρα νὰ σκαλίση.
 Τὸ αἶνιγμα πιά λυμένο τοῦ καιροῦ,
 Στὴν ὁμορφιά πού ὁ κάθε θ' ἀντικρύση.

Δαμάζουμε τὴν πέτρα τὴ σκληρῆ,
 Κάθε στολίδι ξέρουμε νὰ βροῦμε,
 Μὰ ὅσο κι' ἂν εἶναι ἡ σμίλη μας καλὴ,
 Ἀπὸ τὰ περασμένα μόνο ζοῦμε.
 Ἄχ θλιβερὰ καλόστοχη ἐκλογή,
 Πού δὲν μπορεῖ τὰ στήθια νὰ θερμαίνη.
 Ὅ,τι καλὸ, τοῦτο ἔχει πιά γενῆ
 Καὶ μίμηση ὅ,τι δεῖς νὰ ἐπιτυχαίνη.

Ἔτοιμες οἱ μορφές, πού με ψυχὴ
 Τὸ πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων εἶχε δώσει.
 Ψάχνουμε τώρα μάταια μιὰ ζωὴ,
 Πού δὲν μπορεῖ μιὰ σκέψη νὰ ἐμψυχώσει.
 Πού μιὰς θυσίας κοιτάζουμε φωτιά ;
 Μιὰ τελετὴ πού δείχνει τὸ ἱερό της ;
 Μαράθηκε ἄχ ἡ πίστη τώρα πιά
 Καὶ στόλισμα νεκρὸ τὸ σύμβολό της.

Δές, ἔχω μαῦρα ἀκόμα τὰ μαλλιά,
 Χλωμὸς δὲν ἔχω γίνεῖ ἀπὸ τὸ χρόνο,
 Μὰ τὴ ζωὴ μου θάδινα γιὰ μιὰ,
 Γιὰ τοῦ Φειδία μιὰ μέρα, ναι μιὰ μόνο.
 Ὅχι γιὰ τὸν ἔχασκε ὁ λαὸς
 Καὶ θαύμαζεν ὁ κόσμος τὴ δουλειά του,
 Μὰ γιὰ τὸ Δίας, ὅπου ἔπλασεν αὐτός,
 Ἦταν ὁ θεός, πού ἐζούσε στὴν καρδιά του.

Τέτοιο ἦταν τὸ ἀστέρι του κι' αὐτὴ
 Τῆς δόξας του ἡ λαμπρότητα, με τ' ἄγια
 Φτερά τῆς πίστεως στὰ ὕψη ν' ἀνεβῆ,
 Νὰ ἰδῆ τὸ πρότυπό του σὲ ὦρια πλάγια.
 Τί μόραγε νὰ βλέπη στὸ χορὸ
 Τοὺς ἐκλεκτοὺς στὸν Ὀλυμπον ἀπάνω,
 Ἐνῶ θλιμμένοι ἐμεῖς, χωρὶς θεὸ,
 Ζοῦμε σὲ κόσμον ἔρημο καὶ πλάγο.

Σὰ χάθηκε ὁ παράδεισος κι' αὐτὴ
 Σβύστηκεν ἡ φωτιὰ τῆς δημιουργίας·
 Τὸ ξέρουμε, μὰ ἡ γνώση δὲν μπορεῖ
 Νὰ φέρη φῶς χαμένης εὐτυχίας.
 Καὶ νέα μιὰ τέχνη τότε θὰ φανῆ,
 Τὴν ἐποχὴ σὰ δοῦμε ἐρείπια κάτου
 Κ' ἔρθη ἕνας νέος θεὸς πάνω στὴ γῆ,
 Γιὰ νὰ καλέση ἐκεῖ τὴν Ἰερεά του !

ΛΕΩΝ ΚΟΥΚΟΥΛΑΣ

ΑΝΑΤΟΛΗ ΦΡΑΝΣΕ

ANDRÉ CHENIER

ΣΤΗΝ ΗΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΑ ΤΟΥ

Σ' αὐτὸν τελειώνουν τὸ γοῦστο, τὸ
 ἰδανικό, ἡ σκέψη τοῦ ^{XVII} αἰώνα. Κλεῖ
 μέσα του, τὸ ρυθμὸ τοῦ Λουδοβίκου XVI
 καὶ τὸ Ἐγκυκλοπαιδιστικὸ πνεῦμα. Εἶναι
 ἡ κατακλειδα ἐνοῦ κόσμου. Νὰ λοιπὸν
 γιατί εἶναι ὑπέροχος, γιατί εἶναι τέλειος.
 Βέβαια, αὐτὸς εἶναι ἕνα τέλος. Τελειώ-
 νει μιὰ τέχνη δίχως ν' ἀρχίξῃ καμμιάν
 ἄλλη. Κλεῖ ἕνα κύκλο. Δὲν ἔσπειρε τίπο-
 τα, αὐτός : Τὰ θέρισ' ὅλα. Γι' αὐτὸν ὁ
 ἀββᾶς *Barthelemy* ἔκαμε τὶς πουδραρισμέ-
 νες μαρκεσίες νὰ γαπήσουν τὴν Ἑλλάδα
 καὶ φύτεψε μες τὴ ψυχὴ τῶν κοριτσιῶν
 τῆς Ὁπερας τὸ ζῆλο νὰ μιμῶνται τὴ
 Λαίδα καὶ τὴ Φρύνη καὶ νὰ δένουν τὰ
 μαλλιά τους με μάλλινες ταινίες. Γι' αὐ-
 τόν, ἡ Κυρία Πομποτοῦρ θέλησε τὸ τα-
 βάνι τῶν σαλονιῶν νὰ βασιτέται ἀπὸ κο-
 ριθιακὰς κολόνες, οἱ κρεββατοκάμαρες νὰ
 μοιάζουν σὰ ναοί, τ' ἀκουμπηστήρια τῶν
 καρεκλῶν νάχουν τὸ σχῆμα λύρας κι' ὑδρίας
 νεκρικὰς νὰ μπαίνουν ἀπὸ στὰ τζάκια.

Γι' αὐτὸν ὁ *Caylus* μ' ἕνα ψαλίδι καὶ
 μιὰ τανάλια στὸ χέρι, με τὸ πουνκά-
 μισο, ἔλυνε καὶ ξεφόρτωνε κατακόκκινος
 ἀπὸ τὸν κόπο κι' ἀπ' τὴ χαρὰ ἀρχαῖα χάλ-
 κινα ἀγάλματα κι' ἑλληνικὰ μάρμαρα καὶ
 βάζα πού τᾶλαινε γιὰ ἐτρούσκικα. Γι'
 αὐτὸν ὁ *Choisseul-Gouffier* ἔσκαψε τὸν
 ἱππόδρομο τῆς Ὀλυμπίας. Γι' αὐτὸν ὁ
 ζωγράφος *David* ζωγράφιζε τὸ Λεωνίδα
 καὶ τὸ θάνατο τοῦ Σωκράτη. Γι' αὐτὸν
 ὁ ἀρχιτέχτονας *Ledoux* στὰ φρουρία τοῦ
 Παρισιῦ ἔβανε ἀνάγλυφες Παναγίες
 πού κρατοῦσαν τὰ οἰκόσημα. Γι' αὐτὸν
 οἱ πρίγκηπες καὶ οἱ χορευτρίες χιζάνα με-
 σα στὰ πάγκα τους ψέφτικα ἐρείπια, τὰ-

φους ἀδειανούς καὶ βωμούς στὴ φίλια.
 Γι' αὐτὸν ὁ ἀββᾶς *Raynal* ἔγραφε με
 συγκίνηση τὴ «φιλοσοφικὴ ἱστορία τῶν
 ἀγρίων τῆς Ἀμερικῆς». Γι' αὐτὸν, ὁ
Cook κι' ὁ *Bougainville* γνώρισαν, σ' ἕνα
 κόσμο πολὺ πολιτισμένο, πού ἀπὸ ἀβρό-
 τητα ἀγαποῦσε τὴ φύση, κίτρινους ἀντρες
 γιομάτους ἀπλότητα καὶ κοπέλλες ντυμέ-
 νες μ' ἄνθια. Γι' αὐτὸν, οἱ εὐαίσθητες
 γυναῖκες ὄνειρευόνταν μέσα σὲ πάγκα ἀγ-
 γλικά, Παμέλες, Κλαρίσ, καὶ Ἰουλίε. Γι'
 αὐτὸν οἱ μεγάλοι ἀρχόντοι ἦταν ἀγγλό-
 μανοι, φιλάθρωποι κι' ἀκόλαστοι. Γι' αὐ-
 τὸν σκεφτόνταν, παρατηροῦσαν, ἐργα-
 ζόντουσαν ὁ Μπουφρόν, ὁ Νταλαμπέρ, ὁ
 Ντυντερώ, οἱ ἐγκυκλοπαιδικοί, γι' αὐτὸν
 ὁ Βολταῖρος κήρυξε τὴν ἀθρησκεία, ὁ
 Ρουσσὸ τὴ φύση, ὁ Ντολμαπάχ τὸν ἀθεῖ-
 σμό, ὁ Μιραμπὸ τὴ λευτεριά. Ἦταν
 πλέρια ὅτι ἦταν ἡ ἐποχὴ του : νεοέλλη-
 νας διδακτικός, ἐγκυκλοπαιδιστής, ἐρωτι-
 κός, ρομαντικός, αἰσθαντικός, αἰσθημα-
 τικός, ἄθεος, φεγιαντίνος. Μες τ' ἀγγλι-
 κὰ πάγκα εἶδε τὴ φύση τὸ ἀρχαῖο γοῦ-
 στο του δὲν ἦταν πραγματικά, παρὰ τὸ
 γοῦστο τοῦ Λουδοβίκου XVI. Τὸν ἐπαινώ
 καὶ τὸν θαυμάζω. Γιατὶ δὲ θάκανε παρὰ
 μίμηση ἂν δὲν ἔκανε Λουδοβίκο XVI.
 Ἀγαπάει, νοιώθει, ἀγκαλιάζει ἀλάκαιρο
 τὸ XVIII αἰώνα.

Δὲν προμαντεύει, δὲ προαισθάνεται τί-
 ποτα ἀπ' τὰ δικὰ μας. Νεωτεριστής ! κα-
 νένας δὲν ὑπαρξε λιγώτερο ἀπ' αὐτόν.
 Σ' ὅτι παρασκευάζει τὸ μέλλο, εἶν' ὀλό-
 τελα ξένος. Ἀπὸ τίποτα, πού ἀργότερα
 θ' ἀνθίσουν, δὲ φέρνει σπόρο μέσα του.
 Εἶν' ἀληθινὰ σύγκαιρος τοῦ *Suard* καὶ

τοῦ *Morellet*. Δὲν υποψιάστηκε οὔτε τὸ πνευματικισμό, οὔτε τὴ μελαγχολία τοῦ Ρενέ, οὔτε τὴν πλήξη τοῦ "Ομπερμαν, οὔτε τὴ ρομαντικὴ βράση τῆς Κορίννας. Δὲν πρόβλεψε οὔτε τίς μεταφυσικὴς περιέργειες, οὔτε τίς φιλολογικὴς ἀνησυχίες ποῦ τραβοῦσαν τὴν *Mme de Staël* καὶ τὸν *Benjamin Constant* πρὸς τὴ Γερμανία. Εἶδε στὸ Λονδίνο νὰ παίζεται ὁ Σαίξπηρ καὶ δὲν κατάλαβε περισσότερα ἀπ' τὸν Βολταίρο, τὸν Λετουρνέρ καὶ τὸν Ντυσίς. Ἡ φωτιά ποῦ τρέχει μὲς τίς φλέβες του δὲν εἶναι ἡ λεπτὴ φλόγα ποῦ καψε τὸ Βέρθερο. Δὲ φέρονε μέσα του τὸ μεγάλο ἀφερμένο, τὴν ἀπέραντη ἀνησυχία τῶν νέων καιρῶν. Δὲν εἶναι γητεμένος ἀπ' τὸν αὐτὸν στρόβιλο ποῦ θὰ συνεπάρη τὰ παιδιὰ τῆς Ἐπανάστασης. Δὲν ἔχει καμμιά ἀπὸ τίς τάσεις τοῦ νεωτέρου πνεύματος. Θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε στίχους τοῦ Λεμιέρ, τοῦ Μίλβουά, τοῦ Φοντάν, τοῦ Σεντολλέ ποῦ νὰ μᾶς συγκινοῦνε βαθύτερα ἀπ' τοὺς δικούς του στὸ ἦθος, στὸ τόνο καὶ στὸ αἶσθημα. Εἶναι ὁ λιγότερο ρομαντικὸς ἀπ' τοὺς ποιητῆς. Ὁ Λαμαρτίνος τὸ κατάλαβε καλά μ' ὅλο τὸ λίγο κριτικὸ του πνεῦμα καὶ τίς λίγες του μελέτες. Σ' αὐτὸ τὸ γινὸ σφαχτάρι τοῦ Τρόμου, μυρίστηκε τὸν μυσταγωγημένο, τὸν υποκινητὴ τῶν κριμάτων τοῦ ἀπαίσιου αὐτοῦ XVIII αἰῶνα, τὸν ὀχτρό. Δίχως καμμιά ἀμφιβολία, αὐτὴ εἶναι ἡ κρυφὴ καὶ βαθειὰ αἰτία μιᾶς ἀντιπάθειας ποῦ ἐκδηλώνεται μὲ μιὰ στραβὴ ἀδικία στὰ «Μαθήματα φιλολογίας». Φανταστήτε, πραγματικά, πῶς ὁ Σενιέ ἔχει ξεφύγει ἀπ' τὰ χέρια τοῦ μπόγια γιὰ μιὰ στιγμή καὶ πῶς ἔζησε κάτω ἀπ' τὸ Κονσουλάτο. Δὲν ὑπάρχει καμμιά ἀμφιβολία πῶς δὲ θὰ πλησίαζε τὴ συντροφιά τοῦ Σουάρ καὶ τοῦ Μορλέ. Θὰ ἦτανε κι' αὐτὸς στὴ συντροφιά τῶν φιλοσόφων, ἀγκαλιάζοντας τὰ πάθη καὶ τίς πρόληψεις τῶν φίλων του· πολὺ δύ-

σκολα θὰ καταλάβαινε τὴ ψυχικὴ κατάσταση ποῦ ἀντιπροσώπεσαν τὸ Κονκορντάτο στὴ πολιτικὴ καὶ τὸ «Πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ» στὰ γράμματα. Τὸν βλέπετε, σὰν δημοσιέβει τὸν «Ἐρμῆ» του, σὰν ἐργάζεται γιὰ τὴ διδακτικὴ, σὰν μεταχειρίζεται τὸ ρομάντσο «Ἀτάλα» σὰ ξόρκι τῶν τριόδων, σὰν κοροϊδεῖ τὸς νέους βαρβάρους ποῦ εἶναι ἡλίθια ἐρωτευμένοι μὲ τὴν ἀρχιτεχτονικὴ τῶν Γότθων καὶ ἐλευσιολογεῖ τὸ γυρισμὸ τοῦ φανατισμοῦ; "Οτι ἡ νεολαία ἀγαποῦσε τότε; διὸ ἐνθουσίαζε κι' ἀνύψωνε τὴν ξαναγεννώμενη τέχνη τοῦ ἦταν ἀνυτόφορα φορητό: τὰ καμπανοχτυπήματα, οἱ Ἐκκλησιές, τὰ κοιμητήρια, οἱ μάχες καὶ τὰ *Te Deum*. Ἀπ' ὅσα τότες ἀνέμιζαν τίς φαντασίες μόνο τὸν Ὅσσιαν καὶ τὸ Μαλβίνα βλέπω, ποῦ θὰ μπορούσε ἴσως νὰ ἀρέσῃ· γιὰ ὅλα τὰλλα, ἦταν τὸ πιὸ ξεροζωμένο ἀπ' τὴ πατρίδα τοῦ πνεῦμα, τὸ πιὸ ἀδιάφορο, τὸ πιὸ δυστυχισμένο.

×

Ἐχτιμῶ πάρα πολὺ τοὺς καλοκαμωμένους στίχους. Δὲν πιστεύω νὰ ὑπάρχει ποίηση δίχως τέχνη καὶ τέχνη δίχως δευτεχνία. Ἀλλὰ ὑποστηρίζω πῶς καὶ γιὰ τὴ μορφή τῶν στίχων ἀκόμα, ὁ Ἀντρέας Σενιέ εἶναι ἕνας καθαρὸς κλασσικὸς τοῦ XVIII αἰῶνα. Βέβαια, ἔχει μιὰ λυγροτάδα ὅλο χόρη, ποῦ εἶναι ὀλότελα δική του. Ὁ σκληρὸς μαζὶ καὶ λυγρὸς του στίχος ἔχει μιὰ τολμηρὴ δροσερὴν ὁμορφηνάριον· εἶναι ἀσύγκριτα ὁ πρῶτος ἀπ' τοὺς στιχοῦργους ὅπως εἶναι κι' ὁ πρῶτος ἀπ' τοὺς ποιητῆς τῆς ἐποχῆς του. Μὰ ἡ τέχνη του, οὐσιαστικά, δὲν διαφέρει ἀπ' τῶν ἄλλων. Τὰ πηδῆματά του, τίς τομές του δὲν εἶν' ὁ πρῶτος ποῦ τίς μεταχειρίστηκε. Βρίσκονται παραδείγματα τέτια στὸ Μπερτέν, στὸν Παρνύ, προπάντων στὰ «Γεωργικά» τοῦ Ντελίλ, ἀν διαβαζότανε ἀκόμα ὁ Ντελίλ κι' ὁ Μπερτέν μὰ ποῦ πραγματικά

δὲ διαβάζονται, ὅπως καὶ ὁ Παρνύ ποῦ εἶναι λεπτὸς μολαταῦτα.

Ἡ ἰδέα, πῶς ὁ Σενιέ ἀνοίξε νέες πηγὲς στὴν ποίηση, ἐνῶ πραγματικά ἐξάντλησε τίς παλιές, ἔγινε ἀπ' τοὺς ποιητῆς ἀνεξέστατα δεχτή.

Ὁ θεῖος Σενιέ, ἄλλωστε δὲν ἀξίζει γι' αὐτὸ λιγότερες ἀθάνατες τιμές. Δὲν ἔχει τίποτα νὰ φοβηθεῖ ἀπὸ μιὰ ξερὰ λογικὴ κριτικὴ καὶ βασισμένη ἀπάνω στὴν ἱστορία. Τὸναντίο, ὅσο περισσότερο τὸν μελετᾶει τινὰς τόσο πιὸ πολὺ τόνε θαυμάζει. Βαλμένος μὲς τὴν ἐποχὴ του, μὲς τὴν περιγυριά του, μὲς τὸ ἀληθινὸ του πλαίσιο, δὲ φαίνεται πιὰ σὰν ἕνας πιδέξιος τεχνίτης, ὅλο δροσιὰ, γιὰ μικρὲς ψευδοελληνικὲς ἢ νεορωμαϊκὲς εἰκόνες καὶ διακόσμησης, ἕνα εἶδος ζωγράφος κεριοῦ, ἢ κυροπλάστης ποῦ γελᾶει ἀκόμα ἀπ' τίς θύμησες τῆς Πομπηίας. Εἶναι μιὰ ψυχὴ γιομάτη φλόγα κι' ἀρετὴ, εἶναι ἕνα ἀντρωμένο πνεῦμα ποῦ μέσα του πνέει τὸ πνέμμα ἐνοῦ αἰῶνα. Καὶ τί αἰῶνα! τοῦ πιὸ τολμηροῦ, τοῦ πιὸ ἀγαπητοῦ, τοῦ πιὸ μεγάλου! Ἄς ρίξουμε λοιπὸν μιὰ ματιὰ στὸν ποιητὴ, ὅπως ἦταν ἀνάμεσα σ' ἐκεῖνη τὴ ζωὴ, μέσα στὰ πράγματα. Νάτος ἀνακατωμένος μὲ τὸ λαὸ καὶ τοὺς ἥρωες τοῦ 1879, μοιράζοντας τὸ δυνατὸ ἰδανικὸ τους καὶ τίς εὐγαινικὲς τους πλάνες. Κυτᾶξτε ἀφτὸν τὸν πλατυμέτωπον ἄν-

τρα, γιομάτο ἀπὸ εἰκόνες καὶ σκέψεις, μὲ τὸν ἀθλητικὸ λαιμὸ του, τὸ μικρὸ, τὸ χολιασμένο, ποῦ, μὲ τὸ μάτι ἀναμένο, ρίχτηκε μὲς τὸ πλήθος τῶν κομμάτων καὶ θυσίασε στὴ λευτεριά τὴν καρδιά του τὸ πνεῦμα του καὶ τὴ ζωὴ του. Αὐτὸς ὁ ἄντρας εἶν' ὁ μεγαλόπνοος Σενιέ.

Σμίγει μὲ τὴ σοφία τοῦ πολιτικοῦ τὴν ὀρμὴ ἐνοῦ ἥρωα. Τοῦ ἀρέσει νὰ βγῆ γελασμένος ἀν κι' ἡ ἀρετὴ ξεγελαστῆ μαζὶ του. Δὲν εἶναι μοναχὰ ἕνας καλλιτέχνης βαθυστόχαστος, εἶναι μαζὶ καὶ πολίτης, εἶναι ἄνθρωπος, μεγάλος ἄνθρωπος.

Γιομάτος θάρρους, τετραλόγιστος, πιστός, σοφὸς μὲ δράση, ἀγνὸς ἀνάμεσα στὰ ἐγκλήματα ποῦ τὸν περιζώνουν, ὀλότελα παράμερα στὴ βία, γιὰ τὴν δὲ γνώρισε τὸ φόβο, ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ λέη:

"Ὁ ἀρετὴ! Ἐοὺ νὰ κλάψεις ἀν πεθάνω!

Ἡ ζωὴ του εἶναι λίγη, ἀλλὰ γιομάτη.

"Ὅχι, δὲν ἦταν ἕνας ἀνέμελος τραγουστής αὐτὸς, ποῦ θέρισαν τυχαῖα οἱ ἐχτροὶ του. Ὁ Σενιέ ἦταν ἀπ' τὸ θάρρος του, ἀπ' τὴν ἀγάπη του γιὰ τὴ λευτεριά, γιὰ τὸ σεβασμὸ ποῦ ἔθρεφε στοὺς νόμους, γραμμένους γιὰ τὴν καρμανιόλα. Ἄξιζε ἀληθινὰ τὸ θάνατό του. Ἦταν ἄξιος γιὰ τὸ πολιτικὸ μαρτύριο. Εἶναι ἕνα μεγάλο σφαχτάρι ποῦ τοῦ ὀφείλουμε ἕνα μνημεῖο γιὰ ἐξαγνισμό.

FRANÇOIS DE CUREL

ΚΡΙΤΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ὁ *François de Curel* εἶναι ἡ ὑψηλότερη σὲ πτῆση, ἡ πιὸ ἀσυγκράτητα ἀπ' τὸ ἴδιο τῆς τὸ πλοῦτος ξεχειλιστή, ἡ πιὸ πλατειὰ σὲ ζωὴ ἐκδηλωμένη στὸ φῶς τοῦ πάθους καὶ τῆς δράσης δραματικὴ σκέψη τῶν τελευταίων χρόνων. Ἄν τὸ δράμα ζῆ μὲ τὴ δράση καὶ τὸ ρομάντσο μὲ τὸν παθητικὸ παλμὸ τοῦ συναισθηματισμοῦ μας, μὲς τὸ ἔργο του ἡ διαδοχικὴ καὶ μεθοδικὴ κατάκτηση τοῦ δευτέρου ἀπ' τὸ πρῶτο, ξεπερνάει τὰ μονότονα πλαίσια τῆς οἰχτρῆς καὶ ἴδιας ἐπανάληψης τῶν νόμων ποῦ τὸ δράμα πῆρε στὸν τελευταῖον αἰῶνα, κί' ἐκεῖ ὡς τις ρίζες τῆς ἀνθρώπινης ψυχολογίας, ἐκεῖ ποῦ σμίγουν τὴν κοινὴ καταγωγὴ τους μέσα μας, οἱ φαντασίες, οἱ πίστες, τὰ πάθη, τὰ ἔνστιχτα, ἡ βούληση, ὁ πόνος, βυθᾶει κί' ἀναδίνει σὲ δυνατὴ ὁμορφίαν τὸν ἀγῶνα καὶ τὴν ἀνησυχία τῆς σύχρονης συνείδησης. Δὲν καταφεύγει στὴ δημιουργία συμβόλων γιὰ νὰ δόση μορφολογικὰ τὸν παλμὸ τῆς ζωῆς ποῦ κρύβεται στὸ βάθος τῶν πραγμάτων, γιὰ τὴν ὑψώνεται καὶ γίνεται δημιουργὸς ψυχῶν, αὐτὸς. Ἡ ὑψηλὴ πνευματικότητά του κρατιέται ἰσόρροπα στὴν ἀριστοκρατικὴ σφαῖρα τῆς πιὸ ἀνώτερης πραγματικότητος. Ἡ ζωντανὴ καὶ ἄρτια καλλιτεχνικότητά τῆς δραματικῆς του τέχνης καὶ φράσης εἶναι τέλεια καὶ ἀσύγκριτα συγκρασμένη μὲ τις οὐσίες τῆς σύχρονης ζωῆς ποῦ προβαίνει ἐκδηλωνόμενη μέσα τους. Φεύγοντας ἀφρόντιδα τις ἐξωτερικὲς συνθήκες τοῦ Θεάτρου, ὑψώνεται ὡς τις κορφὲς τῶν ἰδεῶν, κί' οἱ ἥρωές του, ψυχολογικὰ ἄρτια δοσμένοι, στέρεα ἀκολουθώντας τον στὸν ὑψωμὸ τοῦ ἀγῶνα, μιλάνε τὴ γλῶσσα τῶν βαθύτερων συναισθημάτων καὶ στοχασμῶν.

Ὁλόκληρο τὸ ἔργο του εἶναι ἐμποτισμένο ἀπ' τὴν ὑψηλὴ σκέψη γι' αὐτὸ εἶναι καὶ θὰ μείνη ζωντανό. Δὲ σκύβει ν' ἀκούση ἄμεσα τὴ συνηθισμένη ζωὴ τῶν ἀνθρώπων, τὰ ἥθη καὶ τὰ πάθη τους καὶ νὰ βασίση τὸ ὕλικό τῆς τέχνης του ἀπάνω στὴ ξερὴ παρατήρηση κατὰ τὸ παράδειγμα ὄλων τῶν συγχρόνων δραματικῶν. Ἀλλὰ ἀντίθετα, ἀναλυτικὰ, δίχως τὸ δράμα νὰ γεννιέται ἀπ' τὴν ἰδέαν, ἀλλὰ ἡ ἰδέαν αὐθόρμητα νὰ πηδᾷ ἀπ' τὸ δράμα, ἀκολουθώντας τους βαθειοὺς ἠθικομεταφυσικοὺς στοχασμοὺς τῆς ὑψηλῆς καὶ βαθυστόχαστης μοναξιάς του, ποῦ ὀλοῖσα ὀδηγᾶνε στὰ βάθη τῶν ψυχῶν, φτάνει ὡς τις συνέπειες ποῦ αὐτοὶ βγάνουν, ὄχι γυρεύοντας μιὰ λύση, ἀλλὰ ὑποβάλλοντάς μας τὴν, σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους τῆς ἀληθινῆς τραγωδίας, ἀπὸ ὅλες τις παραλλαγὰς τῆς ἀνθρώπινης ἀντίληψης, προοπτικῆς καὶ πράξης ποῦ μποροῦν νὰ ὑπάρξουν ὡς πρὸς αὐτήν. Κί' ἔτσι, ἐνῶ πραγματικὸς σκοπὸς του εἶναι τὸ δράμα, κατορθώνει ὑπέροχα νὰ φτάνη ὡς τις πιὸ ἀνώτερες πνευματικὲς συνέπειες, ὡς τις ἰδέες, ποῦ κί' αὐτὲς συνεχτικὰ ὑποταγμένες στὸ σκοπὸ τοῦ Θεάτρου δὲν τὸν ἐνδιαφέρουν τόσο καθ' αὐτὲς, ὅσο γιὰ τοὺς ἀγῶνες, τις τρικυμίες, τὴ δράση ποῦ ἐπιταχτικὰ σηκώνουν στὶς ψυχὰς. « Ἀγαπῶ τις ἰδέες γιὰ τὴ δύναμή τους, λέει, ν'

ἀνάβουν πυραγιές. Γιατί, μαζί μὲ τὴν ἀγάπη εἶναι τὸ καλλίτερο προσάναμα στὰ πάθη». Κί' ὅλο του τὸ ἔργο πάλλεται, ἔτσι, ἀπὸ τὸν πυρετὸ αὐτὸν τοῦ πιὸ οὐσιώδικου τῆς ἀνθρώπινης φύσης, τις ἰδέες καὶ τὰ πάθη, ἀπ' αὐτὸν τὸ «θησαυρὸ τῶν ταπεινῶν» ὡς λέγει ὁ Μαίτερλιχ. Κί' ἡ ἔντονη κί' εὐγενικὰ πνοὴ τους ξεχύνεται μὲς τὸ ἔργο του ὑποβλητικὰ καὶ ζωντανὰ καὶ στὶς μικρότερες λεπτομέρειές του, σύμφωνα μ' αὐτοὺς τοὺς ἴδιους νόμους τῆς σκέψης καὶ τῆς ζωῆς.

Κανένα στὴν ἐποχὴ μας, ἐχτὸς ἴσως τοῦ Ἴψεν, δραματικὸ τεμπεραμέντο δὲν εἶναι πιὸ πλούσιο σὲ καρπερὲς ἰδέες καὶ χαρακτήρες. Κάτω ἀπ' τις μορφὲς καὶ φαινομενικότητες τοῦ ἔργου του κρύβεται ἡ πιὸ βαθειὰ ἐνότητα. Ἡ μελαγχολία μέσα του σμίγει μὲ τὴν εἰρωνία. Μέσα στὴ θλίψη του σὰ ριπὴ τοῦ ἀνέμου βογγάει ἡ ἀπολύτρωση. Μέσα στὰ πάθη λαθαίνει ἡ καταστροφή μαζί κί' ἡ ματαιότητα. Οἱ χαρακτήρες μὲς τὰ αἰσθημάτά τους, τις τρέλλες καὶ τὸν πόνο τους, θέλουν νὰ κλάψουν ἢ νὰ χαροῦν ἀναγέννηση. Μὲς τὴν ἀπέραντη σκέψη του, ὡς φαίνεται στὸ ἔργο του, ὑψώνονται κατακόρυφα οἱ εὐγενικότεροι ἀγῶνες τῆς σύχρονης συνείδησης. Ἀπ' τις ψυχολογικὲς, τις κοινωνικὲς, τις ἠθικολογικὲς ἔγνοιες ὑψώνεται ὡς τοὺς πιὸ ἀνήσυχους κί' ἀξεδιάλυτους μεταφυσικοὺς στοχασμοὺς, ἄξια κί' ἐρωτηματικὰ στηλόνοτας τὰ μάτια στ' ἀνερεύνητα χάη τῶν μυστηρίων.

Κάτω ἀπ' τὸ δραματικὸ μέσα του κρύβεται ὁ φιλόσοφος. Ἀλλὰ ἡ ἀβάσταχτη ὀρμὴ του πάντα ν' ἀναζητᾷ δίχως νὰ σταματᾷ ποτέ, ἢ ἡ ἀποκλειστικὴ ἀσχολία του γιὰ τις ψυχὰς ποῦ παθητικὰ σέρονται ἀπ' τις μυστικὲς ροπὲς τους πρὸς τ' ἄγνωστο, σέροντας πιὸ ἔντονα, πάντα, μαζί τους καὶ ὑψώνοντας τὸ πάθος καὶ τὴ δράση, ποῦ εἶναι ὁ κεντρικὸς σκοπὸς τοῦ δραματικοῦ ποῦ πιὸ πολὺ κλεῖ μέσα του, τὸν σώζουν ἀπ' τὴν ξηρότητα τῆς λογικῆς φιλοσοφικῶν ἀπλῶς διάλογων, σὰν τοῦ Ρενάν.

Πολλοὶ τὸν εἶπανε πεσιμιστὴ. Ἀλλ' ἂν ὁ πεσιμισμὸς εἶναι μιὰ ἀναπόφυγη, συνέπεια τοῦ σύχρονου σκεπτικισμοῦ, καθὼς τὸν νοιώθουμε σήμερα, μὲ τὸν ἀρνητικὸ καὶ καταστρεφτικὸ του χαρακτήρα, κανενοῦ τότε ἄλλου ὁ πεσιμισμὸς ἀπ' τὸν δικό του, δὲ στερεῖται πιὸ πολὺ τὸ χαρακτήρα τοῦτον. Μὲς τὸ ἔργο του ἀναπηδᾶνε δυὸ πηγὲς αὐθόρμητης ἀνησυχίας, ποῦ ὕστερα σμίγουν στὰ ἴδια ρεῖθρα: Ὁ σκεπτικισμὸς του ποῦ ξεχύνεται σὲ μιὰν ἀπέραντη συμπίονια καὶ ἡ διάθεση ποῦ παθαίνεται ἀπ' τὴ γνώση τῶν μυστηρίων ποῦ ξετυλίγονται βαθειὰ μας, καὶ ἀπάνωθὲ μας καὶ ποῦ ὁ πυρετὸς τῆς γνώσης τους μᾶς βεβαιώνει μυστικὰ πῶς πραγματικὰ ὑπάρχουν. Μέσα ἀπ' τὴν ἀπέραντη ματιὰ του ἀπάνω στὴν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος μπορεῖ νὰ βγάνη μιὰν ἀπελπιστικὴ ἰδέαν. «Κάθε φορὰ λέει, ποῦ ἕνας λαὸς φτάνει στὸ πιὸ ψηλὸ βαθμὸ τοῦ πολιτισμοῦ, ἀνακαλύπτει ξαφνικὰ τις ἀσυνέπειες τῆς θρησκείας, τῆς ἐπίδοσής του καὶ χάνει τὴν πίστη ἄλλὰ μόλις ἀρχίζει νὰ ξεπέφτει, τότε οἱ ἐγωῖσμοι γίνονται ἄγριοι κί' ὅλα γκρεμίζονται σ' ἕνα σωρὸ τρελλό. Ἀπὸ δῶ βγαίνει κί' ἡ περίεργη ἀντίφαση, νὰ κάνουν ἀξιοθαύμαστες προσπάθειες πρὸς τὴν ἀλήθεια καὶ νὰ μὴ ζοῦν ὕστερα ἀπ' τὴν πλάνη. Νόμος μοιραῖος, ποῦ ἡ παγκόσμια ἱστορία τὸν ἀποδείχνει». Κί' ἄλλου: «Τὸ πιὸ παλαιὸ ἀπ' τὰ γνωστὰ βιβλία, ἡ Βίβλος, δηγᾶται πῶς ἄλλοτε οἱ ἄνθρωποι ἐπιχείρησαν νὰ χτίσουν ἕνα πύργο τόσο ψηλὸ ποῦ θάγγιζε τ' ἀστέρια... Λοιπὸν! οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς μας ἀγωνίζονται νὰ χτίσουν ἕνα πύργο, μὲ ἀρετὲς, ἐνέργειες καὶ θάρρος ποῦ θὰ κυριαρχῆ στὸν οὐρανό, τοὺς... ἔρημους παράδεισους». Ἡ μπορεῖ, ἀπ' τὸ ζῶο ποῦ βρίσκει πῶς ὑπάρχει ἀκόμα μέσα

μας ύστερα από τόσους αιώνες πολιτισμού, να δείχνει καθαρά πώς το λογικό μας, αντί να μας περηφανεύει, μάς δείχνει καθαρότερα την ανημποριά μας. «Το λογικό μου!...» «Ότι μου δείχνει πιο καθαρά είναι τα βάθη των σκοταδιών όπου χάνονται τα μάτια μας!...» λέει. Μπορεί απ' την αδυναμία της επιστήμης να φέρη τη σωτηρία, απ' τον απελπισμένο αγώνα μας με τη φύση που περιγελάει σαρκαστικά όποιον ζητάει να ύψωθῆ ἀπάνω ἀπὸ πράγματα κι' ανθρώπους, ἢ απ' την τραγική αδυναμία του ἀπόστολου που μέσα του ανακαλύπτει τὰ κοινὰ ἀνθρώπινα ἐλαττώματα, απ' τὸ σωρὸ τῶν ζωϊκῶν συμφερόντων κάθε λογῆς, απ' τὸ φριχτὸ φαινομαινικὰ ἐγωϊσμὸ τοῦ ἀνθρώπου τῆς δράσης, ἀλλὰ γόνιμου ὅμως γιατί ἀνοίγει νέους δρόμους στὴν ἀνθρώπινη ἐνεργητικότητα, απ' τὴς ἠθικὲς καὶ κοινωνικὲς ἀνισότητες, απ' τὴ παραχαχκτικὴ σκλαβιά σ' ἀνθρώπους καὶ σὲ πρόληψες, απ' τὸ σβύσιμο κάθε ἐλπίδας, μπορεῖ ἢ ἀνησυχία του νὰ εἶναι ἀσβυστή. Ἀλλὰ μιὰ ἀνώτερη συνείδηση δὲ μπορεῖ νὰ ξεφύγῃ τὰ βαρεὰ ῥίγη τῆς ἀμφιβολίας. Ἀλλὰ ἡ ἀρνητικὴ τάση τοῦ πεσσιμισμού δὲ φαίνεται ὀλόκληρα στὸ ἔργο του. Ὁ σκεπτικισμὸς του εἶναι ἀπ' τοὺς πιο γόνιμους. Ἀφίνει διαλεχτὴ θέση στὰ πιο γενναῖα ἔνστιχτα, στὴς πιο καρπερὲς πίστες. Ὁ σκεπτικισμὸς του εἶναι γόνιμος, σκεπτικισμὸς σὰν τοῦ Πασκάλ, ἰδεαλιστικὸς σκεπτικισμὸς. Ἡ κυριαρχικὴ δύναμη τῆς Ἰδέας ὡς ρυθμιστὴ τῆς πραγματικότητας, εἶναι απ' τὰ πιο χυπητὰ νοήματα τοῦ ἔργου του. Ἄν δὲ μπορούμε ἴσως νὰ μάθουμε τίποτα απ' τὴς δυνατὲς πραγματικότητες ποῦ τόσα μυστήρια κλειοῦν μέσα τους, ἀδιάφορο! μπρὸς στὴν ἀδυναμία καὶ τῆς δυνατότερης βούλησης ν' ἀποδιώξῃ τὰ προβλήματα αὐτὰ ποῦ μάς παιδεύουν, ὁ νοῦς κι' ἡ πίστη πέρνουν τὰ δικαιώματά τους ἀπάνω στὴ ζωὴ, ὅπως καὶ τὸ δικαίωμα νὰ πράττουμε σὰν ν' ἀνταποκρινότανε ἡ πίστη μας αὐτὴ σὲ μιὰ βέβαιη, ὀρισμένη καὶ ὑπαρχτὴ πραγματικότητα. Μέσα στὸ ἔργο του, απ' τὴ συνείδηση τῆς σύγχρονης ἀνθρώπινης ἠθικῆς ἀδυναμίας, σὰν νὰ ζητᾶ νὰ μάς γεννήσῃ μέσα μας τὸ μεγάλο ῥῶτημα γιὰ τὴ ζωὴ, τὸ μέλλο, τὰ πεπρωμένα μας, καὶ νὰ μάς ἀνάβῃ νὰ ὀδέσῃ με πίστη καὶ με πάθος τὸ δρόμο τῆς Ἰδέας. Ὁ πεσσιμισμὸς καὶ ὡς θεωρία καὶ ὡς ἠθικὴ ἔρχεται σὰν ἄρνηση ζωῆς. Μὰ ἡ τάση αὐτὴ μετὰ τὸ ἔργο του δὲ φαίνεται πουθενά. Περιφρονεῖ τὴς φαντασίες τοῦ χοντροκομμένου ἀνθρωπομορφισμοῦ στὴς θρησκείες. Σὰν τὸν Σαῖν - Μπεβ ποῦ πρῶτα τὴν ἀλήθεια ἤθελε καὶ ὕστερα τὸ καλὸ καὶ τὸ ὠραῖο, τὸ ἴδιο καὶ αὐτὸς πρὸς τὴν ἀλήθεια τρέχει. Καὶ μ' ὅλη τὴν ἀδυναμία μας νὰ τὴν πιᾶσουμε δὲ λυγᾶει σὲ στεῖρα ἄρνηση ἢ ἐγκαρτέρηση, ἀλλ' ἀγκαλιάζει ὅτι βαθὺ ἔχουν οἱ ὁρμὲς τοῦ φυσικοῦ μας. Καὶ μετὰ τὸ πάθος, τὴ συγκίνηση ποῦ ἀνακινεῖ κάθε σκέψη του, ἀπλώνεται τὸ φῶς ποῦ βγαίνει απ' τὴς χρονομιῆς καὶ τὰ λόγια κάθε ἀληθινὰ ἀνώτερης συνείδησης, χύνεται σὰν πνοὴ ὁ οἶχος του, καὶ μέσα μας σταλάζουν οἱ ἰδέες του, οἱ πίστες του, οἱ ἀγῶνες του, σὲ θέση κι' ὄχι ἄρνηση ζωῆς.

Ἡ κριτικὴ ἔρευνα γιὰ νὰ δείξῃ τὴν πιο βαθεῖα καὶ κεντρικὴ γραμμὴ τοῦ ἔργου ἐνοῦ ξεχωριστοῦ φιλοσόφου ἢ καλλιτέχνη, πρέπει πρῶτ' απ' ὅλα τὸ ἔργο του νὰ εἶνε τελειωμένο. Καὶ τὸ ἔργο τοῦ *François de Curel* δὲν τελείωσε ἀκόμα. Κι' ἐπειτα, ἐπειδὴ σκοπὸς μοναδικὸς τοῦ κριτικοῦ εἶναι ἡ οὐσία τοῦ ἔργου καὶ τὸ ξετύλιγμά της ὕστερα πάντα στὴ κεντρικὴ γραμμὴ της, γι' αὐτὸ τὸ κατέβασμα ὡς τὴς λεπτομερειακῆς ἀνάλυσης κινδυνεύει νὰ γίνῃ βιογραφικὸ ἢ ἱστοριολογικὸ σημεῖωμα. Γι' αὐτὲς λοιπὸν τὴς δυὸ αἰτίες ἀπλὰ τὸν κεντρικὸ πυρῆνα τῆς σκέψης του κοιτάξαμε νὰ

δόσουμε, ποῦ ἀργότερα ποῖος ξέρῃ τί ξετύλιγμα μπορεῖ νὰ πάρῃ. Μὰ οἱ ἀνώτερες αὐτὲς ἀνάτασες ποῦ τὸν ξεχωρίζουν ἀπὸ κάθε ἄλλο δραματικὸ, ἐπειδὴ δὲ μπορούσαν νὰ ἐκδηλωθοῦν με κοινὰ μέσα, γι' αὐτὸ ἓνα απ' τὰ οὐσιαστικὰ στοιχεῖα τῆς δραματικῆς του τέχνης εἶναι ἡ ἀσύγκριτη προσαρμογὴ τῆς μορφῆς πρὸς τὴ σκέψη του. Κι' ἡ ἐκδήλωσή του, ὡς ὁμορφιὰ καὶ συγκίνηση, εἶναι απ' τὴς πιο σπάνιες. Ἀπ' τὴ σφαῖρα τῆς πνευματικῆς του ἐνόρασης οἱ ἰδέες ντύνονται καὶ ξετυλίγονται συχνὰ σὲ εἰκόνας ἀμίμητα σὲ γοητεία δυνατὲς, γιατί τὰ δυνατὰ καὶ μεγαλόπρεπα λόγια ἀκολουθοῦν τὸ πάθος σὰν τὸν κεραινὸ ἢ βροντῆ.

«ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ»

ΤΟ ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΟ ΕΙΔΩΛΟ

(Ἡ ἀπὸ σκηρῆς διδασκαλία χωρὶς τὴν ἄδεια τῆς «Λογοτεχνίας» ἀπαγορεύεται ἀπολύτως.)

ΠΡΟΣΩΠΑ

ΑΛΒΕΡΤΟΣ ΝΤΟΝΝΑ
ΜΩΡΙΣ ΚΟΡΜΙΕ
ΔΙΟΝΥΣΗΣ
ΒΑΠΤΙΣΤΑΣ

ΛΟΥΪΖΑ ΝΤΟΝΝΑ
ΑΝΤΩΑΝΝΕΤΑ ΜΙΛΑ
ΙΩΑΝΝΑ ΔΕΖΕΝ
ΕΥΓΕΝΙΑ

Ἡ σκηρῆ στὸ Παρίσι.

ΠΡΑΞΗ ΠΡΩΤΗ

Στὸ σπῆτι τῆς Λουίζας. Μικρὸ σαλόνι πολὺ κομψό.

ΣΚΗΝΗ I

ΛΟΥΪΖΑ καὶ ΙΩΑΝΝΑ. Ἡ Λουίζα με Πενιουάρ, ἀχτένιστη ἀκόμα, γράφει. Ἡ Ἰωάννα ἔρχεται απ' ἔξω με πρῶτὴν ἐνδυμασία, πολὺ ἀπλῆ. Εἶναι κ' οἱ δυὸ ὡς εἴκοσι ὀχτῶ χρονῶν.

Λουίζα (στὸ ἔμπα τῆς Ἰωάννας γυρίζει πρὸς αὐτὴν κι' ἐκπληχτῆ κλεῖ τὸ στυλόχαρτο ἀπάνω στὴν ἐπιστολὴ ποῦ γράφει). Μπᾶ!.. Σηκώθηκες κι' ὄλας Ἰωάννα;... (τὴν φιλεῖ). Καλημέρα! Ἐρχεσαι τόσο πρῶτ' γιὰ νὰ σοῦ ποῦμε κανένα κοπλιμέντο; Ἰωάννα. Κοπλιμέντο;

Λουίζα. Ἐ, βέβαια!... ὁ λόγος χτές τοῦ Παύλου στὴ Βουλῆ... Καλὰ τοὺς τάψαλλε. Ἄ! Σὰν θάρθη ἢ ὦρα γιὰ τὸ σκούπισμα, ὁ ἀντρας σου θ' ἀρπάξῃ τὴν σκαῦπα... (κάνοντας μιὰ ὑπόκλιση) Κυρὰ Πρωθυπουργοῦ! Ποῖος ξέρεῖ πάλε ἀργό-

τερα;... Ἄ, νάμουνα κουριάδα τοῦ...

Ἰωάννα (λυπημένη). Μὴ τὴς σκεφτόμαστε αὐτὲς τὴς δόξες, Λουίζα...

Λουίζα. Τί κάνεις ἔτσι σὰ νὰ γυρίζῃς ἀπὸ κηδεῖα!... Τί σὰς συνέδηκε;

Ἰωάννα. Σὲ μάς, τίποτα' ἀλλά...

Λουίζα. Δόξα σοι ὁ Θεός!... Γιατὶ στὴν ἐποχὴν ἐτούτη!

Ἰωάννα. Θὰ διάβασες λοιπὸν ἐφημερίδες ἀφοῦ εἶσαι τόσο καλὴ πληροφορημένη γιὰ τὸ λόγο τοῦ Παύλου... Δὲ σοῦκανε ἐντύπωση τίποτ' ἄλλο;...

Λουίζα. Δὲν εἶδα ἐφημερίδα. Ὁ Ἄλ-

βέρτος πριν, προτού βγή έξω, μου τὰ εἶπε. Ἦταν γιομάτος ἐνθουσιασμό για τὸν γαμπρό του...

Ἰωάννα. Δὲ φαινότανε ἀνήσυχος ;

Λουίζα. Πολὺ ἡσυχος, ἀπεναντίας, ὅπως πάντα.

Ἰωάννα. Εἶναι στὸ νοσοκομεῖο τώρα;

Λουίζα. Τὸ πρωτὶ, πάντα, βέβαια.

Ἰωάννα. Για παράγγειλέ του νάρθη... Γρήγορα !

Λουίζα. Τρελλάθηκες ! Ἐκτὸς ἀν πρόκειται για καμμιά ἀρρώστια.

Ἰωάννα. Γι' αὐτὸν τὸν ἴδιο πρόκειται.

Λουίζα. Ρώτησες ἀν φαινότανε ἀνήσυχος ;...

Ἰωάννα. Ἐχει ἀφορμὴ για νᾶναι... σὲ βεβαιώνω... Ἀλλὰ μὴ χάνουμε καιρό.

Λουίζα. Χτύπα νὰ τοιμάσουνε ἀν θέλης τ' ἀμάξι... Μὰ ξέχασα ! Τὸ πῆρε αὐτὸς τ' ἀμάξι... Τώρα τὸ θυμάμαι ! Φεύγοντας μου εἶπε πὼς θὰ γυρίση γρήγορα για νὰ δῆ κάποιον ποὺ περίμενε.

Ἰωάννα. Δὲ ξέρεις ποιόν ;

Λουίζα. Ὅχι. Ποιὸς φοβάσαι νὰ μὴν εἶναι ;...

Ἰωάννα. Μᾶς ὑποσχέθηκαν νὰ μὴ στείλουν κανένα ἀκόμα...

Λουίζα. Σὲ παρακαλῶ !... Δὲ ξέρω τίποτα, δὲ καταλαβαίνω τίποτα, μὲ σιγοφένεις στὴν ἀμφιβολία !...

Ἰωάννα. Ὅλα θὰ διορθωθοῦν, ἀγαπημένη μου... Σ' αὐτὸν τὸν κόσμο ὅλα διορθώνονται !... Σήμερα φοβερρίζουν, τέλος πάντων, τὸν Ἀλβέρτο μὲ ἀνακρίσεις... Σήμερα τὸ πρωτὶ τὸ λένε οἱ ἐφημερίδες χωρὶς νὰ γράψουν τ' ὄνομά του, ἀλλὰ κατὰ τὸ βράδυ... αὐριο θὰ γίνη θόρυβος... θὰ γίνη τὸ σκάνδαλο τῆς ἡμέρας !...

Λουίζα. Καὶ τί μποροῦνε νὰ κατηγορήσουν σ' ἓνα ἄνθρωπο ποὺ ἡ ἐπιστήμη τοῦ γιομίζει ὅλη τὴ ζωὴ ;... Ἀπ' τὴν κλιτική του, ἀπ' τοὺς ἐσωτερικούς του, ἀπ' τὰ μαθήματά του στὸ Πανεπιστήμιο, ἀπ'

τὰ ἔργα του, δὲ βγαίνει τίποτα...

Ἰωάννα. Καταραμένη ἐπιστήμη ! Αὐτὴ τὸν καταστρέφει Ἰσα-Ἰσα... τὸν κατηγοροῦνε πὼς μεταχειρίζεται τοὺς ἀρρώστους του σὲ πειράματα.

Λουίζα. Κι' ἐπειδὴ τὸ λέει μιὰ ἐφημερίδα, παραδέχεσαι ἀδίσταχτα πὼς ὁ κουριάδος σου εἶναι κακοῦργος ;... ὁ Ἀλβέρτος εἶναι ἓνας ἀπ' τοὺς πρώτους σφοῦς τῆς ἐποχῆς, ἡ πιὸ λαμπρὴ δόξα τῆς Γαλλίας !... Ὅταν θέλουμε νὰ ρίξουμε κατὰμουτρα στοὺς ξένους λίγα ὀνόματα, λέμε Παστέρ κι' ὕστερα ἀμέσως Ἀλβέρτος Ντανά. Ἀλλὰ τί θὰ πῆ αὐτό ! πλάθουν μιὰν ἠλίθιαν ἱστορία κι' αὐριο ἡ συμμορία τῶν μέτριων θὰ γιορτάση τὸ πέσιμο ἐνοῦ μεγάλου ἀνθρώπου ! Σὲ τί ἐλευνοῦς καιροὺς ζοῦμε γιομάτους ἐπιδουλές ! Ὁ Παῦλος τί λέει ;... ποιὰ εἶν' ἡ γνώμη του ;... Δὲν ὑποπτεύεται κανένα ἐκδιασμό ;

Ἰωάννα. Στὴν ἀρχὴ τοῦ ἤρθε αὐτὴ ἡ ἰδέα.

Λουίζα. Ἔ, λοιπόν ;...

Ἰωάννα. Τώρα δὲ ἔφυγε ἀπ' τὸ σπῆτι μας ὁ διευθυντὴς τῆς Ἀστυνομίας.

Λουίζα. Ὑστερα ἀπ' τὸ χτεσινὸ λόγο !...

Ἰωάννα. Καὶ μὲν !... τὸν ἄντρα σου τὸν βαραίνουν τόσο καθαρὲς ἀπόδειξες για τὴν ἐνοχὴ του ποὺ εἶν' ἀδύνατο νὰ μποῦσθῆ μιὰ ἔρευνα στὸ σπῆτι σας, τὸ βράδυ, σὲ τέσσαρες ἡ ὥρα... ὄχι προτῆτερα. Ὡς τότε, θὰ ἐξασφαλίσουμε ὅλα τὰ ἐνοχοποιητικά : σημειωματάρια μὲ παρατήρησεις, ἀποτελέσματα πειραμάτων κτλ.

Λουίζα. Ἀφοῦ ζητᾶνε ἀπόδειξες θὰ πῆ πὼς μένει ἡ ἐλπίδα ὅτι εἶναι ραδιουργία.

Ἰωάννα. Μὰ θὰ ζήτησαν ἀπόδειξες ἀν δὲν εἶχαν κι' ὄλας ;... Ἡ ἔρευνα εἶναι κι' αὐτὸς ἓνας τύπος γιομάτος φασαρία ποὺ δὲν πρέπει ὅμως νὰ τὸ πάρης τραγικά. Οἱ σκηνοδότες κάνουν θόρυβο μὲ τις κουβεντες τους τὴν ἴδια ὥρα ποὺ παρουσιάζουν τὸ καρῦδι μπρὸς τὰ μάτια τοῦ κόσμου. Ὁ Παῦλος εἶναι στὸ διευθυντὴ τῆς

Πολυκλινικῆς για νὰ προσέχη σὲ ἀδικρισίες τοῦ προσωπικοῦ.

Λουίζα. Για τὰ πειράματά του... τί εἶδους πειράματα ;

Ἰωάννα. Ὁ ἄντρας σου μπόλιασε τὸν καρκίνο σὲ μερικούς ἀρρώστους.

Λουίζα. Μὰ ἔχω ἀκούσει ἀπ' τὸν Ἀλβέρτο πὼς ὁ καρκίνος δὲν μπολιάζεται !...

Ἰωάννα. Φαίνεται πὼς βρήκε κάπιο μικρόβιο ποὺ μερικέστου καλλιέργειες χειροτερέθουν τὴν μόλυνση καὶ δίνει τὴ φοβερὴ ἀρρώστια· οἱ θαυμαστές του, γιατί ἔχει καὶ θαυμαστές, λένε πὼς σὲ λίγο ὁ καρκίνος θὰ γιαιτρέβεται γρήγορα μ' ἓνα ὄρρο ποὺ μελετᾶει ὀλοένα ὁ ἄντρας σου.

Λουίζα. Τότε γιατί νὰ τὸν καταδιώχνουν, τὸν ἄντρα μου; Θάπρεπε ἀπεναντίας νὰ τὸν δοξάζουν σὺν τὸν Παστέρ !...

Ἰωάννα. Ὁ Παστέρ γιάτρεψε τὴ λύσσα χωρὶς νὰ τὴν μεταδόση σὲ κανένα. Ἐνῶ αὐτὴ τὴ στιγμή δεκαπέντε-εἴκοσι κακόμοιροι ὑποφέρουν ἀπὸ πρισήματα θανατερὰ ποὺ τοὺς τάδοσε ὁ Ἀλβέρτος.

Λουίζα. Ἀλήθεια λές ;... Δὲν τὸν κατηγορᾶνε ἄραγες ἀδικα ;... Θάταν τόσο ἐγκληματικό !...

Ἰωάννα. Ὁ Παῦλος εἶναι βέβαιος πὼς δὲν ὑπάρχει καμμιά ἀμφιβολία. (Σιωπᾶνε λίγος).

Λουίζα. Κι' ὅταν σκέφτομαι πὼς στὴν ἀρχὴ ποὺ παντρεφτήκαμε ὑπόφερα τόσο πολὺ γι' αὐτὸν τὸν ἄνθρωπο !

Ἰωάννα. Ναί, ἀλήθεια. Σ' εἶδα νὰ ζηλεύεις, νὰ ζηλεύεις πολὺ τὴν ἐπιστήμη του ! Μάτια σὲ συμβούλευα πὼς μιὰ φρόνιμη γυναίκα πρέπει ἀπεναντίας, νὰ σπρώγγη τὸν ἄντρα της νὰ βρίσκη ἔργασια, ἐσύ, δὲν ἤθελες τίποτα ν' ἀκούς. Καὶ μὴ ταῦτα ἔλεπες μὲ τί ἐπιμονὴ ἐγὼ ἀπ' τὴν ἄλλη μεριὰ ἀγωνιζόμενα νὰ συγχρατήσω τὸν Παῦλο στὴν πολιτική. Εἶνε ὅμως ἀλήθεια πὼς οἱ ἐκλογικὲς του ἀσχολίες δὲν τὸν μπόδιζαν νὰ μὲ σκέπτεται, νὰ φροντίζῃ για μένα. Ἦμουν τυχερὴ.

Λουίζα. Κι' ἐγὼ ἤμουν τυχερὴ στὴ δυστυχία μου ! Ὁ Ἀλβέρτος δὲ θέλησε νὰ νοιώση ὡς πιὸ σημεῖο τοῦ δινόμουνα ὀλόκληρη δικιά του. Νὰ φοβόταν τάχα τὴν ἀφροσύνη μου ; Νὰ νόμιζε ἄραγες πὼς τοῦκλεβε τὸν καιρὸ ἀπ' τις σπουδαχτικές του ἔρευνες ; Ἡ εὕρισκὲ ταπεινωτικό γι' αὐτὸν νὰ πέση, αὐτὸς ὁ μέγας, μὲ τις τόσες του ἐλπίδες για θουμαστές ἀνακάλυψες, στὰ πόδια μιᾶς ἀγνωρῆς γυναίκας ; Δὲ θὰ πῆ ὅμως πὼς δὲ ζοῦμε στὸ ἴδιο δωμάτιο, πὼς δὲ κοιμώμαστε στὸ ἴδιο κρεβάτι, πὼς δὲ ζοῦμε ἡσυχὰ καὶ νοικοκυρεμένα· ἐνῶ πραγματικά ὁ Ἀλβέρτος μου εἶνε τόσο ξένος ὅσο κι' αὐτός, για ἰδὲς, ὁ ἄνθρωπος ποὺ περπατᾶει στὸ πεζοδρόμιο, ἔξω. Καὶ μὴ ταῦτα για ἰδὲς τί λέω τύχη !

Ἰωάννα. Καὶ πάλι καλά, γιατί θάταν πολὺ δύσκολη ἡ θέση σου ἀν ζοῦσες μὲ τὸν Ἀλβέρτο ὅπως ζῶ ἐγὼ μὲ τὸν Παῦλο, νὰ ποῦμε.

Λουίζα. Βέβαια μὲς τὴν καρδιά μου δὲν πέθανε... Ὅμως μέσα μου συναιστάνομαι πὼς κάτι γκρεμίστηκε... Γιατί ἐχτιμούσα πάρα πολὺ τὸν ἄντρα μου... Ἡ αὐστηρότητα τῆς ζωῆς του, ἡ ἀκατάπαφτη τάση του πρὸς ἓνα εὐγενικό σκοπό. νὰ ἀνακουφίση τὴν ἀνθρωπότητα ποὺ βόγκει ἀπ' τὸν πόνο καὶ νὰ τῆς κάμη τὸ φυσικὸν πόνο λιγότερο φριχτό... γιατί τὴν ἠθική ὀδύνη... (ξεσπάει σὲ δάκρυα) τὴν ἠθική ὀδύνη, τὴν εἶχε πάντα στὸ πλευρό του δέκα χρόνια τώρα χωρὶς νὰ τὸ ὑποψιαστεῖ... Δὲ ξέρεις, δὲν ἔμαθες ποτέ σου οὔτε σύ, πόσο ἦτανε βαθειά... ὦ ! ἄσε με νὰ κλάψω !... δικαίωμά μου τώρα !... Εἶμαι περήφανη ποὺ ἤμουνα τόσο δυστυχισμένη κοντὰ σ' αὐτὸ τὸ τέρας !

Ἰωάννα. Λουίζα ! Ἄ ! ὄχι βρισιές !... τέρας ;... Μπά !... Ἀπλούστατα φιλόδοξος !... Ὁ Παῦλος τῶπε ἀμέσως· ἡ φιλοδοξία του τοῦπαξε αὐτὸ τὸ ἀσκημο παιχνίδι !... Κι' ὅσο γι' αὐτὰ ξέρει τί λέει ὁ

Παύλος... Μήν είμαστε υπερβολικοί... Κι' όμως δὲ φαινόσονται τόσο ἀξιολύπητη κοντὰ σ' αὐτὸ τὸ τέρας...

Λουίζα. Ἡ περιφάνεια του μὲ σύντριβε, ἀλλὰ ἔσκυβε ἀπάνω στοὺς ταπεινομένους μὲ τόση συμπάθεια!... πῶς λοιπὸν ν' ἀγανακτήσω;... Δὲν ἤμωνα μ' αὐτὸν παρὰ ἓνα ἀσήμαντο σημάδι μὲς τὸ πλῆθος, καὶ θὰ ἦτανε λιγάκι ἀχάριστο νὰ ππραπονοῦμαι ὅταν ἀνακατεβότανε μαζύ του, ὅταν ξόδευε ὅλες του τίς δυνάμεις μέρα νύχτα ὑπηρετόντας τὸν κόσμον;... Ἄν κρίνη κανεὶς ἀπ' τὸ ἐξωτερικόν, ξέρεις, πῶς πολλές φορές ἦτανε ὑπέροχος;... τὸν εἶδα τότε στὶς ἐπιδημίες, χαρούμενο, γαλήνιο, μὲ μιὰ ἡρεμία ἀληθινὰ ὑπέροχη. Κι' ἀπόδωνα αὐτὴ τὴ λαμπρὴ καὶ πρόθυμη τόλμη του στὴ συναίσθησή του βέβαια θὰ εἶχε πῶς ἦταν χρήσιμος καὶ σπλαχνικός...

Ἰωάννα. Καὶ γιατί ὄχι;... Ἄν κοιτάξης καλὰ στὸ παρελθόν του ξεχωρίζουν δυὸ ὁμορφες γραμμές... ὅταν παραδειγματὸς χάρις κόλλησε τὸ διφτερίτη σὰν ἔκανε τὴν ἐγχείρησή σου μὲ μιὰ μικρὴ ζητιάννα... Θυμᾶσαι ἓνα βράδυ ποὺ τὸν νόμιζε κανένας χαμένον... πάρε τὰ πράγματα ὅπως σοῦ ἀρέσει, ἤσουν αὐτὸς τότε πολὺ ἁπλοῦς στὴ θλίψη σου...

Λουίζα. Ναί, τότε... τὸν περιποιήθηκα μ' ἕλη τὴν καρδιά μου!... Για χάρις τῶν δυστυχισμένων προσπαθοῦσα νὰ τοῦ δώσω τίς εὐεργεσίες ποῦχε κάμει...

Ἰωάννα (χαμογελώντας). Καὶ γιὰ χάρις σου μαζί, μοῦ φαίνεται...

Λουίζα. Μπορεῖ... τὸλάχιστο στὶς δυὸ-τρεις μέρες ποὺ βιάσαζε ὁ κίντυνος... Μόλις σώθηκε θεώρησε καλὸ νὰ μὲ πατήσῃ μὲ τίς φτέρνες τῆς μεγαλοφυΐας του... τὸλάχιστο παρατήρησε τὸ ζήλο μου;... τὰ νοσοκομεία εἶναι γιομάτα ἀπὸ νοσοκόμες πὺρ ἀξίες ἀπὸ μένα... Μὰ δὲν εἶχε μαντέψει τὴ ψυχὴ!... Δόξα σοὶ ὁ Θεός!... Ἐχεις δίκην εἶναι εὐτύχημα ποὺ δὲ μὲ

κρατάει σκλαβωμένη μιὰ σοβαρὴ ἀφοσίωση. Ἡ φριχτὴ εἶδηση ποὺ μεύφερεις εἶναι, ὄλο-ὄλο, ἡ ἀρχὴ τῆς ἀπολευθέρωσής μου!...

Ἰωάννα (τρομαγμένη). Λουίζα!

Λουίζα. Εἶμαι τέλεια ἀποφασισμένη νὰ γίνω, νὰ εἶμαι ἐλεύθερη πιά! Δὲ θὰ μπόρῃσω νὰ ὑποφέρω...

Ἰωάννα. Πολὺ σωστό! Δὲν ἀγαπᾶς τὸν ἄντρα σου, παιδιὰ δὲν ἔχεις... ἡ περὶστασις εἶναι πολὺ κατάλληλη... τράβα τὸ σύρτη καὶ κοίμω ἡσυχία!...

Λουίζα. Νὰ θαφῶ ζωντανή... Μιὰν ἀπολευθέρωση περιεργή!... ὁ Ἀλβέρτος ἀξίζει τὴ φυλακὴ καὶ σὲ μένα τὴν προσφέρουν!... Εὐχαριστῶ πολὺ, ἀγαπητὴ μου! Δὲν ἀποχαιρέτησα ἀκόμα κάθε ἐλπίδα νὰ εἶμαι εὐτυχισμένη ἀκλουθώντας τίς κλίσεις τῆς καρδιάς μου...

Ἰωάννα (πολὺ συγκινημένη). Ἄλμονο, Λουίζα, αὐτὸ μονάχα ἔλλειπε! ἂν δὲν ἀπατώμαι, ἀγαπᾶς κανένα;...

Λουίζα. Ναί, ἀγαπῶ κάποιον...

Ἰωάννα. Τότε δὲν ἀξίζει τὸν κόπο νὰ ἀγωνιζόμαστε τόσο νὰ βγάλουμε τὸν Ἀλβέρτο ἀπ' τὴ σφηκοφωλιὰ ποὺ ἔπεσε... Ἐσὺ θὰ τὰ ἀνακατέψῃς ὅλα!...

Λουίζα (ἐκπληχτη). Ἐγὼ;

Ἰωάννα (ἀκλουθώντας τὴ σκέψη τῆς). Για σκέψου ποὺ μπορεῖ νὰ βγάλῃ ἓνα διαζύγιο!... Ἄν χωρίσης εἶναι σὰ νὰ δηλώνης ὀλοκάθαρα πῶς νομίζεις τὸν ἄντρα σου ἔνοχο!... Σέρνεις στὴ λάσπη τὴν τιμὴ του καὶ τὴν τιμὴ ὅλων τῶν δικῶν του!... Σαλεύεις τὴν ὑπόληψή τοῦ Παύλου... Μὲ τὸσους μάλιστα ὄχτροὺς ποὺ ἔχει, γιὰ σκέψου!... Ἀγαπημένη μου Λουίζα, πάντα ἤμαστε δυὸ ἀδερφὲς καλές. Στὸ βάθος μόνο αὐτοὶ οἱ δεσμοὶ ὑπάρχουν ἀκόμα... Μεγαλώσαμε σὲ κρεβάτια διπλανά. Ντύσαμε τίς ἴδιες κουκλές, τοὺς μαγειρέψαμε τὰ ἴδια φαγητά... Ποιοὶ λοιπὸν θὰ μιλήσουν μ' ἀνοιχτὴ καρδιά ἀναμεταξύ τους, ἂν ὄχι ἐμεῖς;

Λουίζα, σὲ παρακαλῶ πολὺ, κάμε το γιὰ μᾶς, μὴ χωρίζεις!

Λουίζα. Πῶς κατάλαβες πῶς θέλω νὰ χωρίσω;

Ἰωάννα. Πῶς! Δὲ... Διάολε! λές, τῶν ἀπάνω στ' ἄλλο, πῶς ἔχεις μιὰ συμπάθεια καὶ πῶς εἶσαι ἐλεύθερη... τότε, τὸ διαζύγιο;... τὸ φοβόμαστε τόσο πολὺ!... Αὐτὸ εἶδα! Λοιπὸν;...

Λουίζα. Δὲν πῆγε ὁ νοῦς μου τόσο μακρὰ... Πρὶν μιὰ ὥρα νόμιζα πῶς ἤμωνα δεμένη γιὰ ὅλη μου τὴ ζωὴ!

Ἰωάννα. Ἀλήθεια αὐτό!... Δὲν πρέπει νὰ βιάζουμε τὰ πράγματα... Ἡ ζωὴ σου θὰ διορθωθῇ σιγά-σιγά... Εἶμαι βέβαιη πῶς ὁ Ἀλβέρτος ὕστερα ἀπὸ τόση φουρτοῦνα δὲ θάνατι δύσκολο ν' ἀράξῃ πουθενά... (Μιὰ σιωπή). Λουίζα, δεῖξε μου λίγη ἐμπιστοσύνη... Ποιὸς εἶν' αὐτός;

Λουίζα. Ὁ Μωρίς Κορμιέ.

Ἰωάννα (ἀπογοητευμένη). Ἄλλος σοφός!... Δὲ τὴν βραβέθηκες, δὲ τὴν χόρτασες, τὴν ἐπιστήμη;

Λουίζα. Ὁ Κορμιέ ἀσχολήθηκε πολὺ μὲ τὴ ψυχολογία, δηλαδή μὲ τὰ ψυχικὰ ζητήματα... Ἀπ' τοὺς νέους φιλόσοφους ἔχει τὴ φήμη πῶς αὐτὸς ξέρει καλύτερα τι γίνεταί μέσα μας. Τὸλάχιστο μὲ αὐτὸν μιὰ γυναίκα δὲ θὰ ὑποφέρῃ κοντὰ του χρόνια ὀλόκληρα χωρὶς νὰ πάρῃ εἶδηση.

Ἰωάννα. Τὸ πολὺ πολὺ νὰ δόσῃ ἓνα ἐλληγικὸ ὄνομα στὸν πόνο σου... Τέλος πάντων εἶναι τίμιον παιδί, καθὼς πρέπει καὶ εὐχαριστημένο ἀπ' τὸν ἑαυτό του... Σύνολο καλόν... Μὰ ἀδιάφορο, ἂν μποροῦσα νὰ κάμω ὅτι θέλω τὸν ἑαυτό μου σὲ βεβαιῶ, δὲ θὰ μὲ μάγειε ὁ ψυχολόγος σου...

Λουίζα. Ἀφοῦ ἀγαπᾶς τὸν ἄντρα σου ὅπως τὸν ἀγαπᾶς, δὲν εἶσαι σὲ θέση νὰ κρίνεις...

Ἰωάννα. Ἐγὼ, χτές, — σήμερον ὄχι, βέβαια — ἐγὼ χτές θὰ προτιμοῦσα τὸν Ἀλβέρτο. Εἶναι πιὸ δοξασμένος ἀπ' τὸν ἄλλον, κι' ὡς μυαλὸ χιλιάδες φορές, νομίζω,

πιὸ ἀνώτερος... Πρῶτα-πρῶτα, ὁ κ. Κορμιέ δὲ μπῆκε σπῆτι σὰς μὲ τὸ νὰ ἔρχεται νὰ τοῦ διορθώσῃ τὰ ἔργα του ὁ ἄντρας σου!

Λουίζα (μὲ περιφρανο χαμόγελο). Νὰ τοῦ διορθώσῃ; Ὁχι... Πρὶν τέσσαρα χρόνια ὁ Μωρίς ἦρθε νὰ ζητήσῃ κάτι πληροφορίες ἀπ' τὸν Ἀλβέρτο, τότε ποῦ ἔγραφε τὸ μεγάλο ἔργο του: «Ἡ ὑποσύνειδη προσωπικότητα»... ὁ Μωρίς δὲν εἶναι γιατρός, καὶ φοβόταν νὰ κάνει πειράματα ἀπάνω στοὺς νευραστενεῖς χωρὶς νὰ ἔχει δίπλα του ἓνα γιατρό... ὁ Ἀλβέρτος πῆγε πολλές φορές. Ἀπὸ δῶ εἶμαστε τόσο στενοὶ γινώριμοι.

Ἰωάννα. Πάει καλά. Ἀλλὰ ἡ ἰδέα ὅμως πῶς κιντυνεύει κανένας νὰ κάνει παιδί μ' ἓναν ἄνθρωπο ποῦ γράφει τὴ «ψυχολογία τοῦ ἔμβρου»... Πρρρρ!...

Λουίζα. Μά... γιὰ στάσου, μήπως ἔφτασα κιόλας ὡς ἐκεῖ;... Δὲ ξέρω ἀκόμα καλὰ-καλὰ ἂν αἰσθάνομαι μιὰ σοβαρὴ κλίση γι' αὐτόν. Μόνον σκοπεῖω νὰ νοιώσω μιὰ λεπτὴ εὐτυχία νὰ τὸν ἀκούω ν' ἀναλύει τίς λῦπες μου, τίποτ' ἄλλο.

Ἰωάννα. Αὐτὸς ὁ κύριος Κορμιέ, μ' ὄλη του τὴν καλωσύνη καὶ μ' ὄλη του τὴ ψυχολογία, παρατήρησε τὸλάχιστο τὴν ἐντύπωση ποὺ κάνει;

Λουίζα. Ὁχι ἤμουν πάντα προσεχτικὴ.

Ἰωάννα. Τέλος, ὑπόβαλε ὑποψηφιστότητα;

Λουίζα. Πολὺν καιρὸ τώρα μοῦ ἔδειχνε μιὰ μεγάλη φιλία, γιομάτη σεβασμό... Χτές, γιὰ πρώτη φορά, μ' ἔφερε σὲ δύσκολη θέση...

Ἰωάννα. Ἄ! Χτές ἔβαλλε φωτιὰ στὰ καράβια του; τὸν πονηρό!... Γιατί, ἐκεῖ ποῦ συχνάζει θάμαθε βέβαια, τὸ λιγότερον μιὰ μέρα πρὶν ἀπ' τοὺς ἄλλους, τὴν πιθανὴ καταστροφὴ τοῦ σπητιοῦ σου... Νὰ μιὰ καλὴ παρατήρηση γιὰ τὴν ψυχολογία!

Λουίζα. Ἀπλὴ σύμπτωση, σὲ βεβαιῶ...

Ἰωάννα. Φάνηκες ἀλύγιστη;

Λουίζα. Θέλεις καὶ τὴν ἀπίδειξή;...

Διάβασε τὸ γράμμα ποῦ γραφὰ ἔταν ἔμπαινες. Διατάζει τὸν Μωρίς νὰ μὴ ξανάρθη σπῆτι μου... (Ἡ Λουίζα πάει νὰ πάρει τὴν ἐπιστολὴ μὲς τὸ σιπόχαρτό της. Καθὼς ἡ Ἰωάννα διαβάσει :) Μήπως δείχνει πὼς θέλω τὸ ἀντίθετο; δηλαδὴ νὰ μὴ μ' ἀκούσει;

Ἰωάννα (δίνοντας πίσω τὸ γράμμα). Μαχαίριά!

Λουίζα (σκιζοντας τὸ γράμμα). Πολὺ ὠραῖο εἶναι!... Νὰ τώρα τί τὸ κάνω!

ΣΚΗΝΗ II

ΛΟΥΙΖΑ, ΙΩΑΝΝΑ, ΒΑΠΤΙΣΤΑΣ.

Βαπτίστας. Μιὰ κοπέλλα ζητάει νὰ δεῖ τὸν Κύριο... Λέει πὼς τὸν ξέρει καλά, πολὺ καλά, γιατί ἦτανε ἄρρωστη στὸ Νοσοκομεῖο, καὶ πὼς τῆς ἔδωσε ὄρα γιὰ σήμερα τὸ πρωτῆ.

Λουίζα. Δὲν μπορῶ νὰ τῆς φανῶ χρήσιμη. Ἄς ξανάρθει.

Βαπτίστας. Ἐχει ἓνα γράμμα γιὰ τὸν Κύριο...

Ἰωάννα. Μοῦ εἶπες πὼς κάποιον περιμενε ὁ Κύριος...

Λουίζα. Ἀλήθεια, ὁ Κύριος θὰ γυρίσῃ. Ἄς μείνῃ, μπορεῖ νάρθει...

Βαπτίστας. Καλά, Κυρία. (Βγαίνει).

Ἰωάννα. Τῆ θάρραπευε στὸ Νοσοκομεῖο, ὁ ἄντρας σου... Γιατί νὰ τὴν καλέσῃ ἐδῶ κι' ὄχι στὴν Κλινικὴ του;...

Λουίζα. Σὲ κανένα δὲν τὸ κάνει αὐτό. Νὰ εἶναι ἄραγες καμμιά δυστυχισμένη ποῦ τὴν θυσίασε κι' αὐτὴ;... Ἄ! κι' ἂν ἔχει σφέρο νὰ τὴν κρύψῃ, ἐγὼ, θὰ ἔκανα ἄσκημα νὰ μὴ τὴν δῶ;... (Χτυπάει ὁ Βαπτίστας μπαίνει ἀμέσως). Βαπτίστας, πὲς τὸ πρόσωπο αὐτὸ ναρθεῖ ἐδῶ. Βγαίνει. Δὲ θὰ κληρορήσω τοῦλάχιστο τὸν ἑαυτό μου πὼς δέχτηκα ἀνεξέταστα τὴν ἀτιμία τοῦ Ἀλβέρτου.

ΣΚΗΝΗ III.

Λουίζα, Ἰωάννα, Ἀντουανέττα. (Ἡ Ἀντουανέττα εἶναι μιὰ κοπέλλα ὡς δέκα ὀχτὼ χρονῶν, ποῦ θάταν ὁμορφὴ χωρὶς τὴ χλωμάδα της καὶ τὴν ἀστενικὴ της ὄψη. Φορεῖ ἄσπρο σκούφο καὶ μπέρτα μπλέ: φορεσιὰ ὀρφαντροφεῖου. Στὴν ἀρχὴ φοβερὰ δειλὴ, σιγὰ—σιγὰ ξεθαρέθει γρήγορα).

Λουίζα. Θέλετε νὰ δῆτε τὸν ἄντρα μου, δεσποινίς. Δὲ ξέρω νὰ σᾶς πῶ ἂν θὰ μπορέσετε.

Ἀντουανέττα. Μοῦ ἔγραψε νὰ εἶμαι ἐδῶ στῆς δέκα.

Λουίζα. Εἶναι τόσο ἀφηρημένος! ...

Ἄν τύχει καὶ σᾶς ξεχάσῃ, ἔχετε τίποτα νὰ τοῦ ποῦμε; ... Τοῦ τὸ λέω εὐχαρίστως.

Ἀντουανέττα. Ἡ Κυρία εἶναι πολὺ καλὴ ...

Λουίζα. Πρόκειται γιὰ καμμιά ἀπλὴ ἐξέταση;

Ἀντουανέττα. Μάλιστα.

Λουίζα. Σᾶς θεράπευε ποτὲ ὁ κύριος Ντοννά;

Ἀντουανέττα. Μάλιστα, γιὰ μιὰ στηθικὴ ἀρρώστια.

Λουίζα. Τώρα εἶστε καλλίτερα;

Ἀντουανέττα. Πολὺ καλλίτερα. Ὁ γιὰτρός μας κάτου δὲ μποροῦσε νὰ πιστέψῃ τὰ μάτια του. Κι' ἂν πάω ἔτσι, στὸ τέλος τοῦ χρόνου θὰ μὲ δεχτοῦν στὸ μοναστήρι.

Λουίζα. Εἶστε σὲ κανένα μοναστήρι;

Ἀντουανέττα. Μάλιστα. Σ' ἓνα ὀρφανοτροφεῖο, κοντὰ στὸ Σάρτρ. Λέγομαι Ἀντουανέττα Μιλὰ. Πολὺ μικρὴ ἔμεινα ὀρφανὴ καὶ ἡ κυρία Κοντέσσα Ντεσερναί, ποῦ εἶχε τὴ μητέρα μου καμαριέρα, μὲ ἔβαλε ἐκεῖ.

Λουίζα. Θὰ γίνετε λοιπὸν καλόγρη;

Ἀντουανέττα. Ἄν γίνω καλά ... Γιατί μιὰ ἀδελφὴ πρέπει νάναί γερὴ ... Νὰ φροντίζει τὰ παιδιὰ, νὰ φυλάει τοὺς ἀρρώστους ...

Λουίζα. Ἐρχεστε ἀπ' τὸ Σάρτρ ἐπίτηδες νὰ δῆτε τὸν ἄντρα μου;

Ἀντουανέττα. Μάλιστα, κυρία.

Λουίζα. Ἐχετε πολλὴ ἐμπιστοσύνη σ' αὐτόν;

Ἀντουανέττα. Ἄ! ἂν ἔχω ἐμπιστοσύνη! ... Γιὰ ρωτήστε σὲ τί κατάσταση ἤμουν αὐτὴν μὲ πήγανε στὴ κλινικὴ ... Κανένας δὲν ἔλεγε νὰ τὴ γλυτώσω ... Οὔτε ὁ κ. Ντοννά ὁ ἴδιος ... Κάποτε ποῦ μὲ νόμιζε ἀνάστητη, εἶπε σ' ἓναν ἑσωτερικὸ πὼς δυο—τρεις τὸ πολὺ μέρες εἶχα ἀκόμα... Τότε ζήτησα νὰ μεταλάβω ...

Λουίζα. Καὶ σᾶς γλύτωσε μὲλα ταῦτα;

Ἀντουανέττα. Εἶναι τόσο σοφὸς καὶ μαζὶ τόσο καλὸς καὶ ὑπομονητικὸς... Πολλὲς ἀδελφὲς δὲν εἶναι τόσο γλυκὲς ὡς αὐτός.

ΣΚΗΝΗ IV.

ΛΟΥΙΖΑ, ΙΩΑΝΝΑ, ΑΝΤΟΥΑΝΕΤΤΑ
ΑΛΒΕΡΤΟΣ

Ἀντουανέττα. (Βλέποντας τὸν Ἀλβέρτο, βγάνει μιὰ φωνὴ χαρᾶς).

Κύρ Γιατρέ! ... (Αὐτὸς τῆς δίνει τὸ χέρι, ποῦ τὸ πέρνει καὶ μὲ τὰ δυο δικά της).

Ἀλβέρτος. Μικρὴ μου Ἀντουανέττα! Καλὼς ἦρθες! ... Εἶναι ταχτικὴ! ... (Κοιτάζοντας τὴ γυναῖκα του. Στὴν Ἀντουανέττα). Σᾶς ἔμπασαν μέσα;

Λουίζα (ἀμήχανα). Ναί, τὴν ...

Ἀλβέρτος (ψυχρὰ). Καλά! Καλά! ... (Σφίγγει τὸ χέρι τῆς κουνιάδας του). Καλημέρα, Ἰωάννα!

Ἰωάννα. Ἀλβέρτο, μπορῶ νὰ σοῦ πῶ δυο λόγια;

Ἀλβέρτος. Βέβαια. (Ἡ Λουίζα κι' ἡ Ἀντουανέττα ἀποτραβιγῶνται σὲ μιὰ ματιὰ τοῦ Ἀλβέρτου καὶ κουδεντιάζουσαν χωρὶα). Λοιπὸν; ...

Ἰωάννα. Ἐέρεις τί λένε;

Ἀλβέρτος. Τὸ περιφημὸ μου ἔγκλημα! Γιὰ νὰ μὲ ρωτήσῃς λοιπὸν μὲ κάλεσες ἂν τῶκαμα πραγματικὰ; ! ... Τίποτα πιὸ ἀ-

ληθινό. Βλέπεις, (δείχνοντας τὴν Ἀντουανέττα καὶ τὴ γυναῖκα του) αὐτὴ ἡ κατασκοπία μποροῦσε νὰ λείψει ...

Ἰωάννα. Μὴν κακῶχεις τώρα τοὺς δικούς σου γιὰ τὴν ἀγωνία τους! ... Αὐτὴ ἡ κοπέλλα εἶπε πὼς ἔβγαίνε ἀπ' τὴ κλινικὴ σου ... Τρομάξαμε ... Νὰ τὴν ἀφίσομε νὰ λήη στοὺς ὑπηρέτες ποῦ τὴν ρωτάγανε ...

Ἀλβέρτος (Χαμογελῶντας). Σὲ σᾶς τί εἶπε;

Ἰωάννα. Πὼς σὲ εὐγνωμονεῖ! ... Στ' ἀλήθεια ὅμως δὲν εἶχα ἀνάγκη οὔτε ἀπ' τῆς πληροφορίας της οὔτε ἀπὸ σένα γιὰ νὰ τὸ μάθω αὐτό... Εἶδαμε τὸν διευθυντὴ τῆς ἀστυνομίας καὶ σοῦ φέρνω εἰδήσεις ἀξίες νὰ τῆς πάρῃς στὰ σοβαρά ...

Ἀλβέρτος. Ἐλαδα τὰ μέτρα μου ... Ἀπάντησα στὴ πόρτα τοῦ διευθυντῆ τοῦ νοσοκομείου τὸν Παῦλο... Ἐνδιαφέρεται πραγματικὰ πολὺ γιὰ τὴν ὑπόθεσή μου...

Ἄλλως τε εἶχα μερικὲς ὑπεψίες καὶ ἀπὸ χτὲς τὸ πρωτῆ τὰ κανόνισα μ' ἓνα φίλο μου νὰ πάρῃ σπῆτι του μερικὰ χαρτιά, ἐπικλίνουνα νὰ μένουν δῶ... Θάρθη νὰ τὰ πάρῃ πρὶν τὸ μεσημέρι. Εἶναι ὁ Μωρίς Κορμιέ, ξέρεις, αὐτὸς ὁ νέος ποῦ βγάλαμε μαζὶ τὴν ἐργασία μας γιὰ τὸν ὑπνωτισμὸ.

Ἰωάννα. Τὸν ξέρω ... (Χαμογελαίει). Ἐχει ἓνα προτέρημα, βαστάει τὰ λόγια του· γιατί κάποιον πρόσωπο ποῦ τοῦ μίλησε γιὰ σένα χτὲς, οὔτε κἂν ὑπεψιάστηκε ὅλη τὴ μέρα πὼς τὸν εἶδες καθόλου τὸ πρωτῆ.

Ἀλβέρτος. Ποιὸ πρόσωπο;

Ἰωάννα. Δὲν ἔχει καμμιά σημασία αὐτό... Λές, λοιπὸν, νὰ διορθωθοῦν ὅλα;

Ἀλβέρτος. Ναί, πάρα πολὺ βέβαιος.

Ἰωάννα. Κι' εἶσαι ἡσυχος;

Ἀλβέρτος. Πέρα-πέρα.

Ἰωάννα. Κι' ἡ συνειδησή σου;

Ἀλβέρτος. Αὐτὴ κι' ἐγὼ εἶμασ' ἓνα.

Ἰωάννα. Τόσο τὸ χειρότερο γι' αὐτὴ!

Ἀλβέρτος (δείχνοντας τὴν Ἀντουανέττα). Γιὰ ἰδέες, ἀγαπητὴ μου, αὐτὴ τὴ κοπέλλα. Εἶναι φθισικὴ ὡς τὸ κόκκαλο καὶ

δὲ θὰ τὴν βρῆ ἢ ἀνοιξῆ... Ὑπόθεσε πῶς τῆς μπόλιασα μιὰ τρομερὴ ἀρρώστια, θανάσιμη πάντα, κι' ὑπόθεσε πῶς μ' αὐτὸ κατωρθῶνω νὰ προστατέψω ἄλλες μητέρες μὲ οἰκογένεια, ἀνθρώπους γεροῦς καὶ χρήσιμους... ἢ καλλίτερα μὴν ὑποθέτης: ἄλλὰ ὅτι ἔγινε κι' ὄλας!... Εἰλικρινά, πιστεύεις, πῶς εἶμαι φοιτῆς, ἂν μελετήσω σ' αὐτὸ τὸ κακόμοιρο κορμί, ποῦναι καταδικασμένο σὲ μιὰν ἀποσύνθεση βέβαιη, τὸ μυστικὸ ποῦ θὰ σώσῃ ὀλόκληρες γενιές;

Ἰωάννα. Αὐτὸ ἔμωσ τὸ δύστυχο κορμί φαίνεται ἀκόμα ζωηρό... Μπορεῖ ν' ἀντέξῃ.. νὰ γιάνει... καὶ τότε...

Ἀλβέρτος. Δὲν ξέρεις τί λὲς τώρα... Ξέρω τὴν ἐπιστήμη μου. Ἐ! Λοιπόν, εἶναι ἀναπόφευγα χαμένο!...

Ἰωάννα. Μπορεῖ νὰ ἐπεσε σὲ πλάνη κι' ὄλας! Μιλᾶς σὰ Θεὸς τώρα!... Γιὰ φαντάσου αὐτὴ τὴν κοπέλλα νὰ γιαιτρεφτῆ ἀπ' τὸ στήθος τῆς καὶ νὰ μείνῃ μὲ μιὰ φριχτὴ πληγὴ μοιραία θανάσιμη, ποῦ τῆς τὴν ἔκαμες ἐσύ!...

Ἀλβέρτος. Τότε δὲ θὰ εἶχα παρὰ νὰ τινάξω τὰ μυαλά μου.

Ἰωάννα. Ἀλβέρτο! Λέγονται αὐτὰ τὰ πράγματα!;

Ἀλβέρτος. Γίνονται! Ἄν τὴ σκότωνα τὴ μικρὴ αὐτὴ! Τὸ πιδ ἐκλεχτὸ πλᾶσμα! ποῦ ὄλα τῆς εἶναι καλωσύνη, λύπη, τρυφεράδα! Μὲ λατρεύει κυριολεκτικά, μὰ τόσο ὄζω ἀπ' τὰ κοινὰ πάθη! Μὲ λατρεύει γιατί νομίζει πῶς ἐκτελῶ τὰ σχέδια τῆς θείας Πρόνοιας ἀνακουφίζοντας τὰ βάσανα. Ὁ θαυμασμός ποῦ λάμπει μὲς τὰ μάτια τῆς μὲ βλέπει εἶναι ἴσως ἢ πιδ δοξασμένη πληρωμὴ ποῦ δόθηκε νὰ νοιώσω. Καὶ τολμᾶς νὰ ὑποθέσης πῶς, ἔτσι, ἐπιπόλαια θὰ δοκιμάσω νὰ σδύσω τὴ φλόγα αὐτὴ! Ἀλλοίμονο ὅμως! Ξέρω ἀπὸ πρὶν, καὶ τὴν ὥρα ἀκόμα, πότε ἢ λάμψῃ αὐτὴ θὰ πάψῃ νὰ λάμπει.

Ἰωάννα. Στὴ κρίση σου αὐτὴ ἔχεις μιὰ τόσο ἀφελῆ πίστη, σὰν τὴν πίστη τοῦ καρδουλιάρη... Πρὶν φύγω, νὰ σοῦ δώσω μιὰ συμβουλὴ... Ἡ Λουίζα, ἂν καὶ ταραγμένη, δὲ σκέπτεται νὰ φύγῃ ἀπὸ κον-

τά σου... Μπορεῖ νὰ τῆς ξεφύγουν λόγια λιγάκι ζωηρά... Μὴ τὰ συνερίζεσαι ἔμωσ.. κι' ἐγγυῶμαι ἐγὼ γιὰ τ' ἄλλα. Ἄς μὴ σκορπιστοῦμε. Ἄς μείνουμε μονιασμένοι.

Ἀλβέρτος. Ἄς εἶναι, Ἰωάννα, εἶσαι πολὺ καλὴ γυναῖκα! (Τῆς σφίγγει τὸ χέρι)

Ἰωάννα. Ὁρεβουάρ! (Ἡ Ἰωάννα πηγαινει στὴ Λουίζα κι' οἱ δυὸ μαζὺ ετοιμάζονται νὰ βγαῖν).

Ἀλβέρτος. Λουίζα, μὴ φεύγῃς! Μείνε! Ἰωάννα. Ἐγὼ σὰς ἀφήνω (φεύγει).

ΣΚΗΝΗ V.

ΛΟΥΙΖΑ, ΑΝΤΟΥΑΝΕΤΤΑ, ΑΛΒΕΡΤΟΣ-

Ἀλβέρτος (πέροντας παράμερα τὴ γυναῖκα του). Ζήτησες νὰ δεῖς αὐτὴ τὴ κοπέλλα γιὰ νὰ τὴ ρωτήσης, ἔ; Ὅθ μείνεις λοιπὸν στὴν ἐξέταση! (Χερονομία δισταχτικὴ τῆς Λουίζας). Ναι, ναι, τὸ θέλω! Ἄφησέ με νὰ τὴν κοιτάξω ἐδῶ, μπροστά σου!... Ὅυτε σένα, ὅυτε κανενὸς τὴν κρίση δὲ φοδᾶμαι!... Μόνο νὰ μάθουνε... (Πηγαίνοντας πρὸς τὴν Ἀντουανέττα) Παιδί μου, δὲ σὲ πειράζει νὰ μείνῃ κι' ἢ γυναῖκα μου σὰν θὰ σ' ἐξετάζω, ἔ;... (βλέμμα τῆς Ἀντουανέττας γιομάτο ἀφοσίωση. Ἡ Λουίζα κάθεται σὲ μιὰ πολυθρόνα. Ὁ Ἀλβέρτος πέρνει τὴν Ἀντουανέττα ἀπ' τοὺς δυὸ ὤμους μὲ μιὰ φιλικὴ ἀποτομιὰ καὶ τῆς γυρίζει τὸ πρόσωπο στὸ φῶς). Ἄ! Μά... τὰ μούτρα μας εἶναι καλλίτερα... πάχυναν λιγάκι... τὰ μάτια καλά, ὄχι πολὺ ζωηρά... Κοιμᾶται καλά;

Ἀντουανέττα (μὲ χαρὰ). Σὰν φῶφια.

Ἀλβέρτος. Ἡ ὄρεξη;

Ἀντουανέττα. Καλλίτερα... πολὺ καλλίτερα...

Ἀλβέρτος. Διάολε! Νὰ σ' ἀκούσω... Γιὰ στάσου, μικρὴ μου, βγάλε τὰ ροῦχά σου... (Ἐνῶ ἢ Ἀντουανέττα βγάνει τὰ ροῦχα τῆς, ὁ Ἀλβέρτος ἐξακολουθεῖ νὰ τὴν ρωτᾷ). Ἀφοῦ λοιπὸν εἶσαι τόσο καλά, γιατί μοῦ ἔγραψες πῶς ὑποφείρεις... Ἐ;...

Ἀντουανέττα (μὲ δισταγμὸ). Γιατί ἔχω

ἓνα κουμπι, ποῦ δὲν τρυπιέται... (Ἡ Λουίζα σηκώνεται καὶ παρακολουθεῖ τὴν κουβέντα μὲ ἀγωνία). Μόλις εἶναι κόκκινο... Ἐγὼ δὲ θὰ τὸ πρόσεχα, μὰ ἢ ἀδελφὴ ποῦ μοῦ βάνει τίς βεντουζες μὲ συμβούλεψε νὰ σὰς γράψω τῆς διηγήθηκα πῶς ἐσεῖς θέλατε νὰ σὰς εἰδοποιῶ καὶ γιὰ τὸ παραμικρότερο πρᾶμμα... Εἶστε πολὺ εὐγενικός, κύρ-γιατρέ, ποῦ ἀπαντήσατε τόσο γρήγορα νὰ κάμω τὸ ταξείδι νᾶρθω μὲ δικὰ σας ἐξόδα... Κι' ὑπῆρχε ἀκριθῶς καὶ κατάλληλη περίσταση... Ἡ ἡγουμένησσα ἐρχότανε στὸ σπῆτι μας, ὁδὸς Σέβρ... καὶ μ' ἔφερε...

Ἀλβέρτος (προχωρώντας πρὸς αὐτήν). Φτάνουν οἱ ἱστορίες!... Ποῦ εἶνε τὸ κουμπι αὐτό;... (τὸ ἐξετάζει γρήγορα). Δὲν πονεῖς ὅταν τὸ γυρίζουν;... Καλά... κατὰλαθα... (Ἐναγυρίζει καὶ κάνει λιγα βήματα μὲς τὸ δωμάτιο δίχως νὰ κοιτάξῃ τὴ Λουίζα).

Ἀντουανέττα. Δὲν εἶναι κακὸ;

Ἀλβέρτος. Ὅχι... τῶδειξες στὸ γιατρό σας, κάτω;

Ἀντουανέττα. Μάλιστα, Μοῦ εἶπε πῶς εἶναι ἓνα μικρὸ ἐξόγκωμα ἀσήμαντο.

Ἀλβέρτος. Βερντιέ δὲ λέγεται, ὁ γιατρός σας;

Ἀντουανέττα. Μάλιστα, Βερντιέ.

Ἀλβέρτος. Τὸν ξέρω. Ἦταν ἐσωτερικός μου, ἄλλοτε.

Ἀντουανέττα. ὦ! Ὅταν μιλάει γιὰ τὸ δάσκαλό του!... Πόσο σὰς θαυμάζει!

Ἀλβέρτος (μὲ εἰρωνία). Εὐχαριστῶ πολὺ!... (Γυρίζοντας σ' αὐτή). Ἄς ἀκούσωμε αὐτὸ τὸ στήθος, τώρα... (Τὴν ἀκούει πολλὴ ὥρα). Ἀνάπνεε βραθεῖα!... Ἀκόμα βαθύτερα, διάολε!... Βῆξε!... Βῆξε ἀκόμα!... (ἐξακολουθεῖ νὰ τὴν ἀκούει μὲ μιὰ ἀγωνία ποῦ μεγαλώνει ὀλοένα). Τίποτα!... Σηκώνεται καὶ γυρίζει ἀφηρημένα τὰ μάτια του μὲς τὸ δωμάτιο. Καὶ ξαφνικὰ ξαναφέροντάς τα ἀπάνω στὴν Ἀντουανέττα:) Τί ἔχεις καὶ μὲ κοιτᾶς ἔτσι;

Ἀντουανέττα. Γιατί... κύρ γιατρέ... γιατί φαίνεστε θυμωμένος... Γιατί, πάω χειρότερα;...

Ἀλβέρτος (τραχειά). Γιατρέφτηκες!

Ἀντουανέττα (ὄλο χαρὰ). Ἀλήθεια!... Νοιώθω πῶς ξαναγεννιέμαι... Κι' ὁ γιατρός, κι' οἱ ἀδελφές, κι' ὄλοι ὅσοι ἔχουν πείρα, ἔτσι λένε...

Ἀλβέρτος. Τί ἔκαμες;

Ἀντουανέττα. Πῶς;

Ἀλβέρτος (σὲ παροξυσμὸ). Τί θεραπεία ἀκολούθησες; Τί φάρμακα πήρες;

Ἀντουανέττα. Αὐτὰ ποῦ μοῦ διατάξατε, κύρ-γιατρέ τὴν ἀκολούθησα μὲ μεγάλη προσοχή. Μόνο ἓνα πρᾶμμα...

Ἀλβέρτος (ἐξωφρενῶν). Τί; Λέγε!

Ἀντουανέττα (μὲ τρόμο). Μὴ μαλώνετε, Κύριε!... Ἦπια νερὸ Λούρντ, λίγο κάθε πρωτ... (Τῆς γυρίζει τὴν πλάτη καὶ κάνει δύο τρεῖς φορές τὸ γύρο τοῦ δωματίου. Ἡ Ἀντουανέττα τὸν κοιτάζει, καταθλιμμένη. Ὑστερα ἐρχεται ἀπάνω τῆς σκεδὸ φοβερίζοντας).

Ἀλβέρτος. Ἐμπρός, ντύσου!

Ἀντουανέττα (ἀποντύνεται). Κύριε, εἶστε φοδερὰ θυμωμένος!... Πόσο μετανοιώνω ποῦ μίλησα γιὰ Λούρντ... Ὅταν ἐμπαινα ἐδῶ, δισταζα ἀκόμα... Μὰ ὅταν μοῦ εἶπατε «γιατρέφτηκες!...» μοῖ φάνηκε πῶς φαινόμενα μπρὸς τὴν Παναγία ἀχάριστη... Δὲ μπόρεσα νὰ κρατηθῶ... Καὶ νὰ τώρα ποῦ καὶ σεῖς τάχετε μαζί μου, βέβαια, πῶς δὲν νοιώθω πόσο καλὸ μοῦ ἔχετε κάμει...

Ἀλβέρτος (ἀφηρημένος). Ἄφησέ με! Σκέπτομαι ἄλλο πρᾶμμα...

Λουίζα (πηγαίνοντας πρὸς αὐτήν). Παιδί μου, ἐγὼ σκέφτηκα ὅτι εἶχα νὰ σκεφτῶ... Γύρισε στὸ μοναστήρι σου καὶ εἰδοποίησε τὴν ἡγουμένησσα πῶς θὰ πάω αὐριο νὰ τὴν ἰδῶ γιὰ νὰ τῆς πῶ νὰ σ' ἀφήσῃ νὰ μείνης λίγον καιρὸ μαζί μας... Ὁ ἀντρας μου δὲν εἶναι θυμωμένος... Σ' ἀγαπᾶ πολὺ καὶ θέλει νὰ παρακολουθήτῃ ἀπὸ κοντὰ τὴν θεραπεία σου... Καὶ μὴ φοδᾶσαι τίποτα, ὅταν θὰ εἶσαι μαζί μου, μὴ σοῦ σαλέψῃ κανένας τὴ πίστη σου στὸ Θεό... Παρακαλᾶτε τον... Πήγαινε... Βάλε ὄλες τῆς ἐλπίδες σου σ' αὐτόν!

Ἄντουανέττα. Νευρίζετε πῶς κιντυνεύω, Κυρία ;

Λουίζα. Ὅχι. Μὴ σὲ βασανίζει αὐτὴ ἢ ἔγνοια ... Ἐτοιμάσου νάρθηκος νὰ καθήσης ἐδῶ, θὰ εἶστε σὰ σὲ φίλη σας ! ... (Φιλεῖ τὴν Ἄντουανέττα στὸ μέτωπο καὶ τὴ σπρώχνει ἀλαφρὰ ἔξω. Ὑστερα γυρίζει μὲ γρήγορα βήματα πρὸς τὸν ἄντρα τῆς).

ΣΚΗΝΗ VI.

ΛΟΥΪΖΑ ΑΛΒΕΡΤΟΣ

Λουίζα. Φονηᾶ !

Ἄλβερτος (ἄργα). Ναί, εἶμαι φονηᾶς !

Λουίζα. Δὲ ξέρω πῶς ἀτιμο κρίμα ! Μιὰ δυστυχισμένη, ὀρφανή, δίχως κανένα νὰ τὴν προστατέψῃ !

Ἄλβερτος. Πέθαινε ... Ἦτανε στὰ τελευταία τῆς ... Δοκίμασα τὰ πάντα τὰ τὴ σῶσω ... Στὸ σημεῖο ποῦ εἶχε κατανήσει οὔτε πριγκιπέσσα δὲ θὰ δεχόμουν νὰ θεραπεύωμαι ... Σοῦ ὀρκίζομαι, ἂν ἔνας γιατρὸς μᾶς ἔλεγε πῶς μπορούσε νὰ καλλιτερέψῃ θὰ τὸν πέραναμε γιὰ τρελλό ! Ἐκανα πειράματα ἀπάνω σ' ἓνα πτώμα.. Δὲν τοῦ ἔδιναν οὔτε περισσότερο πόνο, οὔτε τοῦ λιγότερα τὴν ἀγωνία... Καὶ τὸ μπόλιασμα ἀκόμα ποῦ τῆς ἔκανα σὲ μιὰ τῆς συγκοπῆ δὲν τὸ κατάλαβε ὀλίγε καὶ θὰ χρειαζόντουσαν ἔξη μῆνες γιὰ νὰ νοιώσει τὴ φοβέρα τῆς νέας ἀρρώστιας ... Ἄλλὰ σὲ ἔξη μῆνες ! Αἰώνια τῆς ἢ μνήμη ! ..

Λουίζα (μὲ εἰρωνία). Κρίμα ποῦ δὲ θέλει νὰ πεθάνει.

Ἄλβερτος. Ἄ ! βλέπω καθαρὰ πῶς εἶμαι φταίχτης, ἀλλὰ γιὰ πρώτη φορὰ τὸ βλέπω ! ... Ἦμουν ἀπόλυτα, ἀσφαλισμένος... ἀνθρώποι σὰν κι' ἐμένα ποῦ εἶδαν στὴ ζωὴ τους πολλὰ ἀγωνία καὶ σκέφτονται, δὲν μπορούνε νὰ πιστέψουν σὲ μιὰ ἄλλη ζωὴ ... Ὅχι, ὄχι ! Ὅταν βλέπει κανένας σὲ πλάσμα ἔξυπνα νὰ χάνουν λίγο-λίγο τὸ μυαλό τους, τὴ χάρη τους, τὴν αἴσθησή, καὶ οὐ ἄλλο κάνει τὸν ἄνθρωπο, ὡς ποῦ νὰ μὴν ὑπάρχει ἀπάνω στὸ κρεβάτι τοῦ πόνου καὶ τῆς ἀγωνίας παρὰ ἓνα ἀνάστητο καὶ σκελεθρωμένο κουφάρι, νοιώθει πῶς παρευρίσκειται σὲ

μιὰ σπαρταχτικὴ ἀποσύνθεση ἑνὸς πλάσματος κι' ὄχι στὸ δοξαστὸ ταξεῖδι του. Δοιπόν ! Ἐμεῖς ποῦ ξέρουμε πῶς ὕστερ' ἀπ' τὸ θάνατο δὲν ὑπάρχει τίποτα, ἔχουμε μέσα μας ἓναν πολὺ ἀλλοιώτικο σεβασμὸ γιὰ τὴ ζωὴ ἀπ' τὸ φανατικὸ τῆς πίστεως. Νὰ κλέψης, ἔστω κι' ἀπὸ πλάνη, καὶ μιὰ στιγμὴ μονάχα ἀπ' τὴν ὑπαρξή, ποῦ παραφυλάει νὰ πνίξῃ μέσα του τὸ τίποτα, μᾶς φαίνεται τὸ πῶς μεγάλο ἔγκλημα τοῦ κόσμου. Καὶ δὲν μπορείς νὰ φανταστῆς τί προφύλαξες ἔπειρα γιὰ νὰ μὴ τρέξουν τὸν κίντυνο, ἢ μελέτες μου νὰ λιγοστέψουν καὶ μιὰ στιγμὴ ἀκόμα τὴ ζωὴ τοῦ ἀρρώστου... Ἐδῖνα πάντα στὴν κανονικὴ ἀγωνία τόσο μακρὸς ποῦ τις πῶς πολλὰ φορὲς τὰ πειράματά μου ἀπ' τὴ γρηγοράδα μου ἀποτύχαιναν...

Λουίζα. Κι' ὅλο αὐτὸ τὸν πένθιμο δρόμο ἀνάμεσα στὴ φύση καὶ τὴν τέχνη, ἔκανες τὸ ἐπάγγελμα σου στὸ προσκεφάλι τοῦ δυστυχισμένου γράφοντας φάρμακα... Μὲ τῶνα χέρι ζήτηες νὰ τὸν σώσης μὲ τὴ μυστικὴ τρομάρα νᾶσαι πολὺ πιθόξιος γιὰτὶ μὲ τὸ ἄλλο τὸν εἶχες θανατερὰ χτυπήσει.

Ἄλβερτος. Εἶχα μιὰ πίστη... γελοία, ἂν θέλεις, στὴν ἀσφάλεια τῆς διαγνώσῃς μου.

Λουίζα. Εἶσαι πολὺ ἔξυπνος γιὰ νὰ μὴ νοιώσης πῶς ὑπάρχει ἓνας κίντυνος... Ἐνα θαῦμα μπορούσε νὰ γίνῃ ... Τὴν ἀπόδειξη τὴν ἔχουμε... Ἐπικαλέσου τὴν ὕστερία, τὴν ὑποβολή, κι' ὅλη τὴν πομπὴ τῶν νευρικών παθῶν, δὲ θὰ πῆς πῶς δὲ μένει μιὰ ἐλπίδα γιατροῦ ποῦ κεραυνοῦνε ἀπὸ κατάπληξη τοὺς προφήτες σὰν καὶ σένα... Ἐπρεπε νὰ λογαριάσης καὶ τὸ θαῦμα.

Ἄλβερτος. Δὲ μοῦ συνέδῃ ποτὲ μου ν' ἀπαντήσω...

Λουίζα. Κι' ἑκατὸ-ἑκατὸ νὰ τ' ἀνακάλυφτες, ἔλα τώρα, ἢ κολασμένη λύσσα ποῦ χεῖς νὰ τὰ ξηγάς ὅλα δὲ θὰ σαλεύτανε ἀπῶνα τόσο μικρὸ πρᾶμμα !... Κοίτα, μὴ λὲς ψέμματα ! Σ' ἀκουσα, πρὶν δυὸ μέρες, στὸ τραπέζι ἐκεῖνο στὰ Ἡλύσια, νὰ ὑποστηρίζεις τὴν ἀληθινὴ σου γνώμη... Ἡ διπλανή σου, μιὰ εὐαίσθητη

γυναίκα, ἀνοιξε, ἀγαναχτησμένη, συζήτηση μαζί σου γιὰ τὴ ζωοτομία... Ἐγίνες κοτακόκκινος ἀπ' τὸ θυμὸ σου !... Ἡ ζωοτομία ! Ἐ ! λοιπόν, ναί ! Τί εἶναι ἢ φωνὲς ἑνὸς σκύλου ποῦ πνίγουν μπροστὰ στὰ οὐρλιάσματα τοῦ πόνου μιᾶς δλόκληρης ἀνθρωπότητας ποῦ ἰκετεύει σωτηρία ; Καὶ γιὰ νὰ φέρεις σ' αὐτὴ βοήθεια δὲ σοῦ φαινόταν πῶς μπορούσες ν' ἀδιαφρήσης στὴν ἀγωνία ἑνὸς ζώου ἀνασθητοῦ.

Ἄλβερτος. Εἶπα πῶς ἂν ἐπιτρέπεται σ' ἓνα στρατηγὸ νὰ καταστρέφει δλόκληρα συντάγματα γιὰ τὴν τιμὴ τῆς πατρίδας, εἶναι πρόληψη ν' ἀρνιώμαστε στὸ σοφὸ τὸ δικαίωμα νὰ θυσιάσει λίγες ὑπαρξες γιὰ μιὰ ὑπεροχὴ ἀνακάλυψη, σὰν τὴν ἀνακάλυψη τῆς λύσσας, τοῦ διψερτή... Γιατὶ νὰ μὴ παραδεχόμαστε κι' ἄλλα πεδία ἀγῶνων ἀπ' τὰ πεδία ὅπου πεθαίνουν χιλιάδες γιὰ τὴν ἰδιοτροπία ἐνὸς βασιλεῖ ἢ τὴν κατάχρησι μιᾶς χώρας ;... Γιατὶ νὰ μὴν ὑπάρχουν κι' ἄλλοι ἀνθρωποσπαρταχοί, ἀπ' ὅπου θὰ βγοῦνε νικημένες οἱ θεομηνίες ποῦ ξεκληρίζουν τὸν κόσμον ;... τὸ στρατιωτικὸ ποῦ τὸν χτύπησε μιὰ σφαῖρα, ποῦ τὸν πιάνει ὁ πνιγμὸς τοῦ θανάτου μὲς ἓνα ἀυλάκι, τὸν φέρουν κι' ἄλλοι πόνου ἀπ' τοὺς πόνους ποῦ αἰσθάνεται ἓνας ἄρρωτος ἀνασθητος καὶ ποῦ οἱ τελευταῖες του ὥρες, ἂν τις χρησιμοποίησει κανένας ἐπιδέξιος κρατᾶνε ἀκόμη στὴ ζωὴ χιλιάδες-χιλιάδες ἄτομα ;... Ναί, ὑποστήριξα αὐτὲς τις ἰδέες καὶ μ' ὅλη μου τὴ θλίψη, καμιά δὲν ἀποδοκιμάζω !...

Λουίζα. Ὅλος ὁ κόσμος γελάει γύρω στὸ τραπέζι... τί θαυμάσια μιλάει αὐτὸς ὁ Ντονᾶ !... Πῶς μεταχειρίζεται τις παραδοξολογίες !... Μὰ ἔχχαναν τὰ ζῶα, πῶς μεταχειρίζεσαι πρὸ πάντων ἀνθρώπινες σάρκες μὲ τὸ μαχαίρι !... Διηγόσουνα τὰ ἄθλα σου, μεγάλε πολεμάρχῃ, μόλις βγήκες ἀπ' τὸ μακαλειό !... Μὰ τώρα μίλα γιὰ τὴ θλίψη σου !... Ἀπεναντίας πρέπει νὰ χαίρεσαι, ἀφοῦ τὸ μικρόδιό σου προχωράει καὶ τὸ πείραμα πάει καλά... Εἶναι λογικὸ, γιὰ σκέψου, σκέψου, νὰ ἀναστενάξεις καὶ νὰ θλίβεσαι γιὰ αὐτὴ τὴν κοπέλλα ποῦ πεθαίνει γιὰ νὰ προστέσει μιὰ

καινούργια παρατήρηση στοὺς θησαυροὺς τῆς ἐπιστήμης σου ;... Καὶ τί εἶναι τὰ χρόνια ποῦ τῆς πέρνεις ἀπ' τὴ ζωὴ τῆς, οἱ θρήνοι ποῦ βγαίνουν ἀπ' τοὺς πόνους τῆς, ὅταν πρόκειται γιὰ μιὰ ἔσοχη ἀνακάλυψη ;... Ἡ ἀλήθεια εἶναι, πῶς, αὐτὰ τὰ μεγάλα λόγια γιὰ ἐπιστήμη κι' ἀνθρωπότητα ποῦ βγαίνουν ἀπ' τὸ στόμα σου, εἶναι γιὰ νὰ στολλίσουν μὲ μιὰ λαμπρὴ τικέττα τὴν καταραμένη φιλοδοξία σου ! Ἡ κοπέλλα αὐτὴ θυσιάστηκε γιὰ τὴ δόξα σου, γιὰ νὰ πληρώνεται τὸ ἀγαλμὰ σου σὲ τριάντα χρόνια ἀπὸ δέκα χιλιάδες εὐεργέτες, γιὰ νὰ γραφτῇ τὸ ὄνομά σου κάτω ἀπ' τὸ θόλο τῆς Ἀκαδημίας. Αὐτὴ εἶναι ἢ ἀλήθεια !

Ἄλβερτος (μὲ δύναμη). Ὅχι !

Λουίζα. Μὰ ἢ λύπη σου, ἂν εἶναι ἀληθινή, τὸ δείχνει φανερά !... τὸ μοιγᾶει !... Μπορεῖς νὰ ἰκετεύεις τὴν ἐπιστήμη, τὸ καινούργιο εἶδωλο ποῦ σκλαβώνει σήμερα τὸν κόσμον δλόκληρον, νὰ δεχτῇ τὸ ματωμένο δῶρο σου, μόλα ταῦτα, δείχνει ἀκόμα μιὰ φρίκη πολὺ φρόνιμη... Δὲν εἶχες τὸ δικαίωμα νὰ τοῦ προσφέρεις παρὰ μονάχα μιὰ ζωὴ, τὴ δική σου !

Ἄλβερτος. Μὲ εἶδε ποτὲ κανένας νὰ φεύγω μπρὸς τὸν κίντυνο ; ... Μὴν πούλησα ποτὲ τὴν ἀφωσίωσή μου στὸν πῶς φτωχὸ ἄνθρωπο, στὸν πῶς ἔρμος ; ... τὸ διψερτὸ, ποῦ παρὰ λίγο νὰ μὲ πάρει, τὸν κόλλησα, ἀπὸ μιὰ ζητιάνου... Μὴ ζύγιασα ποτὲ τὴν ἀσήμαντη αὐτὴ ὑπαρξή μὲ τὴ δική μου, ποῦ εἶχα τὴν ἀδυναμία νὰ νομίζω πολὺτιμη ;... Λογάριασα γιὰ κάτι ποτὲ τὴ δόξα καὶ τις τιμὲς ποῦ γιὰ πάντα ἀποχαιρέταγα ; ... Ἄφηκα ποτὲ τὸν ἑαυτό μου νὰ λυγίσῃ στὴν ἰδέα πῶς ἀφίνα πίσω μου τὴν ἀγάπη καὶ τὴν εὐτυχία ; Γιατὶ κοντά σου ἦμωνα εὐτυχισμένος !... Τί εἶχε ἢ φιλοδοξία μου νὰ κερδίσει ἀπ' αὐτὸ τὸν κίντυνο, κι' ἀπὸ πολλοὺς ἄλλους, ποῦ μὲ ζώνουν κάθε μέρα ; ... Παίζω τὴ ζωὴ μου, γιὰτὶ μόνο ἓνα μεγάλο πρᾶμμα ὑπάρχει στὸν κόσμον : Νὰ πεθάνῃς γιὰ μιὰ ἰδέα !... Καὶ τὸ πιστεύουμε ὅλοι μας ... Ὅλοι ὅσοι προσπαθοῦν ν' ἀράξουν σ' ἓνα φῶς ὁμορφιάς ... Ὁ παπᾶς

ΑΣΜΑ ΑΣΜΑΤΩΝ

ΑΦΙΕΡΩΣΗ

Ένα δειλί, σκυμένος στην προσταγή των ματιών Σου, χαράζω
τ' άνείπωτο έτοῦτο τραγοῦδι.

Τὸ ξέρεις καλά έσύ. Καὶ τὸ ξέρεις γιατί έσύ τὸ γέννησες, Βιβλικὴ
Παρθένα, γιατί έσύ τ' άγάστησες, Παρθενομάγνα Γυναίκα.
Στὰ χέρια Σου εύλαβητικά τ' άπιθάνω.

Ο ΠΟΙΗΤΗΣ

Πὼς περάσανε όλα—πὼς περάσανε !...

Καινός, σκόνη, χρυσόσκονη, πάνε με
τὰ γκριζα σύννεφα τοῦ δειλινοῦ κι άρ-
μενίζουνε με τὸ Γύρο τῶν Ὁρῶν στὸ αἰώ-
νιο ταξίδι.

Κι ὅμως έγὼ νομίζω πὼς άκόμα εἶ-
ναι γτὲς πὸν ἦρθες δειλά κοντά μου νά
με σύρεις άπ' τὸ χέρι στὸ μεγάλο γιορ-
τάσι τῆς ζωῆς.

Τί παιδιά εἴμαστε τότες !

Μιά δίψα κυβερνοῦσε τίς ψυχές μας,
ένας πόθος νά γνωρίσουμε τ' άπόκρυφα
τῆς ζωῆς, νά μεθύσουμε άπ' τὸ γλυκὸ
κρασί πὸν μᾶς κέρναγε ἡ Νιότη !...

Εἴσουνε τὸ ελαφάκι τὸ γέμελο πὸν
κουρασμένο στὰ μονοπάτια τῶν λαγγα-
διῶν ζητοῦσε κάπου τὸ σύδεντρο νά ξα-
ποστάσει άπ' τὸ μάταιο τρέξιμο !

Κ' έγὼ εἴμουνε ὁ πρωτάρης τῆς Ἀ-
γάπης, ὁ κυνηγάρης τοῦ κοπαδιοῦ πὸν
βαρεμένος έγερνα στὸ σύδεντρο μὴν ξέ-
ροντας πὸν νά πρωτορίζω τὸ βόλι μου,
πιὰ φτεροπόδαρη ελαφίνα στὸ χρυσὸ τὸ
πλοκάμι νά δέσω.

Καὶ φάνηκες, ὅπως εἶπα, κοντά μου,
άστρομέτωπο ελάφι. «Διψῶ», λέγανε τὰ
μάτια σου. Καὶ τὰ δικά μου άπαντούσα-
νε : «Έγὼ θὰ σοῦ σβύσω τὴ δίψα» !

Κι άπὸ τότες άρχισε μιὰ ζωὴ γεμά-
τη δίψα, πλημμυρισμένη άπὸ ἥλιο σάν
καυτερὸ Ἀδγουσιάτικο μεσημέρι.

Τὰ μαλλιά σου, θυμάμαι, εἴτανε τότες
καστανά—τί-πλούσια, τί ποτάμι τὰ μαλ-
λιά σου !—κ' έμένα μ' άρεσε νά πλέκω
ανάμεσό τους τὰ βυσινια ρείκια πὸν έ-
φερνα χρυσαγκαλιές άπ' τὸ βουνό.

— Τί ώραῖα πὸν εἶσαι, Ἀγάπη μου,
σοῦλεγα.

Κ' έσύ γυναικούλα φιλάρεσκη εκλεινες
ναζάρικα τ' άμυγδαλωτά σου μάτια και
μοῦδινες τὰ κερασένια σου χείλια γλυκὸ
κρασί νά πιῶ, με τὸ κρασί τῆς ἡδονῆς
νά μεθύσω...

Περνοῦσανε οἱ μέρες σάν τραγοῦδι, και
τὰ δειλινά, — ὦ, τ' άξέχαστα δειλινά !—
φέγγανε στὴ ζωὴ μας σάν ἥλιοι.

Πότε τὸ βιολί συνόδευε τὰ φιλιὰ μας
στ' άπόμερο κιόσκι και πότε στὸ κλειστὸ
σεπαράδακι μιὰ καλαμιὰ χτυποῦσε τὰ
παράθυρα, λὲς και ζητοῦσε νά μᾶς συγ-
κρατήσῃ άπ' τὴν άμαρτία.

Κ' έμεῖς δὲν προσέχαμε στὸ προμήνυ-
μα τότες και γελοῦσαμε μ' όλα και τὸ κά-
θε τί σαρκάζαμε μ' ένα θεῖο σαρκασμὸ.
Ἀγάπη, άγάπη, ὁ κυβερνήτης ρυθμός.
Ἡ κοινωνία πὸν άνέχεται τὸ έγκλη-

μα σκεπασμένο με τὴ χρυσὴ πορφύρα,
οὔρλιαζε για τὴ δικὴ μας παράλογη ὀρμή.

Χίλιοι σταθμοὶ και χίλια εμπόδια.

Ὅμως με τί γοργάδα τὰ προσπερνού-
σαμε.

Και τὰ δύο νέα κορμιά μας ένωμένα
σ' ένα ὑπέροχο σύμπλεγμα ὀρθώνανε
μπρὸς στὰ μάτια τῶν άνίδεων τ' άληθινὸ
σύμβολο τῆς Ζωῆς...

Γυμνή !

Ἔ ! πὼς νά ξεχάσω τὴν άντηλιά τῆς
ροδοσάρκας σου πὸν άκόμα μοῦ θαμπώ-
νει τὰ μάτια.

Κ' έξω οἱ καιπάνες χτυποῦσανε πέν-
θιμα κ' οἱ βιόλες εύωδιάζανε στὸ περι-
βόλι.

Ἔνα Θεὸ κηδεύανε οἱ Ἄνθρωποι άλ-
λά και μιὰ καινούρια Θεότητα γεννιώ-
τανε ! ...

Και κάποτε—πὼς νά τὸ πῶ τὸ σκληρὸ
σου παιγνίδι !—θυμάμαι τίς άσπρες νταν-
τελλωτὲς κουρτίνες πὸν βαφτήκανε άλικες
άπ' τὴν πυράδα τοῦ κορμιοῦ σου.

Τί τρέλλα ! Τί παραφροσύνη !

Και θυμάμαι τότε δυὸ ματάκια πονη-
ρὰ πὸν χαμογελάσανε, ένα προσωπάκι με
κάτι χείλια κερασένια, προκλητικά, κ' ὕ-
στερα—ὦ ! ποιά τρέλλα σὲ κυβερνοῦσε !
—δύο γυμνὰ χέρια πὸν παραμερίζανε
τίς άσπρες κουρτίνες για νά φανεῖ τ' ά-
γαλμα τ' άσύγκριτο, ἡ Γυμνή Ἀφροδίτη !

Ἐκλεισα τὰ μάτια μου.

Ἡ άντηλιά τῆς σάρκας σου και πάλι
με θάμπωσε.

Μὰ τεχνίτρα έσύ τῆς Ἀγάπης και μα-

στόρισσα τῆς Ἑδονῆς, χάθηκες τίς λευ-
κὲς κουρτίνες, ὄνειρο λευκὸ Πεντελίσιο.

Κ' ένα δειλί, πὸν κανέναν δὲν τὸ πε-
ρίμενε, ἡ χτεσινὴ κοπέλλα έγινε γυναίκα
και τ' άνίδεο παιδι άντρας σοβαρός.

Ἔνα δάκρυ δρόσισε τ' άμαρτωλά σου
μάτια κ' έμένα μιὰ ρυτίδα μοῦ αὔλάκωσε
τὸ μέτωπο.

Ἡ Ζωὴ ὅμως κύλαγε μπροστά μας
σάν άνήμερο ποτάμι κ' ἡ χρυσὴ βαροῦ-
λα μᾶς καρτέραγε πέρα στὸ πέλαγο.

Και πίναμε άπ' τὰ δυνατὰ κρασιὰ τῆς
Ἑδονῆς και πάντα διψάγαμε κι ὄλο πί-
ναμε.

Κι ὅταν πιὰ στραγγίσαμε και τὴν τε-
λευταία σταγόνα, ξυπνήσαμε—ὦ, φρίκη !
—ένα πρῶτὸ γυμνοὶ άπὸ κάθε άγάπης
συναίσθημα.

Νεκροί !

Και σέρναμε τὰ βήματά μας στὸ ἴδιο
μονοπάτι κι ὅμως άπόμερα διαβαίναμε.

ἴσαμε πὸν ἦρθε πιὰ ἡ στοργικὴ μη-
τέρα, ἡ Ζωὴ, νά μᾶς χωρίσει τοὺς άνώ-
φελους δρόμους.

Εὐλογημένη ἄς εἶναι !

Αὐτὴ ξέρει νά δίνει τὸν ὄριμο καρπὸ
κι αὐτὴ πάλι θάβει στὸ χῶμα ὅ,τι δὲ
χρειάζεται στὸ ξεραμένο κλαδί !

Κι ὅμως πάνω άπ' τὴ Ζωὴ και πέρ'
άπ' τὴ ζωὴ, και κοντὰ στὸν πρόσκαιρο
θάνατο και μέσα στ' άθάνατο πνεῦμα, βρι-
σκεται ἡ ψυχὴ τοῦ Πόνου, κι αὐτὴ θλί-
βεται και δακρίζει για ὅ,τι χαμογέλασε
κάποτε, για ὅ,τι μοιραῖα άκολούθησε τὸν
ἀδέκαστο Νόμο !

ΠΑΝΟΣ Δ. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΓΩΝΙΕΣ

Ο ΠΟΝΟΣ

Σε είδα ριγμένη σε κάποιο ορθολίθι κοντά στα κύματα. Κάτω στο δύσμα τα σύγνεφα σιάγγελοκροουσα τους ραίνανε με μαδιμένα άλικά τριαντάφυλλα τη ματαιότητα των όνειρων των σενα αιώσιο αποχαιρετισμό.

Ήλθα σιμά σου. Σου πήρα με λαχτάρα το χέρι που ήτανε παγωμένο και σου το φίλησα.

Ζύγωσα την όψη μου στη δική σου. Κάποια λαχτάρα εικονίζοιτον.

Και μιὰ θλίψη εδείχονταν στα μάτια σου πάραφοβίασα. Κι έρεμα να κόψω το συλλόισμά σου. Να ταράξω τον πόνο σου.

Και όλοένα κοίταζες τα τρικυμιστά πέλαγα κι έκλαιες πνιχιά.

Και ψυχάλες ερχόντανε και σου ράντιζαν την όψη. Και κόμπωνε η ψυχή μου που αναδόθηκε ύστερα στο κλάμα.

— «Φτάνει. Μη θρηνάς, αγάπη μου, γιά μένα. Έλα μαζί να στήσουμε κάποια φωλιά στα μακρυνά να ζήσουμε αληθινά».

Κι έσκυφα να μακούσης τι φύσαε μαριασμένα ο άερας και βουίζανε άγρια τα κύματα.

Σιωπή.

— «Μίλα μου, γιατί θρηνάς ;»

— «Τόν πονώ. Η αγάπη του με μαγεύει ακόμα !»

Βαθνά στην ψυχή μου άκουσα τον πόνο σου γιά τον δικό σου. Κι απόμεινα αδοτου συφοριασμένος.

«Ψέμα το κλάμα σου ήταν σεένα' μα το δικό μου—το είδες—αληθινό !»

Η ΣΤΑΜΗΝΟΥΛΑ

Έσυρα στη βρουσοϋλα γιά νερό. Αδοτου σε συναπάντησα εδγενικιά γυναικοϋλα.

Βαθνά το βασίλεμα είχε σύγνεφα από άνθη κι αίμα.

— «Θυμάσαι ;»

Σου κουβέντιαζα γιά τη νύχτα που θα ερχότανε. Κι εον όλοτρεμη μαζεύτεηκες σιμά μου. Μάπαρξες φοβισμένη το χέρι. Ρίγησα. Η άτιμητή σταμνοϋλα που κρατοϋσα μου ξεφυγε απ τα χέρια. Τσακίστηκε.

«'Αι ! Φώναξες γιομάτη αγωνία.»

— «Διές πώς μοιάζει μου η ζωή !»

Δε μαπάντησες. Έσκυφες τη χλωμή σου όψη και τα μάτια σου τα κύκλωσε το δάκρυ.

Αισιάνθηκα πώς έννοιωσες το βαθύ νόημα.

ΕΡΜΕΣ ΨΥΧΗΣ

— «Κάποια άγρια τρικυμία πνίγει μου την ψυχή !»

— «Έχω κι εγώ αποσπερνά βαρυνά καρδιά και πάω στο ρημοκκλησι».

Σιωπή.

Έσυρα κατά τάρκογιάλι τι σιδόν πόνο μου λαχτάρησα τη μοναξιά.

Κάθησα στα βότσαλα και δόθηκε στο φως που έλουσε κάποιε κάποιες άγιες σιγμές την ψυχή μου. Η μέρα πέθαινε τραγικά και το σβύσιμό της άκουα να θρηνάνε τα πέλαγα—τα χρώματα.

Απ το λιμάνι όλοένα αναδύονταν κάποιες σφυριές να πέφτουν στα πλευρά κάποιου πλεούμενου.

— «Σχεβρό χαλνάνε !» μουγκοφώνησα.

Κι εικονίστηκε στη φαντασία μου ο χαμός του όνειρου μας να προβοδιέται στην αιωνιότητα από το κλάμα που σκορπούσαν ακόμα οι σφυριές !

Και χλώμιαυε η ψυχή μου.

Σα ξαναπαντηθήκαμε ήτανε άργά. Δε μιλήσαμε. Δώσαμε άθελα ο ένας τάλλονοϋ το χέρι. Έρμες ψυχές. Ποιός από τους δυό μας νάντιζκρσε το κάποιο ξαλαφρωμα που λαχτάρισαν οι ψυχές μας ;

— «'Εον στην Πιστη γιά εγώ στη Φύση ;»

ΓΚΟΥΡΑΣ Ο ΛΕΙΤΟΥΡΓΗΤΟΣ

ANDRÈ SUARÈS

ΑΜΛΕΤ

Ο ΜΑΥΡΟΣ ΠΡΙΓΚΗΠΑΣ

‘Ο Άμλετ εμφανίζεται. ‘Οπου κι αν βρισκεται μόνο αυτός ύπάχει. Είναι ντυμένος στα μαύρα και στη μελαγχολία. Το πένθος που φέρνει είναι άγνη εικόνα της απελπισιάς που δέρονται, που κοιιάζει μέσα του. Ένου αγαπημένου πατέρα ο θάνατος τον έβαλε σε μυστική έσομολόγηση με το θάνατο τον ίδιο.

Φτάνει από ταξείδι. Αυτός, λοιπόν, είναι ο ξένος σπῆτι του, κι ίσως ο όχτρος ο νοικοκύρης. Πιά, δε γνωρίζει τίποτα. Η μάννα του είν' η άπιστη χήρα, που μιὰ έποχή μονάχα παρηγόρησε' κι απά στα μάγουλά της, μάγουλα μεστής γυναικας, φέρνει του πάθους του στερνου το βάρος, τις άνυχνές της ήθονής και τις φιλήδονες σφραγίδες που χαράζουν τα φιλιά ένου βρωμουνένοχου στη μαλακιά σάρκα της αγαπημένης, που πατάει τα πενήντα της. Σκληρή κι άγρια πύρρη το μεστομού, λιανόφλογες μιās σιγής που πάει να σβύσει, οι ματωμένες φλόγες της, φέρνουν άηδία σ' ένα γιό γιά το περίσω το της μάννας του. Κι αυτός, ο άλλος, ο καινούργιος βασιληάς, ο αγαπητικός της δύσης, ο τρυγητής του άμπελιου που μαραίνεται' όλοένα, αυτός είναι ο προδότης, ο φονηάς, ο σαρκικός χασάτης που ταιριάζει στη δυστυχισμένη αυτή : είναι ύποκριτής και πρόστυχος, όλο μέλι κι άπόφαση, φρόνιμος κι άδίσταχος. Βέβαια, στο κρεβάτι θάναι φασουλής, καλός να δίνει ρίγος όσο και να σκορπάει γέλιο, παρηγοριά στους αποχτηνωμένους : όλο ύγεια, το αίμα δροσιμένο μες τη πονηριά, ως είναι, θα θάψει μιὰ μέρα τη γρηά, που μυρίζει κίβλας χωματίλας και σκουλήγια.

Και, πρώτα-πρώτα, δε λέει λέξη, ο Άμλετ. ‘Ο πρώτος λόγος του είναι μυστικός. Μιλάει μέσα του, άνάμεσ' απ' τα δόντια του, με σαρκασμό πικρό. Του κατηγοράνε τη βαρεία πένθημη θοριά του' αυτός ο γιός δε χάρηκε το νεκρόν πατέρα του και τη ξαναγιωμένη απ' την ήδονή

των ξεπορνεμένων νυχιών μάννα του' γιατί, τότες δεν δέχεται τον νόμο ; τότες μες σ' αυτό, βρίσκειται άλάκαιρος, ο Άμλετ : ο κοινός νόμος του είναι φρίκη ! Κι όλα, μέσα του, αποδιώχνουν τον κοινόν αυτό νόμο, που είναι μένο γιά τους πολύ χαμηλά ανθρώπους.

‘Ο θάνατος τον ξεφρενιάζει γιά πάντα. ‘Ο θάνατος, συλλογιέται, των αγαπημένων, είναι κριμα. Το ίδιο κι ο σκοτωμός του πατέρα του είναι το φριχτό σύμβολο του κριμάτου και της άδικίας που κάθε θάνατος μās κάνει.

‘Ο Άμλετ προχωράει μες τα πηχτά σκοτάδια του κάστρου, όπου πηγαινόχεται άκατάπαφα το φάντασμα, μες στην όμίγλη. Έσνος, που τον βαραίνει η θλίψη των σκοταδιών και της σιγής, με τί μεγαλοφυχιά τον δέχεται, ο Άμλετ ! Πώς πετάει να το συναπαντήση θαρρετά ! Τί γρηγοράδα, τί τόλμη κι ή δικιά του, όταν βρίσκειται προσωπο με πρόσωπο με το νυκτηρινό φάντασμα και με την ίδια του τη σκέψη ! Αυτός, που την ήμέρα έχει το ύφος άφερημένο και τις χερνομιές απ' τη δειλία μουδιασμένες !

‘Ο Άμλετ άλλωστε, είναι ο όχτρος, και γι' αυτούς που τον αγαπάνε ακόμα, γιατί είναι ο πρίγκηπας, μαθές. Γιατί, η άλύγιστη άρχοντιά του τον ξεχωρίζει απ' την περιγυριά. Γιατί, γιά πάντα είναι ο δεσπότης, ο δοσμένος απ' τη φύση απά στο είδος των ύπνικων, μες στο σπῆτι του όπως και μέσα στο ρηγάτο, αυτός, που όλοι των άρνιωνται γιά τη χτηματική μεγαλοσύνη του και την άγνότη του. ‘Ο Άμλετ είν' αληθινός σαν τη σκέψη που τραβάει άκλουθώντας τον ίδιον έαυτό της. ‘Ολα τα λόγια του είναι γιομάτα πραγματικότητα, γιατί αναπηδάνε απ' το πάθος το έσώψυχο. Αγωνίζεται με πεισμα, να βρη τον μάταιο λόγο της ύπαρξης. Γιά να κάνει τον τρελλό, δεν έχει, παρό να συλλογιέται μεγαλόφωνα, μέσα σ' όλο αυτό το περίγυρο σκυλολόι των ανθρώπων, που σκέφτεται με τα χέρια του γιά να

κλέβει τὸ βιὸς τοῦ ἄλλου, μὲ τὰ πόδια του γιὰ νὰ πέζνει ὅλες τὶς θέσες καὶ νὰ τὶς γιομίζη μὲ τὴν κοιλιὰ του.

ΜΥΣΤΙΚΑ

Μερικοὶ θέλουνε τὸν Ἄμλετ ὅλο μυστήριο, κι' ἄλλοι δὶχως κανένα, ὀλότελα. Ἄλλοι τὸν θεωροῦνε ἕναν ἥρωα τῆς πρὸ συγκινητικῆς ἀπλότητας. Ἄλλοι, τοὺς ἀρέσει νὰ τὸν κάνουν αἰνίγμα, ποῦ μονάχα οἱ ἀστρονόμοι θὰ τοῦ βρισκαν ἕνα κάποιο νόημα καὶ καυχιοῦνται πῶς κλερονόμησαν τὴ σκᾶρα ἀπ' τὸν Ἑρμῆ τὸν τρισμέγιστο, τὸν ἴδιο' μὰ κατὰ τὸ συνήθειο ὁμως τῶν ἀστρονόμων, ἡ σκᾶρα τοῦ Παράκελση εἶναι ἡ φυλακὴ γιὰ τοὺς ἀγύρτες, ὅπου ὁ Νουστράδαμος τὸν κλεῖ.

Ὅπως ὅλες οἱ ἀληθινὰ ζωντανὲς δημιουργίες, ὁ Ἄμλετ, εἶναι μαζὶ πολὺ ἀπλὸς καὶ τρίσβαθα πολὺπλοκος. Εἶναι γιὰ γέλια μερικὰ ἔξυπνα μυαλά ποῦ ρίχνουν πόντους πῶς στὸν Ἄμλετ σήμερα βλέπουν περισσότερα, ἀπ' ὅσα τοῦβαλε ὁ Σαίξπηρ μέσα. Καὶ τί πρὸ φανερότερο ἀπ' αὐτό; Ὁ Σαίξπηρ δὲν ἤξερε καλὰ-καλὰ τί ἤθελε νὰ πῇ ὅταν μίλαγε τῆ γλώσσα τῶν πρὸ σπάνιων ἰδεῶν καὶ τῶν παθῶν ποῦ ποτὲ τοὺς δὲ σχωρῶνε. Ἐνῶ ὁ Ποτασὸν Μιραντόλ, ζουρναλίστας, «de omni re scibili» μπορεῖ : ὅταν ἀκούει τοὺς ἀγῶνες τοῦ Ἄμλετ μὲ τὴν ἴδια του συνείδηση, νὰ βάνει ὅλο τὸ πνεῦμα τοῦ Ποῦλ Ντεκαρότ: νὰ μιὰ μουρλή ἐπιχείρηση ποῦ χωρὶς αὐτὸν εἶδηση δὲ θάπαιρνε ὁ Σαίξπηρ! Κι' ὅπως πάντα θὰ χρειάζεται, γιὰ τὸ Σαίξπηρ, ἕνας φασουλῆς, νά, κι ὅλας μπῆκε μὲ τὸ τοῖρκο!

Κάθε μνημεῖο τέχνης εἶναι ἀπλό στὴ μορφὴ του καὶ βαθειὰ πολὺπλοκο στὴ φύση του' ἡ ἀχτίδες του εἶναι ὀλόσιες, μὰ δὲν ἔρχονται ἀπὸ τόσο κοντά, ὁμως, ποῦ νομίζουν' τὰ μέσα δὲν εἶναι μπερδεμένα, ἀλλὰ οἱ αἰτίες, ἐξαιρετικά πολὺ.

Στὴν τέχνη καὶ στὴν ἐσωτερικὴ ζωὴ ἡ ἀληθινὴ δύναμη δὲν εἶναι παρὰ φαινομενικὴ, ἂν δὲν εἶναι τρίσβαθη. Ἡ ψυχὴ στὸ βάθος βρῖσκεται' τρέφεται στὸ βάθος, ὅπως κρύβεται στὸ βάθος. Κι ἕνα κλωνοράκι, προκειμένου γιὰ τὸ βάθος, γιὰ νὰ πετάξει ἕνα μικρὸ, ἐλάχιστο κοτσάνι, μπαίνουνε σ' ἐνέργεια ἐκατὸ ριζὰ κάτω ἀπ' τὴ γῆς, ν' ἀνοίξουν νέους δρόμους καὶ νὰ βυζάζουν τοὺς χυμούς, σὲ χίλια, μύρια μέρη.

Ἡ πρὸ ἀπλὴ ζωὴ εἶν' ἕνα ὀλάκαιρο θᾶμμα ἀπὸ φασαρία καὶ περιπλοκὴ. Τὰ μεγάλα ἔργα τῆς τέχνης μοιάζουνε τῆ φύση κι ὡς πρὸς αὐτὴν

ἀκόμα τὴν ἀναλογία. Ὁ μῦθος τοῦ Ἄμλετ εἶναι δὶχως μπερδεψιὲς καὶ στριφογυρίσματα. Ἡ κεντρικὴ γραμμὴ τῆς δράσης εἶναι τόσο ἀπλὴ ὅσο καὶ δυνατὴ: ἕνας γιὸς ποῦ παίρνει γδίκηση γιὰ τὸ φόνου τοῦ πατέρα του, ἀφοῦ διαδοχικὰ ἀπ' τὴν ὑποψία περάσει στὴ βεβαί- ὄτητα κι ὕστερα στὴ γδίκηση. Ἀλλὰ ὅ,τι γιὰ ἕνα γιὸ κοινὸ θᾶτανε ἀπλοῦστατο, πάβει νᾶνε γιὰ ἕναν βαθὺ χαρακτήρα. Ὁ ἀρχαῖος Ὁρέ- στης εἶναι μονοκόμματος: μοιράζεται σὲ δύο πάθη, ποῦ τὸ ἕνα μάλιστα εἶναι περισσότερο τῆς δράσης παρὰ τοῦ χαρακτήρα, ἀφοῦ τὸ πεπρωμένο τέλος πάντων ἐτοιμάζει τὸν ἥρωα γιὰ τὴ γδίκηση καὶ τὸν βιάζει νὰ τὴν πάρει παρὰ τὴ θέλησή του.

Ὁ Δανὸς πρίγκηπας τυχαίνει νᾶναι ποιητὴς καὶ πλουτισμένος μ' ὄλη τὴν ἀνθρώπινη σκέψη, ἐνῶ ὁ γιὸς τοῦ Ἀγαμέμνονα δὲ θᾶταν οὔτε σὴν το πρῶτο δορυφόρο του. Ὁ Ἄμλετ δὲν ἔχει οὔτε δορυφόρους: τί νὰ τοὺς κάμει; Εἶν' ἀναγκασμένος νὰ δράσει, ὄχι ἀπ' τὶς περιστά- σεις, ἀλλ' ἀπ' τὴ συνείδηση ποῦ πῆρε τῶν πραγ- μάτων. Ὁδηγείται μαζὶ καὶ λυγᾶει ἀπ' τὴν ἀγάπη: οὔτε τὸ ἦθος οὔτε ὁ νόμος μπορεῖ νὰ κάμει τίποτα. Ὁ Ἄμλετ λάτρεβε καὶ σε- βότανε τὸν πατέρα του: ὁ Ὁρέσσης δὲ γνώ- ρισε τὸν δικὸ του. Ὅλη ἡ διανοητικὴ του σύ- χυση, ὄλη ἡ βαθειὰ κι ἐσώτερη διαίσθηση ποῦ ἔχει τῶν πραγμάτων καὶ τοῦ κόσμου, τὸν μπουᾶνε νὰ δράσει, τὸν ἀντισκόφτουμε στὸ δρόμο του, τοῦ κρατᾶν τὸ μπράτσο καὶ τοῦ σφιχτοδέουνε τὰ χέρια. Ἀλλὰ μιὰ θέληση πρὸ δυνατὴ, πρὸ κυρίαρχη τὸν συνεπᾶνει καὶ τὸν λυγᾶει ἀλάκαιρο: ἡ δύναμη ποῦ γεννιέται ἀπ' τὴ συνείδηση ἀνάγνια στὴ φύση. Δὲν προ- σεύχεται αὐτός: Ποτὲ κανένας δὲν τὸν ἐπίασε γονατιστὸ στὴ γωνιὰ καμμιᾶς ἐκκλησιᾶς. Χά! ὁ Ἄμλετ, δὲν εἶναι γιὰ πιστέβει στὴν ἀθα- νασία τῆς ψυχῆς, ἢ στὴν κόλαση ἢ στὴν ἄμαρ- τία, ποῦ εἶναι χριστιανός: εἶναι, γιὰτί ἔχει συνείδηση. Κι αὐτὸ εἶναι τὸ χάσμα ποῦ χω- ρίζει τὸ σύμπαντὸ μας ἀπ' τὸ μικρὸν ἀρχαῖο κόσμου. Ποιὸς θὰ συγκεράσει τὴ συνείδησή μας μὲ τὴ φύση; Νὰ λοιπὸν αὐτός, ποῦ ἕνα διπλὸ πεπρωμένο, τῶν γεγονότων καὶ τῆς σκέψης, τότε σπρώχνει πρὸς τὴ δράση. Ὁ Ἄμλετ εἶ- ναι μισοχριστιανός: γιὰτί δὲν ἔχει μέσα του μισὸ τὸ αἶστημα τῆς πάγκοσμης ματαιότητος.

ΑΠ' ΤΟΝ ΑΜΛΕΤ ΣΤΟΝ ΠΡΟΣΠΕΡΟ

Ὁ Ἄμλετ εἶν' ὁ Σαίξπηρ ὁ ἴδιος, ἂν ποτὲ ἥρωας ἔγινε τοῦ ποιητῆ εἰκόνα. Ὅλα τὰ πάθη τὸν γιομίζου καὶ τοῦ εἶναι πολὺ γνώριμα' μὰ

δταν ὁμως δίνεται στὸ φῶς τοῦ τραγουδιοῦ εἶναι κύριος τῆς ἀρμονίας καὶ πολλὲς φορὲς παίξει σὴν νὰ προσφέρνει τὴν σ' μφονία αὐτὴ σ' ἕναν ἄφαντο μουσικὸ. Τὸ πρὸ ἀπέραντο πνεῦμα, ἢ πρὸ ὁμορφῆ φαντασία κάνουν τὴ μεγαλύτερη καρδιὰ τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἀνάλυσή του εἶναι μιὰ διαίσθηση τῶν πραγμάτων. Τὸ πρῶτο του βῆμα εἶναι νὰ περάσει ὡς τὴν ψυχὴ κάθε ζωντανοῦ καὶ νὰ τρυπώσει ὡς τὴν καρδιὰ τῆς ζωῆς, ὅπως τῆς δικῆς του. Καὶ προχωράει τόσο βαθειὰ ποῦ ἀπ' τὸ βάθη τῆς αὐτῆς σέρ- νει τὴν εἰκόνα τῆς ἀπελπισμένης καὶ ἐρωτιάρ- ἔτσι τὸλάχιστο τὸ νοιώθω. Εἶναι τόσο ἀπαι- σιόδοξος ὅσο εἶν' εὐγενικός. Ἡ χάρη του στὴν πνευματικὴ συμπόνια, εἶν' ἀκαταμέτρητη. Ὁ οἶχτος του, φαίνεται σὴν ἔκσταση, κάτω ἀπ' τὴν προοπτικὴ τῆς Μοίρας.

Εἶναι λιγάκι ἀρροκίνητος. Κουράζεται γρή- γωρα. Κοιμάται λίγο, ὄρες-ὄρες. Ἰδρώνει πα- ραπολὺ κι ἔχει τὴ μυρωδιὰ τῆς φασκομη- λιᾶς. Εἶναι θερμὰ ἐνεργητικὸς καὶ ἔχει τὸ διαπερατικὸ μάτι ναυτικοῦ. Τὰ λεπτὰ του ἄσπρα χέρια λένε, καθαρὰ, μὲ τί Νουῦ πρέπει νὰ συνοδεύεται ἡ ὕψιστη λεπτότητα.

Σωπάει καὶ χαμογελάει. Εἶναι πρίγκηπας σὴν τὴ γαλήνη καὶ ἔχει τὴ ξαφνικὴ δύναμη καὶ μαγία τῆς τρικυμιᾶς. Ἀγαπάει τὴν εἰ- ρήνη καὶ νοιώθει ὅλους τοὺς πολέμους. Ὅλες οἱ ἀνθρώπινες τρέλλες τοῦ εἶναι γνώριμες καὶ ξέρει νὰ τὶς σχωράει. Δὲ φταίει αὐτὸς γιὰ τὶς πρὸ ἀφῆς του ἀπογοήτεψες. Τίποτα τρυφε- ρότερο ἀπ' αὐτὸν δὲν ὑπάρχει καὶ τίποτα λι- γώτερο κουτὸ μαζὶ.

Μὲ τὸ Νουῦ, σκληρὸς γιὰ ὅλες τὶς γυναῖκες, ἔξὸν τὶς κορασιὲς καὶ τὶς ἀγαπημένες, μὰ καὶ γιομάτος καλωσύνη γιὰ ὅλες, κατὰ τὴ συνήθη ζωὴ τῆς μέρας. Οἱ εὐγενικοὶ του τρόποι εἶναι σὴν τὴ βαρυστησιὰ του. Εἶναι σκληρὸς πρὸς τὶς μητέρες: γιὰτί τὶς σχω- ράει καὶ τὶς καταδικάζει. Ἡ λεπτὴ του εὐγέν- νεια δὲ λιγοστὲβει καθόλου τὴ δύναμη τῆς κρί- σης του. Ἡ ζωὴ εἶναι τὸ μόνο πρᾶμμα ποῦ ἀξίζει τὴ σχώρησή μας καὶ ποῦ κουράζει, ναι, χωρὶς νὰ κατορθώνει ὁμως νὰ τὴν ἀπο- θαρρέψει. Κι' ἔτσι πάντα πέρνει τὸ μέρος τῆς τρελλῆς αὐτῆς βασιλίσσας, ἢ τὸ μέρος τῆς τρελλῆς σκλάβας.

Ὁ Ἄμλετ, ὡς ἄνθρωπος, εἶν' ὁ ἴδιος μὲ τὸν Πρόσπερο, ποῦ ἄφηκε τὸν κόσμου καὶ τὴ πολιτεῖα. Μὰ μὲς τὴ σχώρηση τοῦ Πρόσπε- ρου ἴσως ὑπάρχει περισσότερη περιφρόνηση καὶ ἀδικοφορία ἀπ' τὸν πόνου τοῦ Ἄμλετ καὶ τὰ μιλύρια τῆς συνείδησής του. Πρέπει νὰ πιστέβει κανένας ἀκόμα στὴ ζωὴ γιὰ νὰ τὴν

καταδικάσει. Ὅποιος τὰ σχωράει ὅλα, ὅλα ἔχουν ξεροξίωθεῖ μέσα του. Τοῦ Πρόσπερου τίποτ' ἄλλο δὲν τοῦ μένει ἀπ' τὸν θάνατο. Ὁ Ἄμλετ δὲν τὸν θέλει: γιὰτί τὸν ζεῖ, τὸν θάνατο. Ὁ Πρόσπερος τὸν πλάθει' καὶ γιὰ νὰ τὸν ἀγκαλιάσει πρὸ καλά, νὰ τὸν χερεῖ μὲ μεγαλύτερη ἀνάπαψη καὶ μοναξιά, βάνει τὰ σύννεφα τῆς φαντασίας καὶ τὰ φτερά τοῦ ὀ- νεῖρου ἀνάμεσὸ του καὶ τοῦ κόσμου. Ἐνῶ οἱ θυμοὶ κι ἡ πίκρια τοῦ Ἄμλετ, εἶναι κι αὐ- τὰ ἀκόμα ἕνας ἀγῶνας. Ὁ Πρόσπερος κά- νει σάβανο τοῦ τ' ὀλύμπιό του χαμόγελο.

Ὁ Ἄμλετ, σὴν πεθαίνει τριάντα χρονῶ, εὐ- ἀγγελίζεται τὴ σιωπῆ. Ὁ Πρόσπερος κατα- φεύγει κι ὑποτάχεται σ' αὐτὴ. Γιομάτος ἀπὸ τραγούδια μεγαλόπρεπα τὰ φυλάει μόνο γιὰ τὸν ἑαυτὸ του: Διαλέγει τὸ θέμα τοῦ θανά- το καὶ ἀφιερώνει τὰ τραγούδια του στὸν ἀ- ποχαριετισμὸ. Στερᾶει τοὺς ἀνθρώπους ἀπ' τὴ μουσικὴ του, γιὰ νὰ τοὺς τὴν στερῆσει ἴ- σως πρὸ πολὺ, παρὰ γιὰ νὰ τοὺς βλάψει. Καὶ φυλάει γιὰ τὸν ἑαυτὸ του τὴν ἀφραστη, ὑ- περκόσμια ἀρμονία τοῦ χαμόγελου καὶ τῆς συνγνώμης.

Ὅχι, γιὰ τὶς μεγάλες ψυχές, ἡ ζωὴ, δὲ χροε- κοπάει. Μόνο ἡ εὐτυχία ρέβει. Κι ὅλοι οἱ βορριάδες τῆς Μοίρας κι ὁ ἴδιος ὁ θάνατος ἀκόμα, τίποτα, δὲ μπορεῖ νὰ λιγοστὲβει τὴ βράση τῆς ὀδύνης μας καὶ τὴν ὑπερούσια ὀ- μορφιά τοῦ πόνου μας.

Τῆς πρὸ μεγάλης ἀρχοντιᾶς, οἱ ἀρετές, τοῦ εἶναι φυσικές. Ποιὸς τὸν περνάει σὲ Νουῦ; Ὁ ἀπελπισμένος Πρόσπερος, ὁ Ἄριελ ὁ νυχτερι- νός, εἶναι πρόσχαρα μεγαλόπρεποι, ἀνάλαφροι σὰ φῶς. Ἡ μικροπρέπεια τοῦ εἶναι ἀνυπό- φορη. Γι' αὐτὸ εἶναι καὶ τόσο λίγο ἀξιος γιὰ τὴ ζωὴ τῆς φαιελιάς του. Ὁ ξεπεσμός τῆς μάννας του, τὸν ἀναψε γιὰ πάντα ἐναντίο τῆς.

Ἡ λεπτὴ εὐγένεια, οἱ τρόποι, ἡ κομψό- τητα τοῦ λόγου, τίποτα σ' αὐτὸν τὸν πρίγκηπα δὲ λείπει. Εἶναι τόσο μετρημένος καὶ τόσο ὑπομονετικὸς, ποῦ κι ἡ βρισιὰ ἀκόμα δὲν τὸν θυμόνει ἀμέσως. Στὸ Λαέρτη, σ' αὐτὸ τὸ χτή- νος, ποῦ τότε βρίζει μὲ κάθε τρόπο καὶ ποῦ σηκώνει μάλιστα καὶ χερεῖ, μιλάει μὲ μιὰν ἐκ- πληκτικὴν ἀπαλωσύνη. «Γιὰ ποῖο λόγο μοῦ φέρνεστ' ἔτσι, Κύριε; Πάντα σὰς ἀγάπησα, ἐγώ». Καὶ φτάνει μάλιστα νὰ τοῦ ζητήση καὶ συνγνώμη. Εἶναι ὁμως ἄντρας, σὴν κατὶ ἀφε- γάδιαστο. Ἡ ἀποστροφή του πρὸς τὸν θάνατο δὲν τὸν κάνει καὶ νὰ θέλει τὴ ζωὴ: «Πεντάρα γι' αὐτὴ δὲ δίνω».

Ο πολὺς λαὸς τὸν ἀγοσάει. Κι οἱ φίλοι του τότε λατρεύουν. Δὲ φταίει αὐτὸς ἂν ἕνας μονάχα τοῦμεινε. Ὁ Ὁράτιος μόνον ἀξίζει μιὰ τέτια φιλία. Δὲν εἶναι λιγότερο ἀπ' τὸν πρίγκηπά του εὐγενικός· τὰ αἰσθήματά του εἶναι ὑπέρχα. Βέβαια, ἀνάμεσό τους ὑπάρχει ἡ ὁμορφὴ τυπικότητα, ποῦ εἶναι ἡ τροπὴ γιὰ τὸ πιὸ τρυφερό κι ἀληθινότερο δῶρο. Κι αὐτὸ τὸ ὕψος, τὸ ὑπέροχα κομψὸ εἶν' ἡ μουσικὴ τῆς φιλίας. Μιὰ ἀδερφικὴ ἐμπιστοσύνη δίχως καθόλου οικειότητα. Κι' ὅταν Ὁ Ἄμλετ δὲ θὰ ὑπάρχει πιά, ὁ Ὁράτιος θ' ἀναθυμᾶται τὸν πρίγκηπά του σὺν τὸ πιὸ πολύτιμο πρᾶμμα τῆς ζωῆς του.

ΜΑΖΙ ΜΕ ΤΟ ΦΑΝΤΑΣΜΑ

Ὁ Ἄμλετ γύρισε πολλὰ πανεπιστήμια. Ξέρει σπαθί· εἶναι δάσκαλος στὴν ὀπλομαχίαν κι ὅμως ζῆ ζωὴ καθιστικὴ. Ὁ Ἄμλετ εἶναι ἄνθρωπος τῆς μελέτης καὶ τῆς σκέψης. Κι ὡς τέτιος εἶναι λιγάνι ἀγογιάνητος στὴ δράση· κουράζεται εὐκόλως· κι ὅπως πολλοὶ νευρικοὶ ποῦ ἔχουν ἀϋπνίες, ἔχει μιὰ ροπή στὸ ἄσθμα.

Δὲν εἶναι τρελλός· ἀλλὰ φαίνεται. Ὁ ἀνώτερος ἄνθρωπος εἶναι ἕνα εἶδος τρελλός γιὰ τὸν κοινὸ λαό. Ὁ ποιητὴς εἶναι ἕνας ἄρρωστος γιὰ τὸν κριτικὸ, ἢ εἷας ἠλίθιος, ἢ ἕνας ἀστείος. Καὶ λέω κριτικὸ, τὸν ἄνθρωπο τοῦ δρόμου, τὸ γιαντὸ τῆς πεντάρας, ποῦ κρίνει ξεδιάντροπα τοὺς πρίγκηπες στὴ Δανία, τὸ ἀξιότιμο ὄργανο τοῦ ὄχλου καὶ τὴν τρισαξιότιμη συνειδήσή του.

Ὅσο πιὸ πρίγκηπας εἶναι, τόσο πιὸ καλά εἶν' ἄνθρωπος. Βλέπει κανένας καθαρά πὼς γεννήθηκε ἀπ' τὸ Σαίξπηρ: ἔχει ἀπὸ ποῖον νὰ κρατήσῃ γενιά. Ἡ δύναμη τῆς ἀγάπης, μέσα του, μοιάζει σὺν ὠκεανός, ἀστειρευτὴ, καὶ ἡ ὀργή, ἡ ἀγανάκτηση πιὸ πολὺ παρὰ ἡ γδίκηση μέσα του σηκώνεται σὺν ἄνεμος. Δὲ ζηλεύει τὴν Ὀφηλία· τὴν χάνει χωρὶς πολλὴ λύπη· ἀλλὰ πόσο τὴν ἀγαπᾷ μολαταῦτα! Μὰ ἔπρεπε νὰ γδυθῇ τὴ ζωὴ, καὶ τὸ γλυκὸ αὐτὸ ἄνθινο φόρεμα, τὸν ἔρωτα μιᾶς μνηστῆς, πρῶτὴ ἀπ' ὅλες τίς θυσίες ποῦ ζητάει τὸ καθήκο τοῦ θανάτου. «Κι ὕστερα, ὅταν θάρθῃ ὁ θάνατος, τί θὰ μείνῃ;» ἔλεγε κι ὁ Βερλαίν.

Τὸ φάντασμα εἶναι τὸ ζωντανὸ σῶμα τῆς ὑποψίας. Καὶ γιὰ τὴν ὑποψιάζεται τὸ κρίμα τῆς μητέρας του, ὁ Ἄμλετ ὑποψιάζεται μαζί καὶ πὼς δλόκληρη ἡ ζωὴ εἶναι μάταιη καὶ κριματερή. Δὲ σπούδασε ἀνοφλέματα τὴ φιλοσοφία στὴ Βίττεμπεργ. «Μὲς τὰ μάτια τῆς σκέψης μου, Ὁράτιε, βλέπω τὸν πατέρα μου».

Χαμένος μὲς τὸν πόνο, περνᾷ ἀπὸ τότε γιὰ ἕνα ἀρρωστος ποῦ παραμιλάει. Κάθε πάθος παραμιλάει. Τί χαμός νὰ ξεχάνεται κανένας! Ὁ Ἄμλετ εἶναι ἡ λογικὴ κι ἡ θλίψη οἱ ἴδιες μὲλα ταῦτα. Καὶ κατὰ τὴ γνώμη μου, ἡ θλίψη εἶναι τὸ μέτρο ὡς ποῦ τὸ πνεῦμα μπορεῖ νὰ φτάσῃ. Ἡ ψυχὴ του εἶναι γαλήνια, κι ἀγαπᾷ τὴ γαλήνη. Ὁ Ἄμλετ γεννήθηκε γιὰ τὴν ἡσυχίαν· ἀλλὰ ἡ μοῖρα του τὸν φωνάζει. Ὁ μαρτύριο κάθε μεγάλης καρδιάς, γιομάτης φῶς κι εἰρήνη, ποῦ ἕνας θεὸς ζηλιάρης καταδικάζει νὰ τὴν συνεπάρῃ ἡ καταιγίδα, νὰ ἀνοίξῃ τὰ πανιά τῆς μὲς στὴ νύχτα, καὶ νὰ πηδήσῃ μέσα στὸν ἀγῶνα.

Τὸ λεπτὸ αἰσθητήριο τοῦ Ἄμλετ φαίνεται μὲς στὴ θλίψη· κι ἡ ἀπαλωσύνη τῆς μελαγχολίας του δείχνει τὸ βάθος τῆς σκέψης του. Τίς πιὸ πολλὲς φορὲς εἶναι στὸ νεκροταφεῖο. Τὸ νεκροταφεῖο τῶν νεκρῶν τὸν πειράζει λιγότερο ἀπὸ τ' ἄλλο, τῶν νευρόσπαστων, ποῦ κάνουν τάχα πὼς ζοῦν. Εἶναι τὸ πνεῦμα του τέτιο, νὰ τὰ παραβάλλῃ ὅλα δηλ. μὲ τὴν πραγματικότητα τοῦ θανάτου, ποῦ τὰ ἀγκαλιάζει ὅλα μέσα τῆς.

Ὅταν οἱ θεατρίνοι ἔρχονται νὰ ἐπαναλάβουν τὴν τραγωδίαν μαζί του, πέρνει τὸ μέρος τους ἐναντίο τοῦ ἑαυτοῦ του. Τὰ φαντάσματα αὐτὰ ἐκεῖ, ξαφνικά, τοῦ φαίνονται πιὸ ἀληθινά, ἀπ' ὅτι μπορεῖ πραγματικὰ νὰ πείσῃ τὸν ἑαυτό του πὼς εἶναι. Θεωρεῖ τὰ δανεισμένα πάθη τους πιὸ πραγματικὰ ἀπ' τὸ δικό του καὶ τὰ ὑποκριτικὰ τους δάματα πιὸ ἀληθινὰ ἀπ' τὴν πληγὴν του: γιὰ τὴν βρίσκονται πιὸ καλά μέσα στὴ δράση.

Μὲ μιὰ μοναδικὴ δξυτήτα, ὁ Ἄμλετ παραβάλλει τὴν ἐσωτερικὴ ἐνέργεια τῆς σκέψης ποῦ πέρνει γνώση τοῦ ἑαυτοῦ τῆς κι ἀναρωτιέται, μὲ τὴν προσποιημένη δράση τοῦ μίμου ποῦ παίξει κωμωδία.

Ὁ ἰδεαλιστὴς εἶναι ὁ κύριος τοῦ κόσμου ἀλλὰ κύριος παρὰλυτος ἅμα ἀρχίσῃ ν' ἀμφιβάλλῃ. Καὶ δὲ θάταν πάλε παρὰ μισο-κύριος ἂν δὲν ἀμφέβαλλε.

Τίποτα δὲ συμβαίνει στὴ ζωὴ του δίχως νὰ μὴ τὸ προαναγγεῖλῃ κι ἴσως νὰ μὴ τοῦ τὸ προετοιμάσῃ ἡ σκέψη του. Πιστεύει στὸ προαισθημα, ὅπως καὶ στὴν ἐσωτερικὴ λογιστικότητα τῶν φαινομένων. Καὶ ὅταν κανεὶς βρῆσκει αὐτοῦ, εἶν' ὄριμος γιὰ τὸ μεγάλο ταξίδι.

Ἀπάνω στοὺς βασιλικούς ὄμους του φέρνει τὸν νεκρὸ ἄνθρωπο, μὴ περιμένετε ὅμως νὰ ξεφορτωθῇ τὸ φορτίο αὐτό. Μήπως ἔχει τὸν

πατέρα του ἀπάνω στοὺς ὄμους του; Ἡ τὸν ξαντὸ του; ἢ τὰ προσμύματα του κι' ὅλα τὰ ὄνειρα τῆς ζωῆς; Ὁ, ἀπ' ὅλα τὰ θαύματα τὸ πιὸ μάταιο, μέλλον ἀδειολόγ, ὅπου οὔτε ὑπάρχομε κὺν πιά ὀλότελα!

Πόσο σιμπονάει τοὺς πεθεμένους! Ἀπὸ δῶ φαίνεται ὁ ἄνθρωπος ποῦ ἀγαπάει. Αὐτὸς ὁ σκοτωμένος πατέρας τὸν γεμίζει ὀδύκηρο ἀπάνω στὴ γῆ αὐτῆ. Δὲν ὑπσκοτεῖ παρὰ σ' οὐτὸν μονάχα. Μὰ ὁ νεκρὸς αὐτός, ὅμως, εἶναι ἡ συνείδηση τοῦ Ἄμλετ. Καὶ τέτιο εἶναι τὸ σύμβολο κάθε σκέψης ποῦ ἔφτασε στὴν ἀληθινή γνώση. Γιατί βέβαια, βρισκόμαστε μὲς τὸ θάνατο, καὶ φοβερά.

Τὰ παιδιὰ φωνάζουν μὲς τὸ δάσος. Οἱ ἄντρες ἀναζητᾷτε. Ἀλλὰ μὲς αὐτὰ τὰ πηχτὰ σκοτάδια, ποῦ περπατᾷμε μὲ κλειστὰ τὰ μάτια, ἡ μόνια μας δουλειὰ εἶναι ν' ἀνάφομε τ' ἀστέρια γιὰ ἰσχύρους ἕνα φῶς. Κι' εἴμαστε στρατοὶ χωρὶς τὸν ἐσωτερικὸ ἥλιο, χωρὶς τὸν ἔρωτα, χωρὶς τὴν τέχνη καὶ τὴν ἀγιότητα.

ΕΙΡΩΝΕΙΑ

Ὁ Ἄμλετ εἶναι ὁ μεστωμένος διανοητικός. Ὁ Βαθὺς ἰδεαλιστὴς τελειώνεται ὀρνούμενος τὸν ἑαυτό του. Στὴν τελείωση ὑπάρχει τὸ τέλος. Ὅτι τελειώθηκε καταστρέφεται. Ὁ Ἄμλετ ἀμφιβάλλει γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸν κόσμον. Δὲν πιστεύει πιά στὴν πραγματικότητά του ἀπειροῦ.

Εἶναι μολαταῦτα ὑποχρεωμένος νὰ ζῆ μέσα σὲ μιὰ Αὐλή, μέσα σ' ἕνα αἰῶνα, ἀνάμεσα σὲ ἄνθρώπους ποῦ ξεχειλίζουν ἀπὸ τὴν χοντροκαμωμένη πίστη. Οἰπαιδικὲς ἐπέποχες ζοῦν χωρὶς νὰ ξέρουν πὼς πιστεύουν στὴ ζωὴ. Πιστεύουν στὸ θεό. Εἶναι τόσο πλάσματα, ποῦ ὁ Πλάστης πάντα τοὺς συγκινεῖ. Μὰ ὅταν ἡ σάρκα δὲν πιστεύει παρὰ στὸν ἑαυτό της μόνο, κι' ὅταν τὸ πνεῦμα νοιώθει πὼς εἶναι ὕλη, τότε, μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ «ὑπάρχει κάτι ἄσπιο μὲς στὸ βασίλειο τῆς Δανίας». Ἐκεῖ μέσα ὁ ἰδεαλιστὴς κρατᾷ παράξενη στάση. Ὁ Ἰπλότης τῆς Ὀλιμμένης Ὀψης, δὲν εἶναι αὐτὸ τὸ ὄνομα αὐτοῦ τοῦ ἄλλου Ἄμλετ, τοῦ θείου Δὸν Κιχώτη, ποῦ εἶναι πρίγκηπας μὲς στὰ βασίλεια τοῦ Ὀνείρου, ποῦ εἶναι ἕνας Ἄμλετ λυτρωμένος μὲ τὸν ἥλιο καὶ μεστωμένος μὲς στὴν καλωσύνη ἀπ' τὸ ἄγνὸ φῶς; Δοξασμένος ὡς εἶναι ὁ δὸν Κιχώτης, αὐτὸς ὁ Ἄμλετ τῶν παιδιῶν, ὁ λυτρωμένος ἀπ' τὴν ἄρνηση, μέσα σὲ μιὰ χώρα χωρὶς ὀμίχλη, μὲ ἕνα ἄστρο ποῦ τὸ σέρ-

νουν ἀπάνω στὸν οὐρανὸ, ἀπὸ ἀνατολὴ σὲ δύση, μὲ τὸ χέρι.

Τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Βορρηὰ μᾶνο, χωρίζεται ὀδύτελα, ἀπ' τὴ φύση. Κι' ἐπειδὴ ἡ σκέψη μιᾶς τάξης ἀνθρώπων εἶναι πάντα ἰδεαλιστικὴ εἶναι νὰ μὴν ἰκανοποιεῖται ποτέ. Μιὰ γαλήνη, ποῦ δὲν εἶναι τὸ χαμόγελο μὲς στὰ μαρτύρια, στὰ μάτια μου δὲν ἔχει κομμιὰ ἀξία. Καὶ δὲ ξέρω τί μπορεῖ νὰ εἶναι ἡ γαλήνη, ἂν δὲν εἶναι τὸ στεφάνωμα τῆς τρικιμίας. Ὁ Ἄμλετ δὲν εἶναι λοιπὸν ὁ διανοητικὸς κατὰ τὸν τρόπο τῶν μαθηματικῶν. Εἶναι κατὰ τὸν τραγικὸ, ματαβομμένο τρόπο τοῦ ποιητῆ.

Ὁ Ἄμλετ εἶναι ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους τῆς καρδιάς, ὅταν μέσα τους ἀνατέλλῃ ἡ σκέψη. Κι' ἐπειδὴ ἡ σκέψη δὲν μπορεῖ ν' ἀναπνεύσῃ μέσα στὴν καρδιά του, παραμιλάει.

Ἄμλετ, σὺν ἀπαντήσῃ μαζί σου τὸ ἄσπρὸ φάντασμα καὶ τὸ θλιμμένο φῶς του μὲς στὴν ἀπλωσιὰ τοῦ στοχασμοῦ. Τὸ ἀκλουθό, τὸ ἰκετεύω, τὸ κοιτάω, κι' ἀναγνωρίζω τὴν εἰκόνα τῆς σκέψης. Μιλάει κι ἀκούω τὴν ἀκατάλυτη φωνὴ τῆς ἔγνοιας. Ποῦ πᾶς; Ποῦ πᾶς; κοί ποῖθε ἔρχεσαι; Τὸ μορμολορητὸ αὐτὸ εἶναι πιὸ ἀγαθὸ ἀπ' τὸ ξεψύχισμα τῆς θάλασσας ἀπάνω στὴς ἀπαλιές ὀμοιδιές τοῦ Ἐλσειέρ.

Τὸ ὄραμα εἶναι ὅσο καὶ κάθε πραγμῆτικότητα πραγματικὸ. Μάλιστα μπορεῖ νὰ εἶναι πιὸ πραγματικότερο, λέει ὁ Ἄμλετ. Μιὰ σκέψη κυβερνάει τὴ ζωὴ τοῦ ὠραίου αὐτοῦ πρίγκηπα. Τοῦ ἐπιβάλλει ὅτι θέλει νὰ κάμῃ, κι ὅτι εἶναι. Μὰ στὸ βάθος μολαταῖτα, τοῦ ἑαυτοῦ του δὲν μπορεῖ οὔτε σ' αὐτὸν πιστέψῃ περισσότερο ἀπ' ὅτι σὲ κάθε ἄλλο πρᾶμμα.

Εἶναι ἄρρωστος; Μπορεῖ, ὅπως ὁ Σαίξπηρ, ὁ Μιχαηλάγγελος, ἢ ὁ Πασκάλης κι' ὁ Δοστογιέφσκις. Εἶναι ἄρρωστος σὺν ἄνθρωπος: ἄρρωστος στὴ συνείδησή του. Ξανοίγει τὴν ματαιότητα τῶν πάντων μὲς στὴν ἴδια του μητέρα, νοιώθει πὼς εἶναι κρῖμα νὰ εἶναι αὐτός, νὰ πιστεῖ, νὰ ἀγαπᾷ, κι ὅτι ἄλλο κάνει ὡστε ἕνας ἄνθρωπος νὰ μὴν εἶναι πέτρα, ἢ ὅτι ἄλλο, ἢ μαθηματικός.

Δὲν κάνει λοιπὸν ὁ Ἄμλετ τὸν τρελλὸ παρὰ ὅπως μασκαρεύονται οἱ ἄνθρωποι στὰ καρναβάλια: τότε ὁ καθένας ξέρει πὼς ἡ μάσκα εἶναι μάσκα.

Δὲν ἔχει παρὰ νὰ μιλήσῃ σύμφωνα μὲ τὴν ἐσωτερικὴ του ἰδέα γιὰ νὰ φαίνεται παρὰφρονας στὰ μάτια ὄλου τοῦ κόσμου. Γιατί ὄλοι ὀλόγυρά του, δὲ ζοῦν παρὰ γιὰ νὰ ἰκανοποιήσῃ τις ὀρεξές τους καὶ τὸν ἰγαῖσμό τους.

Όσο πιο πολύ αληθινός είναι αυτός, τόσο πιο τέλει είναι αυτοί.

Η άμφιβολία του βγαίνει απ' τα βάθη του, κι είναι γενική, για όλα. Σκοτώνει τον Πολώνιο για να ιδη μήν κρύβεται μέσα σ' αυτόν το χτηνοπούργο καθέναν πολιτικός. Διώχνει την Όφελία στο μοναστήρι, για να την σώση, την καυμένη. Τρομοκρατεί τη μάνα του για να της δείξη πως έχει ένα γιό.

Έπειτα πάλε, έχει μια ειρωνεία ακατάπαφτη και υπερβολικά πικρή. Η πίκρια είναι σημάδι ζωηρό άρρώστειας, κατά τους καυμένους αυτούς όπτιμιστές. Ναι, άγαπημένε πρίγκιπα, είμαστε άρρωστοι και μάλιστα νευρασθενικοί, όπως λένε αυτοί οι κύριοι. Για να τους άπαντήσουμε είμαστε άναγκασμένοι ν' άναπνέουμε τον άερα τους, και δε θέλουν να έχουμε το στόμα μας πικρό ;

Η ειρωνεία του Άμλετ είναι δυνατό δηλητήριο : άρκει μιά σταγόνα για να γκρεμιστούν όλα τα ψέμματα κάθε αντίληψης. Η ουσία της ζωής, το Θείο ζήτημα είναι πάντα μπρός στη σκέψη και την κρίση του : να, τί κάνει την ειρωνία μες στα λόγια του. Τίποτα δεν υπάρχει μπρός στα μάτια του άλλου κόσμου τρελλότερο απ' αυτό. Κι' επειδή το ξέρει, τί ειρωνεία στα λόγια όποιου μιλεί ; Ύστερα από παροξυσμό θλίψης, ή ειρωνεία είναι το ξαναγύρισμα των Θεών στον έαυτό τους. « Καλόδεχτος αυτός που παίζει τους βασιληάδες ! » Άλλά των Θεών ή ειρωνεία είναι τραγική. Κι' ή τραγική ειρωνεία είναι γιομάτη από φοβέρες.

ΤΑ ΑΛΛΑ ΕΙΝΑΙ ΣΙΩΠΗ

Είτε, λοιπόν, έρχεται από τη Γερμανία, είτε απ' το Πανεπιστήμιο, απ' την Άγγλία, απ' το νεκροταφείο ή απ' την πλατωσιά, ό

Άμλετ είναι σά να γυρίξη πάντα από ταξείδι: βγαίνει απ' τους στοχασμούς του και πέφτει ανάμεσα στους ανθρώπους. Άνάμεσα αυτών των θεατρίνων, πολύ δίκια του άρέσουν οι από έπάγγελμα θεατρίνοι : αυτοί τόλάχιστο παίζουν τους ρόλους που τους έχουν πιστευτή οι ποιητές και μπορεί να υπάρχουν μεταξύ τους κι όμορφοι ρόλοι.

Ό Άμλετ είναι ό άνθρωπος που πήρε συνείδηση του έαυτού του κι όλης της μεγαλοφυΐας του. Το να σκέφτεται κανένας ως αυτό το σημείο είναι σά να είναι ό μόνος που σκέφτεται. Η σκέψη τότε βρίσκεται στην καρδιά και την έκταση μιας άπέραντης συγκίνησης. Είναι κατακτητής του κόσμου κι ό κόσμος δεν του λέει πιά τίποτα. Το φάντασμα δεν είναι μακριά που διατάζει και που υποχρεώνει να γίνη όι έχει να γίνη τέλος πάντων.

Τίποτα δεν υπάρχει έξω απ' ότι διαρκεί. Το μοιραίο κατακυλητό κάθε φαινομενικότητας, να το, όλο το ψέμμα και το ξεγέλασμα του κάθε τι που δε διαρκεί. Δε βασιλεύει μόνο άπάνω στη Δανία, αυτό το βασιλόπουλο. Είναι πρίγκιπας της ζωής και δε μπορεί πιά να ζήη. Είναι άφέντης του άπειρου' αλλά ξέρει πως το άπειρο είναι ένα τίποτα. Ξέρει! Η σκέψη δε σχωράει. Η ύψιστη κατάκτηση είναι ή ύψιστη ήττα. Όταν κανένας τα έχει όλα, το χάνει όλα μονομιάς.

Ό Άμλετ είναι ή τελευταία προσπάθεια της ζωής που το τίποτά της την συμπνίγει. Πρέπει ό άνθρωπος να φτάση εκεί. Όσο πιο έντονη είναι ή συνείδηση του τίποτα, τόσο λιγότερο ή ζωή θέλει τον εκμηδενισμό της. Οι ψυχές της Δύσης δε θέλουν τον ύπνο δίχως όνειρα. Ό Θάνατος είναι παντού, αν ένας Θεός δε δημιουργεί τη ζωή από στιγμή σε στιγμή και δεν την προσανάφτει άκατάπαφτα μες στη χόβολη του έαυτού του...

ΤΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ

Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ-ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ -ΜΟΥΣΙΚΗ ΚΑΙ ΘΕΑΤΡΟ-ΤΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΚΙ ΟΤΙ ΜΑΣ ΕΝΔΙΑΦΕΡΕΙ ΑΠΟ ΤΩΝ ΤΥΠΩ.

ΑΓΓΛΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

Η πολεμοχλαοή των τελευταίων χρόνων μόλις μόρεσε πρόσκαιρα να γγίξει την ποιητική και λογοτεχνική γενικά παραγωγή της Άγγλίας. Και τα ματοκυλισμένα αυτά τέσσερα χρόνια (1914--1918), μόλις αντίσκοψαν τη σκεπτομένη νεότητα της Άγγλίας απ' το δρόμο που πήρε και την εξέλιξη, ύστερα απ' τις τάσεις που στέρεα βάσιαν άπάνω στα θέμελα της γενικής αποθέωσης ό Σουίνμπερν, ό Σαμουήλ Μπέτλερ, ό Ουώλτερ Πέτερ, ό Όσκαρ Ουάιλντ. Κι' ή έχτίμηση που οι διανοητικοί κύκλοι έχουν για τη νεώτερη γαλλική λογοτεχνία, με τη γνώση που πήρανε των έργων των αντιπροσωπευτικών ποιητών της Γαλλίας, του Κλωντέλ, του Σεζάν, του Νεμπουσού, του Πορσέ κι' άλλων, δίχως να γίνονται φανερά τα χνάρια καμμιάς επίδρασης και μέσα απ' την ύποσυνείδητη ή συνειδητή γνώση της πάγκοσμιας πνευματικής και καλλιτεχνικής κίνησης, πηδάει καθάρια ή άδολή τους φυλετική άτομικότητα.

Ό λυρισμός τους, που στα τελευταία χρόνια του ΧΙΧ αιώνα έδειξε τις τάσεις του μέσα στις συλλογές που φάνηκαν τότε, ακολουθάει την καρπερή ποριά του σε καινούργιες σήμερα, σε Άνθολογίες, τη μιά ύστερα απ' την άλλη, που δείχνουν πλέρια τις συχρονιστικές άποψες της λογοτεχνικής κίνησης στην Άγγλία, σε περιοδικά μ' άφθονη ύλη ποιητική, κριτική και μεταφράσματα, που τα όνόματα των νέων σμίγουν μ' όνόματα διαλεχτών διανοούμενων, που δείχνουν καθαρά απ' τη

μιά, τη λογοτεχνική όρμη των νέων και τη σοβαρή παρακολούθηση της γενικής λογοτεχνικής και καλλιτεχνικής κίνησης απ' την άλλη. Σε δυο νέα περιοδικά που φάνηκαν, τη «Γλαύκα» και το «Σήμερα», μες από πολλά όνόματα νέων ξεχωρίζουν με σεβασμό όνόματα γνωστών ποιητών : του Τόμας, του Χάρντντ, του Τζών Γκαλσγουέρδν, του Τζών Μείζφιλτ. Μερικά τραγούδια του Λόγκαν Σμιθ ξεχωρίζουν πάλε για την τεχντροπία τους που βρίσκεται στο ύποκειμενικό τεμπεραμέντο τους. Μιά μελέτη για τον Άλτιγκτον απ' τον Άλεξ Γουώ, κάτι άνάμνησες άπάνω στο Ροϋπερτ Μπροϋκ γραμμένες απ' τον Τζών Χάρρις, και γενικά ή άνάλυση και ή μελέτη των μεγάλων ποιητών της Άγγλίας δείχνει πως αυτοί άκόμη θα δείχνουν με τ' άξιο χέρι τους για κάμποσο καιρό το δρόμο σε κάθε νέα ποιητική τεχντροπία.

« Μυστικιστές και ρεαλιστές άγγλοσαξώνοι ». (Απ' τον Έμερσον ως τον Μπέναρ Σόου).

Μ' αυτό τον τίτλο βγήκε τελευταία του Régis Michaud ένα βιβλίο για έννηά συγγραφείς Άγγλους κι Άμερικανούς : Τον Έμερσον, τον Ουώλτερ Πέτερ, τον Ουώλτ Ουίτμαν, τον Χάρρυ Τζέιμς, τον Μάρκ Τουαίιν, τον Τζάκ Λάντον, τον Άπτον Σίνκλαιρ, την Έντιθ Γουώρτον και τον Μπέρναρ Σόου. Μελέτη περισπούδαστη και βαθειά άναλυτική, ξεχωριστά δε για τον Ουώλτερ Πέτερ που το έργο του δεν κατανοήθηκε ως έπρεπε.

Όσο για τον Μπέρναρ Σόου δεν

ροῦμε νὰ ποῦμε τὸ ἴδιο, γιατί ἐξετάζοντας τὸ ἔργο του χῶρια ἀπ' τὸ ἔργο τοῦ δασκάλου του, τοῦ Σαμουήλ Μπέτλερ, μᾶς εἶναι δύσκολο νὰ ξεφύγουμε μερικὲς ἐπιπολαιότητες.

Στὴ μέθοδό του ὁ συγγραφέας, γιὰ τὴν κριτικὴ ἔρευνα, ἀκολουθεῖ τὴ γνωστὴ ἱστορικοψυχολογικὴ μέθοδο τοῦ Σαὶν Μπέβ καὶ τοῦ Γαίν, ποῦ ἡ ἀνάλυση τοῦ συγγραφέα καὶ τοῦ ἔργου του πρέπει νὰ γίνεται ὕστερα ἀπ' τὸ βάλισμό στὴν ἐποχὴ τοῦ καὶ τὴν περιγυριὰ ποῦ τὸ ὑπόβαλε. Ἡ μέθοδος αὐτὴ ἐδειξε τι μπόρεσε νὰ κάμει. Ἐνῶ οἱ κριτικοὶ ποῦ ἀκλόνησαν τὸν ἀντίθετο δρόμο λίγοι τους ἔφτασαν νὰ πετύχουν ἐκεῖ, ποῦ οἱ περσότεροὶ τοῦ ἔπασαν σ' ἄβυσσο βιογραφικῶν διατριβῶν. Ὅσοι ὅμως πήρανε τὴ συνθετικὴ μέθοδο ἢ δουλειὰ τους ἔδωσε καρποὺς αἰώνιους καὶ πρότυπα θαυμαστὰ κριτικῶν στοχασμῶν. Καὶ ἡ μέθοδος τούτη φαίνεται γενικὰ σήμερα ὡς ἡ πιὸ κατάλληλη, γιὰ τὴν ἀναλυτικὴ καὶ κριτικὴν ἀπόδοση τῶν μεγάλων ἔργων. Ἡ εὐρεση δηλ. στοῦ ἔργο τῆς κεντρικῆς γραμμῆς, στὴ σκέψη, στὴν αἰσθητικὴ, ἢ ἐπίμονη ἀναζήτησις μέσα ἀπ' τὴ φαινομενικὴ περιπλοκὴ τῶν ἐπιφανειῶν καὶ τῶν μορφῶν, ὡς τὴν οὐσιαστικὴ πηγὴ τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν αἰτιῶν καὶ τῶν ἀπειρῶν συσχετίσεων τους καὶ ἢ ἀπόδοση, ὕστερα, μορφολογικὰ σὲ γενικὴν ἐνότητα, τῶν μυστικῶν στοιχείων ποῦ πρωτοστάτησαν στὴ σύλληψη τοῦ καλλιτέχνη καὶ ποῦ πρέπει ὡς τέτια, νὰ εἶναι τὰ ἴδια στοιχεῖα τῆς ζωῆς, ποῦ πηγάζουν ἀγαθὰ ἀπ' τὸ βῆθος τῆς ἀνθρώπινης φύσεως συνολικά. Σήμερα ποῦ ἡ μέθοδος αὐτὴ κοιτάχτηκε πιὸ σοβαρὰ ὄχι μόνον γιὰ τὴ τέχνη, μὰ καὶ τὴ σύλληψη τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων, ἄς ἐλπίσουμε πῶς δὲ θ' ἀργήσει νὰ καρπίσει τὴν ἀληθινὴ καὶ οὐσιαστικὴ γνῶσις τῶν πραγμάτων ποῦ ἐνδιαφέρουν ἄμεσα τὰ μεγάλα προβλήματα τῆς ζωῆς. Μ. ν. ο.

ΓΑΛΛΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

«ΟΙ ΠΡΟΔΡΟΜΟΙ». Ὁ Romain Rolland—ὁ ἡρωϊκὸς καλλιτέχνης τοῦ Περζου Λόγου, ὁ μέγας ἰδονιστὴς τοῦ συναισθητισμοῦ, ποῦ ἡ πίστις του στοῦ ὠρισμένο ἰδανικὸ τοῦ παροπαράδοτου, τοῦ παλαιότερου ἀνθρωπισμοῦ τὸν ἀνέβασεν ἀνάλαφρο, μὲ τὴ ριπή τοῦ πιὸ βαθυστόχαστου ἠποκειμενισμοῦ, στὶς πλαγιὰς τῆς δυσκολοπλησίας τοῦ Ζᾶν Κριστόφ, ὅταν ἡ θύελλα τοῦ πολέμου τσάκισεν ἢ γονάτισεν ἢ ντρόπισσε καὶ τὰ ἐλάτια τὰ πιὸ γιγαντόκορμα τῆς Παγκόσμιας Σκέψης, αὐτὸς ἕνας καὶ διαλεχτὸς ἀνάμεσα στοὺς πολὺ λίγους, στάθηκε τίμιος, ἠραεὶος καὶ δυνατός. Κοίταξεν ἄτρομα καὶ κατάματα τὴ σφοδρά καὶ τὸν ξεπεσμό καὶ πλατύστομα διαλάλησε τὴ πίστις του καὶ θαρρετὰ γεύτηκε τὸ ἰδανικὸ του ὑψωμένους κατακόρυφα ὀρθὸς ἐπάνω ἀπ' τὸν αἵματοπότη σαρκοφάγο καὶ ψυχροφάγο κυκλώνα. Σὲ χῶρα ξένη, διωγμένος ἀπ' τὴ δικὴ του, σκορπολόγησε μὲ σάλπιγγα ἀσύμφη μ' ἀσώπαστον ἀντίλαλο τὸν ἕψηλὸν καὶ μόνον του καὶ τὴν ἀπαντοχὴ του πῶς μίαν ὥρα θὰ σκόνονταν διαμαντένια μέσ' ἀπ' τὴν ἄβυσσος τῆς μανιασμένης, τῆς κριματηρῆς καὶ θανατηρῆς ἢ ἐφτάχρονης γητείας τῆς Σκέψης. Τῆς «κραυγῆς» του κείνης, τῆς λαχτᾶρας του καὶ τῆς προσδοκίας του συγκεντρωμένης τώρα σὲ βιβλίον—οἱ Προδρόμοι—μᾶς τῆς χάρισε μνημεῖο παντοτεινὸ τῆς τιμιότητάς του καὶ τῆς νίκης του, γιὰ νὰ σταθοῦν μαζί καὶ σημάδι φωτερὸ μέσα στὴ πεντάχρονη μαυρίλα.

Μὲ τὴ πεποίθησις, τὸ λοιπὸ, καὶ ἡμεῖς πῶς «οἱ Προδρόμοι» τοῦ Romain Rolland πρέπει νὰ διαβαστοῦν πλατιά καὶ στοχαστικὰ καὶ στὴν Ἑλλάδα ἀπ' ὅλους τοὺς λογῆς μορφωμένους τοῦ τύπου, θὰ δώσουμε κάμποσα κομμάτια ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸ παρακάτω :

— «ΛΕΥΤΕΡΙΑ. Αὐτὸς ὁ πόλεμος μᾶς ἐδειξε πόσο σάπιοι εἶναι οἱ θησαυροὶ τοῦ πολιτισμοῦ μας. Ἀπὸ ὅλα μας τ' ἀγαθὰ κείνο ποῦ μᾶς ἔκανε πιὸ περήφανους, φάνηκε τὸ πιὸ εὐκολοσάλευτο : ἡ Λευτεριά. Αἰῶνες αἰῶνων θυσίαι, ἀγῶνες πνευματικοί, ἀγωνίες, πόνοι, ἡρωϊσμοὶ καὶ πίστις ἀπαρασάλευτη, τὴν κατάρτησαν σιγά-σιγά καὶ μᾶς γιόμισε τὰ στήθη ἢ ὀλόχρυση πνοή τῆς. Καὶ τόσο φυσικὸς μας φαίνονταν νὰ τὴν ἀπαλαβαίνουμε, ὅσο καὶ ἡ ἀπόλαψις ποῦ νιώθει κάθε στήθος στοῦ ὑπερούσιου λοῦσματος τῆς ἀπέραντης ριπῆς τοῦ ἀνέμου ποῦ σβουρίζει ἀπὸ στὴ γῆ... Κι' ἄρκεψαν λίγες μέρες γιὰ μᾶς βγάλουν ἀπ' τὰ

στήθια τὸ ἀσύγκριτο αὐτὸ πετράδι τῆς ζωῆς. Κι' ἄρκεψαν λίγες ὥρες γιὰ ν' ἀλωθοῦν στὴ γῆς μαγνάδια πνιχτερὰ ἀπάνω στὶς δλότρεμες φτεροῦγες τῆς Λευτεριάς. Οἱ λαοὶ τὴν πρόδωκαν. Καὶ χειροκρότησαν ἀκόμα τὸ σκλαβωμὸ τῆς. Καὶ μᾶς χρειάστηκε νὰ ξαναμάθουμε τὴν παλιὰν ἀλήθειαν : πῶς «τίποτα δὲν εἶναι ποτὲς ἀποχτημένο. Ὅλα ἀποχτιῶνται κάθε μέρα, ὀλοένα, ἢ χάνονται».

Ἔ! προδομένη Λευτεριά ! δίπλωσε μὲς τῆς πιστὲς καρδιὰς μας, δίπλωσε τὰ ματωμένα σου φτερά ! Μία μέρα θὰ ξαναπάρουν πάλε τὸ φωτερὸ φτεράκιμά τους. Καὶ τότες θὰ ξαναγίνεις πάλε τῶν λαῶν τὸ εἶδωλο. Καὶ τότες, αὐτοὶ ποῦ σὲ πατᾶν βαρεῖα θὰ τοὺς ἰψώσει ἢ δόξα σου. Μὰ ἐμένα, στὰ μάτια μου, ποτὲς δὲν ἦσαν ὁμορφότερη, ἀπ' αὐτὲς τῆς βαρεῖας τῆς φτώχειας μέρες ποῦ σὲ βλέπω νέπι, γυμνὴ καὶ λαβωμένη. Εἰν' ἀδειανὰ τὰ χέρια σου γιατί σ' ὄσους σ' ἀγαποῦν μονάχα τὸν κίντυνο νὰ τοὺς δώσεις ἔχεις, καὶ τὸ ὑπερκόσμιον χαμογέλιο τῶν ἐπαρμένων σου ματιῶν. Μὰ ὅλα τὰ δῶρα τοῦ κόσμου σύμπαντος δὲν ἀξιάζουν τὸ δικό σου, αὐτό. Οἱ σκλάβοι τῆς φήμης, τῆς πετυχιᾶς οἱ ἐρωτιάριδες, δὲ θὰ μᾶς τὸ φιλονικήσουν. Καὶ μεῖς, θὰ σ' ἀκλόνηθουμε, ὁ Χριστὸς τοῦ μαρτυρίου, μὲ τὰ μέτωμα ὑψωμένα : γιατί ἡμεῖς ξέρουμε πῶς ἀπ' τὸν τάφο σου θ' ἀναστήθεις».

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΡΗΟΥ ΑΔΑΜ

Ὁ Paul Adam πέθανε. Μὲ τὸν θάνατό του πέφτει ἢ αὐλαία ἐπάνω σ' ἓνα ἔργο γιγάντιο. Αὐτὸς μαζί με τοὺς δύο ἄλλους κολοσσοὺς τῆς σύχρονης ρομαντικῆς γραφίας, τὸν Anatole France καὶ τὸν Paul Bourget κρατοῦνε τὸ ψηλότερον σκαλοπάτι τῆς πνευματικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς κλίμακας τοῦ καιροῦ μας. Διγώτερο, πολὺ, ἀσύγκριτα λιγώτερο, καλλιτέχνης ἀπὸ τὸν France, πιὸ ἀδέσμευτος στὴν ἀνάληψη του ἀπὸ τὸν Bourget εἶχε τὴν εὐρύτητα ἀποκαλυπτικῆς φαντασίας, τὸν θελλώδικον συγκλονιστικὸν δημιουργικὸν παλμό, τὴν πλατεῖαν καὶ βαρὺν σκοτεινὴν φράση, ποῦ χρειάζονται γιὰ νὰ σαρκωθῇ σ' ἔργα τέχνης χαρακτηριστικὰ καὶ ἀναιῶνια ἢ φοβερὰ καὶ κάτι σὰν ἀρχὴ μᾶς νέας πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς κοσμογονίας ἐποχῆς

μας. Ὁ Anatole France, θεῖο πενταπλόσταγμα κάθε σοφίας καὶ αἰσθητικῆς, ὑψώνεται κατακόρυφα ἐπάνω ἀπὸ τὸν αἰῶνα τοῦ ὀλύμπιος ἔφορος καὶ συνεχιστῆς τῆς ἀκατάλυτης Ἑλληνικῆς Παράδοσης. Ὁ Paul Bourget, στέρεα φωτισμένος ἀπὸ τὸν πυρὸς τῆς νέας γνώσης, ἀναλυτῆς τῶν μυχιῶν καὶ πλάστης καινούργιων ψυχολογικῶν ὑπάρξεων, στέκεται ἱεροφάντης μανιακὸς τῶν εἰδῶλων τῆς σύχρονης συνειδήσεως. Κι' ὁ Paul Adam ἦταν τὸ αὐτὸ καὶ τὸ μάτι τῆς ἐποχῆς του, ποῦ ἀνοιξε στὸν κάθε βόγγο καὶ στοῦ κάθε πλάνταγμα, στὴ χαρὰ καὶ τὴ σφοδρά, τὸν καὶ τὸ σκληρὸ γέλιο, στὴν ὀρμὴ καὶ τὸ γαλήνεμα, στὸν δημιουργικὸν πυρὸς καὶ κάματο, ποῦ κλονίζουσι, τραντάζουσι ὑψώνουσι καὶ συντρίβουσι τὴν ψυχὴ, τὴν καρδιὰ καὶ τὸν νοῦ τῶν δύο τελευταίων αἰῶνων ἴσαμε σήμερα, ὅποτε τ' ὄνειρο τὸ μέγα καὶ σκοτεινὸ τῆς ἀνθρώπινης ἀδημονίας γιὰ τὰ παρόντα καὶ τὰ μελλούμενα ριζικὰ τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τῆς ζωῆς στέκει σὰν ἥλιος συγγεφιασμένος ἐπάνω ἀπὸ τὴν πραγματικότητα. Ἡ ψυχὴ τῶν ραφιναρισμένων καὶ τῶν ντιλετάντιδων, τὰ σκοτεινὰ ἐνστικτα τῶν χοντροκόπων καὶ τῶν παθιασμένων, ἢ καρδιὰ τῶν ὀνοροπόλων καὶ τῶν στοχαστικῶν, ἢ διάνοια τῶν σοφῶν καὶ τῶν ἐρευνητῶν, ἢ ὑψηλὴ μανία τῶν περιεργῶν καὶ τῶν ἀνικανοποίητων, καθὼς καὶ ἡ φλόγα ποῦ σκάζει σὲ μύρια πύρινα κύματα στοῦ μέσου τοῦ ὠκεανοῦ τοῦ μεγάλου, τοῦ πολυτάραχου καὶ τ' ἀτρυγοῦ τῶν ὄχλων καὶ τῶν λαῶν, βροντᾶει καὶ ἀστράφτει στὸ ἔργο τοῦ πνευματικοῦ αὐτοῦ τιτάνα. Ἀλήθεια τὸ ἐξαίσιον θέαμα τὸ ἔργο τοῦ Paul Adam ! Οἱ νέοι ἄς τὸ γνωρίσουν ὀλόκληρο. Οἱ παλαιοὶ ἄς τὸ αἰστανθοῦν βαθύτατα. Οἱ ἐργαίτες τῆς ἀναμενόμενης ἠθικῆς καὶ κοινωνικῆς λύτρωσης ἄς τὸ μελετοῦν μὲ τὸ λογικὸ καὶ τὴν αἴσθησίν τους φανατικά. Γιὰ ὅσους

στην Ελλάδα θέλουν να έρθουν σε στενή επαφή με το έργο του Paul Adam ή «Λογοτεχνία» βρίσκεται πρόθυμη στη διάθεσή τους για κάθε οδηγία και ξήγηση.

Α. Π.

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΕΡΓΑ

ΠΡΩΤΟΤΥΠΑ

Κ. ΧΑΤΖΟΠΟΥΔΟΥ: «ΑΠΛΟΙ ΤΡΟΜΟΙ»
Ποιήματα. Έκδοτης: Μ. Ζηκάκης δρ. 5.

Έπειδή στο ερχόμενο τεύχος της «Λογοτεχνίας» πιθανότατα θα δημοσιεύσουμε πλατιά κριτική ανάλυση του έργου του μεγάλου αυτού Νεοέλληνα πεζογράφου δίνοντας ταυτόχρονα και τη σημασία του ποιητικού του έργου, γι' αυτό περιοριζόμαστε τώρα ν' αναγράψουμε μονάχα την έκδοση των «Απλών Τρόπων» ποιημάτων βαθύτατα κ' ευγενικώτατα ανθρώπινων κλιμακωτικών, που αφιόνοντας τον αντίλαλο τους βοηθούν στη γενικότερη κατανόηση κ' εκτίμηση της όλης πνευματικής και καλλιτεχνικής εργασίας του κ. Χατζόπουλου.

Ι. ΓΡΥΠΑΡΗ: ΣΚΑΡΑΒΑΙΟΙ ΚΑΙ ΤΕΡΡΑΚΟΤΕΣ
Έκδοτης: Γ. Ν. Σιδέρης. Αθήνα δρ. 5.

Όταν πρωτοφάνηκε ο κ. Γρυπάρης μπορεί να πει κανείς πως είχε έρθει στην προπεύμενη ώρα. Σε καιρό που οι ζωντανοί αντίλαλοι της Έφτανσιακής Σχολής άρχιζαν σιγά-σιγά να σβήνουν και συγκινούσαν μονάχα τα πολύ λίγα μα ώστόσο αιώνια πρότυπα της Σολωμικής τέχνης φωτίζοντας τα πραγματικά σημάδια μιάς νέας επίδοσης, τα σονέτα του Γρυπάρη που φάνηκαν τότες κάτεχαν ξεχωριστή θέση στη Νεοελληνική Ποίηση για τη ψυχικότητά τους, τον άριστοκρατικό νεοιδανισμό τους και προπάντων γιά την ύποταγή τους στο ύψηλο νόημα της Τέχνης.

Μά από τότες, που σχεδόν σύγκαιρα άρχισε να φαίνεται κ' η διαλεχτή τέχνη άλλων κι απ' την πολύχρονη ποιητική σιωπή του Γρυπάρη — σιωπή που επίδρασε σημαντικά περίεργα την κρίση των πολλών ώστε να νομίζουμε πως ο τεχνίτης σιωπηλά, χρόνια τώρα, δούλευε να δώσει κάτι απόλυτα ξεχωριστό, κάτι άρτιο — περιμέναμε ναρθή η ώρα να γνωρίσουμε το έργο του συνολικά αντίξιο των Σολωμικών πρωτύπων. Κ' έτσι τώρα με την έκδοση που μας έδωσε ο κ. Ι. Ν. Σιδέρης βγήκαμε από το μεγάλο μας όνειρο δλοτέλα απογοητευμένοι. Το νέο βιβλίο κλεί μέσα του τον παλιό Γρυπάρη. Είναι αυτός βέβαια ο γνωστός

από καιρό δημιουργός στη γλώσσα μας άρμονιών ύψηλών και σοφών. Είναι ο ίδιος που απ' τη μωρία, την άγνοια, τη νόσο και την άμουσία των τότε συγχρόνων του, ύψώθηκε δραματιστής των μεγάλων πνευματικών και καλλιτεχνικών όριζόντων, που πρώτος ο Διονύσιος Σολωμός έστησε στην αναγεννώμενη Νεοελληνική σκέψη και τέχνη. Είναι ο ίδιος, που ξέσαμε, πως αίστάνθηκε βαθειά κ' ισόρροπα την άκαιρία διάθεση του μεγάλου Διδασκάλου, που μισόν αιώνα πριν είχε θεσπίσει:

«Ομορφος κόσμος ήθικος άγγελικά πλασμένος,

οί άπειροι, δηλαδή, θησαυροί της ουσίας μεστοί, φλογάτοι κι άγνοί, άρτια συγκρατημένοι στο φώς, τη λαμπρή και σοφήν όμορφιά, την ισόρροπη ζωοποιά κίνηση της μορφής. Κι ακόμα ο ίδιος Γρυπάρης, που αισθησιακός μαζί κι άμφίβολος, καλλιτεχνικός μά και νεότροπος, άλεξανρινός και πολύ λίγο, ελάχιστα κλασικός, κάτι σά νεοκλασικός μά πιά πολύ ένας Έλληνας Παρνασσικός καλού γούστου και θερμότερου ποιητικού στοχασμού υπόχρονταν πολλά, παραπολλά. Με μιά γραμμή, ο Γρυπάρης της «Μανταλένιας» και του «Στη δύση της γενεάς», δημιουργικών δοκιμίων που καθόριζαν από χρόνια τόρα δλόκληρη την πνευματική και καλλιτεχνική του διάθεση και που δικαιολογούν πλέρατα τον παραπάνω κριτικό στοχασμό μας. Ότε μπορεί τινάς να πει για την έκδοση του όλου έργου τόρα του κ. Γρυπάρη το γνωστό του Lessing, νομίζουμε: πως τα καλά τραγούδια του δεν είναι νέα και τα νέα του δεν είναι καλύτερα.

Κ. ΦΑΛΤΑΪΤΣ Η ΓΡΙΠΠΗ ΣΤΗ ΣΚΥΡΟ (Χρονικό)
Έκδοτης: Γ. Βασιλείου δρ. 2.00

Σάν έρθει η συφορά, κλαίει, δέρνεται χαμόσυρο τ' ανθρώπινο κοπάδι. Του λύνει τους άρμούς, τ' άκόκκαλα, του κλεί τή σάρκα ίσα με τήν ψυχή ή καπνιά ή φλογόπνοη της συφοράς. Και βογγάει ανέλπιστα, μπήγει στριγγιά φωνή ή μοίρεται πνιχτά. Κι ή Μοίρα, κακιά, σκληρή μεφιστοφιλική, στο νού του τ' άχλάσματα και στής καρδιάς του τ' αριμάδια ρίχνει τή φρίκη, μάνα του χαμού. Μά ή Ζωή νικάει τή Μοίρα. Κι έτσι σάν ή σκοτεινή, ή θανατερή διαβεί άνεμοζάλη του κακού, όρθο τ' ανθρώπινο κοπάδι με γέλια στή ματιά και στήν καρδιά λαχάρα περισσή, χοροπηδάει στο τροφαντό, το νύο γρασίδι. Κι ανακρούονται κ' απ' τον ήλιο της κινούργιας προσδοκίας όλα τ' αίσια του ψυχλαλαγαμού του. Νίκησε τή Μοίρα ή Ζωή! Κι άστράπτει στο ξαναζωντανεμά του ή άκατάλυτη

άκλή του για τή νέα χαρά. «Ω! βλογημένοι χίλιες φορές οι νόμοι που κυβερνάνε τή Ζωή!

Αυτός είναι ο κύκλος που μέσα του έκινήθη — συνειδητά; ύποσυνειδητά; άσυνειδητά; — ο κ. Φαλταΐτς στο «Χρονικό» του αυτό, που είναι έργο τέχνης. Η κίνησή του βολική και πρόσχαρη στο μάτι του καλόβουλου παρατηρητή, ή του στοχαστικού κριτή. Έπιτηθεύτηκε τέχνη; Δέν τό ξετάζουμε αυτό, μά και μόρρες νά συνθέσει το ήλικό του, ζεστό και ματωμένο ακόμα απ' τον παλμό που τό γέννησε, ισόρροπα και γερά. Ο μύθος του πλούσιου, ξετολήγεται άπλόχωρα μάλο που πολύκυκλος. Η φόρμα του γιομάτη απ' το βούϊσμα των στοιχείων που σφίγγει σπαραχτικά στήν άγκαλιά της, ή κουθέντα του μεστή, δυνατή, συγκινητική και σ' ένα-δυό σημεία τραγική άληθινά, κάνουν τον άναγνώστη νά δοκιμάσει, κλιόνοντας το βιβλίο αυτό, τ' άβυθιά, άπολυρωτικά ρίγη της καλλιτεχνικής ύποβολής. Άψεγάδιαστο λοιπό το «Χρονικό» του κ. Φαλταΐτς; Όχι βέβαια, μά τί έχει νά κίσει αυτό; Ο συγγραφέας του είναι νέος, έχει τάλαντο άξιοζήλευτο, είναι τίμιος στή δουλειά του και ξέρει νά κοιτάξει. Άς πλουτίσει τήν εμπνευσή του, άς δώσει κάποια που του λείπει λάμψη στο ύφος του, άς δυναμώσει με μελέτη κι άς κίσει πιά βιβλίο και πιά σοφό το μάτι και τήν αίσθησή του άς τήνε κίσει πιά ισόρροπη και πιά σπουδαχτική και μιά μέρα, τότε βεβαιόνομε μ' άγάπη και χαρά, πως θά γράψει «Έργα» πιά, τετραλόγιστα και δυνατά.

Α. Π.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΜΑΤΑ

ΔΕΩΝΙΑ ΔΑΝΤΡΕΓΙΕΒ: «ΤΟ ΣΚΟΤΑΔΙ»
ΚΑΙ ΑΛΛΑ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ. (Μετάφραση
Άθηνάς Ι. Σαραντίδη. Έκδοση Γ. Βασιλείου, Δρ. 2.50).

Έβγαλε τέλος πάντων κι ο κ. Βασιλείου ένα βιβλίο, που νά μπορεί νά δικαιολογήσει τον τίτλο της βιβλιοθήκης του με τ' «Έκλεκτά Έργα». Γιατί βέβαια ύστερ' από τις προχειρές και δημοσιογραφικές μεταφράσεις του Ίψεν, του Φλωμπέρ και του Χάινε δύσκολα θά μπορούσε νά σταθεί στή μικρή Βιβλιοθήκη ένας τέτοιος άπαιτητικός τίτλος, που ζητάει Έργα με περισσότερο δούλημα στή μετάφραση, με περισσότερο βασάνισμα στήν κάθε φρασούλα κι όχι με προχειρότητα και βιασύνη δημοσιογραφικής έπιφυλλίδας.

Η Δα Σαραντίδη δεν μετάφρασε τον Άντρεγιεβ άπλως για νά μεταφράσει. Άγάπησε το έργο του βαθειά, ένοιωσε και τήν τελευταία λεπτομέρεια της τέχνης του, χώνεψε

καλά κάθε τί δικό του, κι άφου πρώτα, χρόνια δλάκερα, έσκυψε και μελέτησε και προσπάθησε πάνω στο γιγαντέιο αυτό έργο, τόσο που νάν τ' άφομοιώσει με τή δική της ψυχή, άποφάσισε νά δώσει για τύπωμα τρία απ' τ' ά καλύτερα διηγήματα του Ρώσου Έπαναστάτη. Και νά κάτι που άξίζει τέλος πάντων. Τέτοιες Έργασίες και ποιός δέν τις χειροκροτάει!

Μιά καλή μετάφραση άξίζει όσο κ' ένα δημιουργικό Έργο. Ίσως και περισσότερο μάλιστα. Γιατί ο τίμιος μεταφραστής έχει νά περάσει τόσα και τόσα εμπόδια. Δέ φτάνει νά ξέρει μόνο τή γλώσσα που μεταφράζει. Πρέπει νά κλείνει μέσα του και κάποιο δημιουργικό ταλέντο. Πώς θ' άποδώσει μιά φράση που αντίστοιχη δέ βρίσκεται στα Ρωμέικα; Νά, το μεγάλο πετροκάραβο που θά τρακάρει πάνω του κάθε βιαστικό πλεισίμενο. Κ' ύστερα το ύφος του συγγραφέα, ή φινέσσα του, τ' ά ξεχωριστά σημάδια της τέχνης του; Γι' αυτό λίγες, πολύ λίγες μεταφράσεις μπορούμε νά ξεχωρίσουμε απ' τον άμέτρητο σωρό της τελευταίας εικοσαετίας.

Η Δα Σαραντίδη, με τέλεια γνώση της Ρωσικής γλώσσας, που τήν έζησε και τή σπούδασε χρόνια, καταπίεστη νά γνωρίσει στήν Ελλάδα το έργο του Άντρεγιεβ. Και τ κανε αυτό από μεγάλη άγάπη κ' εκτίμηση στο έργο του Ρώσου καλλιτέχνη. Θά μπορούσε βέβαια, κατέχοντας τόσο καλά τ' Ρούσικα, νά μεταφράσει κι ό,τι δήποτε άλλο. Μά δέ θέλησε νά προσέσει κι αυτή ένα κακό Έργο μέσα στα τόσα έκλεκτά. Η επίδοσή της στάθηκε ίσαμε σήμερα γύρω στα Έργα του Άντρεγιεβ, — που τόσα δ' κά του δημοσιεύθηκαν από τήν ίδια στο «Νημ'ά», στα «Γράμματα» κ. ά. — και γι αυτό είμαστε σίγουροι πως μιλώντας έτσι θερμά δέ λέμε τίποτε περισσότερο απ' τήν άλήθεια, άφου το μικρό βιβλιαράκι που βγήκε τελευταία, φέρνει στήν προμετωπίδα τ' όνομα τ' Άντρεγιεβ και πλάι της Δδς Άθηνάς Ι. Σαραντίδη.

Ένα όμως έχουμε νά παρατηρήσουμε στή μετάφραση αυτή. Κάτι που δέν ξέρούμε αν βαρύνει τήν Δα Σαραντίδη, ή τον Έκδοτή της Βιβλιοθήκης. Κι αυτό το κάτι έ'χει για μ'ας μεγαλύτερο σημασία: Είναι ή γλώσσα. Μάλιστα, ή γλώσσα του βιβλίου, που δυστυχώς δέν είναι και τόσο δημοτική. Τύποι καθαρευουσιάνικου πλάι σε ξερομασημένες δημοτικές φρασούλες, που παλεύουνε κάτω από καθαρευουσιάνικη σύνταξη, και κάτι δήθεν ύποχώρητες από αισθητικούς τάχα λόγους, μ'ας

κάνουμε να σταματάμε άποτομα τὸ χαρούμενο βλέμμα καὶ νὰ πογάμε γιὰ ὅ,τι γίνεται.

Ἴτως ὁ κ. Βασιλείου νὰ κάνει ἐπιχείρηση. Ἐμείς ὁμως, σὰν ἀγνοῖ δημοτικιστάδες, δὲν ἐπιτρέπουμε σὲ κανένα νὰ μπασταρδεύει τὴ γλώσσα μας, γιὰ κανένα σκοπὸ, γιὰ κανένα λόγο. Θέλουμε καὶ ζητᾶμε ἀπ' τοὺς νέους *καλονικὴ γλώσσα*. Κ' ἔχουμε τέτοια παράδοση μπροστά μας ποὺ πιστεύουμε πὼς ἂν ἡ γλώσσα μας καλλιεργηθεῖ ὅπως σιὰ πρῶτα χρόνια τοῦ Δημοτικιστικοῦ ἀγῶνα, θ' ἀναδάσει καὶ πάλι τὰ δροσερὰ λουλούδια τῆς σιὰ πλούσιου περιβόλι τοῦ Λόγου.

Καμμιά δικαιολογία δὲ χωράει σ' αὐτό. Αἰσθητικὴ καὶ κουραφέξαλα καὶ φτώχεια τῆς γλώσσας μας σιὰ ἀπόδοση ἑνὸς ξένου ἔργου, εἶναι γιὰ μᾶς λόγια ποὺ λέγονται μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ σκεπάζουνη τὴν ἄγνοια τῆς Δημοτικῆς μας, τὴν τεμπελιά τῶν Νέων, καὶ τὴν κοκκεταρισμένη ψυχὴ μας ποὺ ζητᾶει μὲ τὰ φτιασιδία τῆς καθαρεύουσας ν' ἄρῶσει σιὰ πολὺ κοινὸ, σὰ νὰ ζητᾶει καὶ σιὰ Γράμματα μιὰ κοσμικὴ ἐπιτυχία.

Ὡς τόσο, μ' ὅλα τὰ παραπάνω λόγια ποὺ γραφτήκανε ἀπὸ μιὰ δίκαιη ἀγανάκτηση γιὰ ὅ,τι γίνεται ἀπ' τοὺς νέους, συσταίνω μὲ πολλὴ ἀγάπη τὰ νέα διηγήματα τοῦ Ἀντρέιγιεβ, ποὺ πρέπει νὰ διαβαστοῦνη ἀπὸ κάθε μορφωμένο.

Σ' αὐτὰ κρύβεται ὁ δυνατὸς παλμὸς ποὺ γέννησε μαζί μὲ τ' ἄλλα σύγχρονα ἔργα τῆς Ρωσικῆς Ἐπανάστασης, ποὺ ἐμεῖς τὴ χαιρετᾶμε σὶν καινούρια Ἀνατολὴ σ' ὅλο τὸν Κόσμο.

Π. Τ.

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΑ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α. ΜΑΥΡΙΔΑΚΟΥ.—Noir : «*Λεύκωμα Γελοιογραφικόν*». Τεῦχος Α', Ἀθήναι, 1920, Δραχ. 100.—Ὁ κ. Μαυριδάκος μὲ εἶναι γνωστὸς ἀπὸ χρόνια ὡς γελοιογράφος τὸν παρακολουθῶ πιστὰ ἀπὸ τὰ 1916. Τὸν θυμᾶμαι ποὺ πρωτόφανηκε δεξιὰ ἀπὸ τίς στήλες τοῦ «Ἐθνους» μὲ μιὰ σειρά γνωστῶν Ἀθηναϊκῶν τύπων, τὸν ἐκναθρίσκω, πρωτόλουθο καρπὸ, σιὰ ἐκθεση ποῦδωσε κατὰ τὸ 1917, καὶ πέρου ἀκόμα τότε θυμᾶζω, μαζί μὲ τὸ συνάδερφό του Μίμη Παπαδημητρίου, σὲ μιὰ σειρά μελετημένα σκίτσα ποὺ μᾶς φανέρωσε σιὰ γελοιογραφικὸν περιοδικὸ τὸ «Γέλιο». Φέτος τότε βρῖσκω συγγεν-

τωμένο πιά, ὄρμιο σιὰν ἐξέλιξή του, μὲ σταθερὴ γραμμὴ, μὲ πολυτιμὸν μάτη, μὲ γνώση τοῦ τί θέλει καὶ πὼς πρέπει νὰ παρουσιάσει τὸ κάθε τι, σιὰ πρωτοχρονιάτικο δῶρο ποὺ μᾶς ἔκανε, σιὰ φρονισμένο καὶ πολυτελέστατο γελοιογραφικὸν τοῦ λεύκωμα.

Εἶναι ἀλήθεια χαρὰ νὰ παρακολουθεῖ κανεὶς τὴν ἐργασία τῶν νεώτερων. Ὁ Ράγγαρ ἀδιάκοπα χτυπάει τὴν πόρτα τοῦ Σόλνες ζητῶντας τὴ θέση ποὺ τοῦ ἀνήκει. Καὶ πολλὰς φορὰς τὴν πετυχαίνει. Τὸ χρῶμα, ἡ ποίηση, τὸ γέλιο, ἡ μουσικὴ, τὸ σμιλᾶρι ὅλα ἐξεδιπλώνονται ὀρμητικὰ τὰ τελευταῖα χρόνια. Κι' ἂν λείπανε οἱ διάφορες κάθε τόσο προσπάθειες νὰ παρακολουθήσουμε τὴν ἔξω κίνηση ποὺ μᾶς ἔρχεται κάθε λίγο μὲ τὰ φανταχτερὰ τῆς καὶ δολερὰ δίχτυα, θὰ μπερούσαμε νὰ ποῦμε πὼς κ' ἐδῶ μορφώθηκε ἕνα ἄξιο καλλιτεχνικὸ περίγυρο μ' Ἑλληνικὸ χρῶμα καὶ μ' Ἑλληνικὸ χαραχτήρα.

Ἡ Ἑλληνικὴ γελοιογραφία παίρνει τὸ χαραχτήρα τῆς ἀπ' τὴν ἐποχὴ τοῦ θέμου Ἀγγίνου. Τὸ σατυρικὸ «Ἄστυ» εἶναι *σταθμὸς*. Ἀπὸ τότε ὁμως, νέα τάλαντα, μὲ τὸ Γαλάνη πρῶτα, καὶ τὸσους ἄλλους κατόπι, ἔρχονται νὰ τὴν συγχρονίσουν μὲ τὴν Ἑλληνικὴ ζωὴ, νὰ σκορπίσουν τὸ Γέλιο, ποὺ καθὼς λέει ὁ Γαβριηλίδης, εἶναι «τ' ὀραιότερο ἄνθος τοῦ ἀνθρωπισμοῦ».

Ὁ κ. Μαυριδάκος μᾶς δίνει μὲ τὸ Γελοιογραφικὸν τοῦ λεύκωμα, ὅλη τὴν Ἀθήνα σιὰν κάθε τῆς ἐκδήλωση. Εἶναι ὁ πιστότερος καθρέφτης. Τὰ Γράμματα, ἡ Πολιτικὴ, ὁ Στρατὸς, οἱ Τύποι ποὺ ἔρχονται καὶ φεύγουν, τὸ θέατρο, οἱ γλυκαλάτοι ἀστεῖοι τῶν Ἀθηναϊκῶν ἐπιθεωρήσεων, τὸ Πανεπιστήμιο, ἡ Μουσικὴ, ἐξεδιπλώνονται σιὰς τριάνα πελώριες σελίδες, πότε μὲ σάτυρα βιθεῖα καὶ γεμάτη καὶ πότε μὲ λευτέρη πετυχημένη γραμμὴ. Ἐντύπωση μᾶς κάνουν μερικὲς προσωπογραφίες. Δείχουμε τὴν εἰδικότητα τοῦ κ. Noir.

Τὸ «Γελοιογραφικὸν Λεύκωμα» εἶναι σιὰν ἕργο τέχνης ἀπὸ τὰ λίγα ποὺ μᾶς δίνουν Ρωμηροὶ τεχνίτες. Καὶ θάπρεπε γι' αὐτὸ ἡ Πολιτεία νὰ τιμῆσει ἀλλοιῶτικα τὸ νέο καλλιτέχνη, ποὺ δὲ λογάρισε τίποτε, μήτε κόπους, ἔσοδα, γιὰ νὰ παρουσιάσει ἕνα τόσο καλλιτεχνικὸ ἔργο, ἄξιο νὰ σταθεῖ κοντὰ σιὰ Ἑδρωπαϊκὰ, ὄχι μόνο γιὰ τὴν ἐργασία του, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν πολυτέλεια σιὰν ἐκτύπωση, καὶ γιὰ τὴν προσοχὴ σιὰν ἐμφάνισή του.

Π. Τ.

“ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ,,

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

Γιὰ τὸ Ἑσωτερικὸ

Χρονιάτικη.....	Δρ.	25
Ἑξάμηνη.....	»	14

Γιὰ τὸ Ἐξωτερικὸ

Χρονιάτικη.....	Φρ.χε.	25
Ἑξάμηνη.....	» »	14